Poštarina plaćena u gotovu.

GOD. LXXI. ZAGREB, OŽUJAK-TRAVANJ 1945. BROJ 3.-4.

MJESEČNIK

...KAVNIČKOGA

...OZTVA

ZAGREB, Marulićev trg 12.II.
Soutega Petar, sudac Sudb.
stola.

SADRŽAJ:

	Strana
Pravo i tehnika	65
Neke kriminološke odredbe našeg kaznenog zakonika — Dr. Juraj Kulaš, odvjetnik, Zagreb	67
Prosvjetno-pravni momenti u starom Zagrebu obzirom na oporuke — Dr. Nikša Škarica, odvjetnik, Zgb.	74
Vjeresija za riečno brodarstvo — dr. Mihovil Vuković, minist. nadsavj., Zagreb	84
»Uz signaturu« — dr. Ivan Starević, sudac u m., Sušak	92
Djelovanje Nadb. žen. suda u Zagrebu g. 1944. — dr. Stojan Brajša, sudb. vićnik, Zagreb	94
Povišenje iznosa uzdržavanja privremenom naredbom — dr. Tom. Herjanić, odvj. perovoda, Osiek	98
Toga — Ivo Stanoš, odvjetnik, Djakovo	99
Tko je otac?	100
O ovrsi kazni slobode	102
Ocjene i prikazi	104
Pravosuđe	109
Kratke obć. upute	122
Ako je do jemina, naša je krava	123
Pabirci	125
Družtvene viesti	127
Poziv na gl. skupštinu	128

UPRAVNI ODBOR Hrvatskog Pravničkog Družtva u Zagrebu sazivlje odobrenjem Državnog savezničara od 13. III. 1945., broj 1184/45 družtvenu

REDOVITU GLAVNU SKUPŠTINU

za petak 4. svibnja 1945. u 18 sati u prostorijama Odvjetničke Komore u Zagrebu (Bošković eva ul. 23, II.) s ovim dnevnim redom:

1. Radno i računsko izvješće Upravnog odbora i pregledatelja računa;

2. Izbor predsjednika, članova Upravnog odbora i pregledatelja računa;

3. Ustanovljenje visine članskog prinosa.

4. Slučajnosti (priedlozi članova mogu samo onda doći na dnevni red skupštine, ako budu upravnome odboru podneseni bar 8 dana prije glavne skupštine).

MJESEČNIK

GLASILO HRVATSKOGA PRAVNIČKOGA DRUŽTVA

ZAGREB, OŽUJAK-TRAVANJ 1945.

GOD. LXXI. BROJ 3.-4.

Pravo i tehnika

U ovome svjetskome ratu, u kojem se natječu duševne i tvarne snage skoro sviju naroda, prve su nevidljive, a druge vidljive; posljedice i plodovi opipljivi su svakome, dok uzroke i sijača tek riedki primiećuju. Zato je tehničar govorio pravniku:

»Težko Vama pravnicima! Nastupio je sumrak prava i pravnika! Prošlost je pripadala skoro izključivo Vama, sadašnjost ste prisiljeni dieliti s nama tehničarima, dok će budućnost biti sasvim naša. Danas govore i odlučuju zrakoplovi, tankovi, podmornice, topovi i svakovrstno oružje, a to smo sve mi izradili. Sutra, u miru, imat će rieč traktori, željeznice, brodovi, tvornice i najraznovrstnije oruđe, što sve bit će opet samo naše djelo. Mi smo, doduše, rušili i rušimo, ali mi ćemo opet i graditi. Obnavljati i dizati kadri smo samo mi i bez nas bi čovječanstvo moralo propasti. Bez Vas pak sviet će moći obstojati: da Vas je nestalo, ne će se ni osjetiti. Vi ste već danas suvišni, a pogotovu bit ćete to sutra. Tko mari još danas za pravo, koje ste Vi stvarali? Zar ne vidite, kako svaki Vaš propis biva obaran, obezvrieden sa narednim ili sa činjenicama, kako svi Vaši paragrafi ili ostaju samo na papiru ili pak stvaraju štetu i zbrku? Nijedan Vaš ugovor, — a sastavili ste ih svu silu! — nije bio kadar sačuvati mir, ni vanjski ni nutarnji; nijedan od Vaših ugovora ne će odlučiti ratom ni bilo kako utjecati na budućnost. Manite se zato posla, koji je suvišan i odrecite se zvanja, koje je zastarjelo, Napustite ga prije nego što ono Vas ostavi na cjedilu ili sâmo propadne!«

Odgovori pravnik tehničaru:

»Priznajem Vaše zasluge i sviestan sam položaja, u koji ste Vi tehničari nas pravnike potisnuli. Ali ne čini li Vam se, da ste Vi svojim zaslugama u ratu znatno umanjili i skoro obezvriedili sve svoje zasluge za mir i u miru? Vi ćete, doduše, uzpostaviti veći dio tvarnoga, što ste porušili, ali Vi ne ćete moći uzkrisiti nijedan ljudski život, koji je Vaš silni napredak prijevremeno ugasio, ni ublažiti boli, koje su bile to veće što su više rasle Vaše zasluge za rat. Duh, koji je živio u mnogima od onih, što ste ih Vi maknuli sa ovoga svieta, nenaknadiv je i težko da će tko od potomaka dati čovječanstvu ono, što bi oni bili dali, da ih je Vaša tehnika ostavila na životu. Pa ipak — ponavljam — ja Vam ne osporavam zasluge, ne smatram Vas suvišnim, već Vas naprotiv držim potrebnim i u mnogome koristnim! Ali nemojte zato ni Vi nas pravnike smatrati suvišnim zbog nekih, pa recimo i brojnih naših neuspjeha ili zbog šteta, koje je pravo tu

i tamo prouzrokovalo! Ne mogu nas teretiti ni krivnja ni prikor suvišnosti, ako smo skupa s pravom bili gdjegdje pregaženi ili ako je po nama stvarano pravo bilo upotrebljeno u svrhe nama i njemu tuđe, možda i protivne. Zlo, koje je od toga nastalo, baš je dokazom, koliko smo mi i pravo potrebni. S našim radom i s našim djelom dogodilo se isto što i s Vašim: sve je ovisjelo o tome, tko i kako ih je upotrebio. — Vi ćete, velite, uzpostaviti zgrade, tvornice, hranu i sve ostalo tvarno, što je čovjeku potrebno i bez čega ne može da živi. Ali ne budu li svi — naglasujem: svi, svaki čovjek — imali od toga koristi, ne bude li odnos između svih tih stvari i ljudi, između proizvoditelja tvari i onih, koji ih budu dielili i upotrebljavali, biti takav, te će svi biti s time i zadovoljni, koja onda korist od sve te Vaše tehnike i ne bi li onda bilo bolje, da ona uobće nije ni postojala? Jer sigurno ni tehnika ni proizvodnja nisu same sebi svrhom: njihova svrha je izvan njih, u ljudima, u udovoljenju njihovih razumnih potreba, u njihovu zadovoljstvu i sreći. A stvoriti i podržavati takav odnos između ljudi samih, između njih i stvari, između proizvodnje, podiobe i potrošnje, te će svi taj odnos osjetiti i priznati kao pravedan i zadovoljujući, to je svrha propisa, koje mi stvaramo i provodimo, u tome se sastoji naša djelatnost. Vi možete sagraditi najsavršenije nebodere, podići gorostasne munjare ogromnog kapaciteta, pretvoriti sve pustinje u najplodnije oranice, svladavati najveće daljine i spajati narode najbržim prometnim sredstvima, Vi možete uobće stvoriti čudesa u tehnici, — ali sve bi se to pokazalo jalovim, pače i štetnim, ako razumna upotreba svega toga ne bi bila uređena propisima, koje ćemo mi izraditi (ne odklanjajući možebiti pri tome i Vašu pomoć i još drugih izvan pravničkog staleža). Tzv. družtvovni, gospodarski itd. poredak jest u biti p r a v n i poredak, jer je sastavljen od pravnih propisa, kojih izradba i provedba spada — bar prvenstveno — u našu struku, u naš djelokrug. A ti propisi imadu svima i svakome — pod točno određenim uvjetima — osigurati život, slobodu i imetak zaslužen poštenim radom, zaštititi svakoga od bilo čije samovolje, spriečiti da čovjek bude čovjeku vuk, a učiniti da čovjek bude čovjeku uistinu čovjek. Bez te pravne sigurnosti kakvu vriednost mogu imati sav napredak i tekovine Vaše ma i najdotjeranije tehnike? Da su ljudi sposobni vratiti se, makar privremeno,, dosta primitivnome načinu života i (izvan vojničkih potreba) zadovoljiti se s vrlo skromnom tehnikom, najboljim je dokazom ovaj rat. I dok su u njemu svoje materialne potrebe i zahtjeve sveli na najniže, dotle ne samo da nisu u njemu prestali žeđati za pravom, nego su pače za njim to više žudili, što veća im je prietila pogibelj bezpravlja, što jači su bili udarci nepravde nad njima. To pravo, dakako ono i s t i n s k o p r a v o, u kojemu je sadržana p r a v d a, daje smisao životu pa i Vašoj tehnici. I zato mi pravnici, koji stvaramo i provađamo pravo, prilagođujući ga potrebama ljudi i njihovu osjećaju pravde, nismo suvišni, nego potrebni baš kao i Vi. Ni Vi bez nas ni mi bez Vas, nego — prema načelu podiobe rada — u zajedničkoj suradnji prevest ćemo ovaj rat u mir, u kojemu će naša daljnja suradnja služiti istoj svrsi, materialnome i duševnome dobru svakoga čovjeka, koji se je — bez razlike narodnosti i vjere — svojim čovječanstvu koristnim radom pokazao toga vriednim.«

Neke kriminološke odredbe našeg kaznenog zakonika

Napisao Dr. Juraj K u l a š, odvjetnik u Zagrebu

Ideje novih škola kaznenoga prava prirodno su morale naći odjeka i u pozitivnim kaznenim zakonicima i osnovama. Njihovo prodiranje ogleda se zasada samo u pojedinim odredbama i, kao što je donekle razumljivo, ima još uviek ograničen obim. Uostalom mnoga kriminološka učenja još nisu dovoljno razrađena ni utvrđena, pa dok se ne postigne teoretski dovoljno jaka podloga za provađanje tih učenja u praksi, ne možemo ni očekivati, da će ih zakonodavci unositi u pozitivne kaznene zakonike u većoj mjeri, jer ovi moraju raditi s gotovim i izrađenim shvaćanjima ili barem u tolikoj mjeri izrađenim, da ih se može uspješno provesti kroz pozitivne kaznene zakonike.

Dualističko shvaćanje pojma kaznenih sankcija kao učenje, da su kazne i mjere sigurnosti dvie u biti podpuno različite sankcije kaznenog prava, u pravilu je postalo temeljem pri izradi modernih kaznenih zakonika i njihovih osnova. Postoje i ovdje, dakako, iznimke. Tako Kazneni zakonik Sovjetske Rusije uobće ne poznaje kaznu kao sankciju kaznenog prava, nego samo mjere sigurnosti, a to su »mjere družtvene zaštite«, koje se diele na sudsko-popravne, medicinske i medicinsko-pedagožke mjere (§ 7). Pojmu kazne odgovarale bi u tom kaznenom zakoniku mjere družtvene zaštite sudsko-popravnog značaja. Ferrieva osnova kaznenog zakonika od 1921. stajala je na istom stanovištu. Razlog za ovo leži u činjenici, da je odbačeno učenje o slobodi volje i moralnoj odgovornosti, dakle i odmazdi, za koju se tvrdilo, da se može dovesti u suglasnost jedino sa shvaćanjem absolutnog indeterminizma o slobodi volje i krivnji počinitelja kažnjivog djela. Prema tome ovdje je mjesto dualiteta došao unitet sankcija, koji poznaje samo mjere sigurnosti. I u najnovije doba imali smo jedan pokušaj uniteta kaznenih sankcija, koji je došao do vidljivoga izražaja u tzv. Spomenici Pruskog ministra pravde, a koja je stvarno stajala na stanovištu, da u budućem njemačkom kaznenom zakoniku treba postojati samo jedna vrsta kaznenih sankcija i to je kazna. Pa iako se u teoriji pokušalo udariti pojmovno osnovnu razliku između kazne i mjera sigurnosti, ipak to razlučivanje jednih od drugih nije izvedeno dovoljno uvjerljivo, što se najbolje osjeća i u samim pozitivnim kaznenim zakonicima, koji se temelje na dualitetu. Pogotovo to vriedi za uzgojne mjere, koje neki smatraju trećom vrstom kaznenih sankcija, da i ne spominjemo one, koji smatraju, da postoji i pluralitet kaznenih sankcija.[1]) Po sebi je razumljivo, da i broj mjera sigurnosti i njihove vrste nisu

[1]) O tom miešanju pojma kazne i mjera sigurnosti u našem KZ. vidi opširnije kod: Dr. Kulaš: Zaštitni nadzor, Arhiv 1937., str. 421. i sl. Dualističko shvaćanje pojma kaznenih sankcija zastupa Živanović i to odlučno, manje su odlučni Šilović-Frank; trialističko stanovište srećemo kod Maklecova, a s njime i Dolenca, pluralističko kod Aćimovića.

u svim kaznenim zakonicima jednaki, pa tu među njima postoje znatna razmimoilaženja, a možemo slobodno reći u izvjestnom pogledu dotjerivanja i upodpunjavanja. Ali osim uvođenja mjera sigurnosti koje bez sumnje predstavljaju unošenje u većem obsegu posljedaka novih učenja u pozitivne kaznene zakonike, postoje u tim zakonicima i druge odredbe, koje su posljedica učenja kriminološkog pravca, a o kojima ćemo mi ovdje govoriti izključivo s obzirom na naš kazneni zakonik.

Osoba počinitelja kažnjivog djela vidljivo je iztaknuta već u naslovu glave druge našeg KZ: »Kažnjivo djelo i počinitelj«. U svakom slučaju ovo izticanje osobe počinitelja u naslovu te glave ima svoje značenje i nije slučajno, što se vidi iz njegovoga postanka.[2]) Već u predosnovi srb. kz. od g. 1910., koja je služila kao osnova za naš kazneni zakonik i prema kojoj je i naš kazneni zakonik uglavnom rađen, u pobudama je naglašena važnost osobe počinitelja, jer tu se kaže: »Danas je van spora to, da se ne kazni krivično djelo nego njegov učinilac, a krivično se djelo uzima u obzir utoliko, ukoliko se pomoću njega može ocieniti stupanj učiniočeve odgovornosti ili krivnje.» Odmah malo dalje navode motivi: » .... da se kazna učiniocu odmjerava prema stupnju njegove krivične odgovornosti: »što veća odgovornost, to veća kazna i obrnuto.« Veličina i stupanj krivične odgovornosti opet određuju se kako prema subjektivnim tako i prema objektivnim momentima, što znači, da sudac mora uzeti u obzir ne samo cjelokupnu ličnost učiniočevu, kako mu se ona pokazuje prema izvršenom djelu kao i njegov dotadanji život i njegov karakter uobće, nego i posljedice izvršenog djela.[3])

U §-u 70. KZ. naglašeno je, da se počinitelju kazna odmjerava prema stupnju njegove kaznene odgovornosti, pri čemu se uzimaju u obzir sve okolnosti, koje utiče da kazna bude veća ili manja, osobito opasnost za družtveni poredak zbog zločinačke naklonosti počinitelja, pobude iz kojih je djelo učinjeno, cilj, neposredni podsticaj, prijašnji život počinitelja, njegove osobne i priradne prilike, mjera uviđavnosti, posljedice djela, držanje počinitelja poslije počinjenoga djela, da li se za ovo kaje i da li je nastojao popraviti nastale posljedice. Posebno pak kod odmjeravanja novčane kazne osim ostalih okolnosti uzima se obzir na imovinsko stanje osuđenika i ostale životne prilike, koje su od utjecaja na njegovu moć plaćanja. Tu su iznesena osnovna pravila za odmjeravanje kazne, kod čega opasnost za družtveni poredak svakako predstavlja vrlo važan momenat. Na pojmu opasnosti za družtveni poredak osnivaju se i mjere sigurnosti našeg KZ. Tako npr. u §-u 51. KZ. ističe se, da će se počinitelj kažnjivog djela po izdržanoj kazni i dalje zadržati, ako se na temelju počinjenih djela i njegovoga života može zaključiti, da je opasan za

[2]) Dr. D. Subotić: Novi priedlog kaznenog zakonika, Policija 1926. str. 397, kaže da ovo izticanje počinitelja u našem KZ. ne znači ništa, iako su neki redaktori zakona smatrali, da ono predstavlja izvjestnu novost.

[3]) Motivi Projekta s. k. z. od 1910. str. 216—217; Maklecov: Osebnost zločinca v modernem kazenskem pravu s posebnim obzirom na kazenski zakonik Kr. Jugoslavije, 1930 (Zbornik znanstv. razpr. 152); Čubinski, Komentar kz. 1934., str. 11.

javnu sigurnost. U §-u 52. KZ., gdje je određena mjera sigurnosti prisilnoga rada, na opasnost počinitelja kažnjivog djela zaključuje se posrednim putem. Ako se naime nađe, da je »sklon vršenju kažnjivih djela«, smatra se uz ostale tamo navedene uvjete, da je i opasan za javnu sigurnost.[4]) Iako je u gornjim odredbama zakonodavac izriekom spomenuo opasnost počinitelja kažnjivog djela, nema sumnje, da ta opasnost dolazi u obzir kod svih mjera sigurnosti. Već u malo prije spomenutom §-u 51. KZ. kada kaže, da će se takve osobe držati u naročitim zavodima ili odjeljenjima kaznenih zavoda kao i da će se strogo držati na radu, on očevidno ovo određuje radi toga, što ih smatra osobito opasnim. Pa i prilikom odpuštanja na uvjetni dopust uzima se (§ 51. st. IV.) u ocjenu, da li je počinitelj još uviek opasan za javnu sigurnost ili nije i samo u ovom drugom slučaju može se uvjetno odpustiti. U §-u 53. KZ. ne upotrebljava zakonodavac izraz opasnost počinitelja, ali uputa ubrojivih ili umanjeno ubrojivih osoba u zavode za liečenje ili čuvanje svakako se vrši radi njihove opasnosti, »u interesu javne sigurnosti«, kako to stoji u zakonu. Sve to vriedi i za slučajeve iz §§-a 54.—56., jer je u tim odredbama zakonodavac mjere sigurnosti naveo stvarno zbog toga, što postoji opasnost počinitelja ili što opasnost vjerojatno ne postoji, ali sama ta činjenica ipak nije dovoljno utvrđena (zaštitni nadzor). Stoga u §-u 56. st. II. KZ. i stoji, da se zaštitni nadzor sastoji u tome, da se odpuštena osoba čuva od opasnosti novih kažnjivih djela, da se privikne na uredan život i da joj se olakša priradni obstanak. U §-u 57. KZ. predvidio je zakonodavac mjestno ograničenu opasnost počinitelja (da će bavljenje osuđenikovo u jednom mjestu biti opasno za pravni poredak) i u tu svrhu protjerivanje iz dotičnog mjesta. Slično ograničenje druge vrste predvidjeno je opet u §-u 58. KZ. (ako postoji opasnost od ponovnih zloupotreba i povreda), koji određuje za takve slučajeve zabranu obavljanja zvanja ili obrta. U Uredbi za izvršenje mjera sigurnosti od 13. siečnja 1930. II. god. br. 3265 opasnost počinitelja kažnjivog djela spomenuta je na više mjesta. Tako je u §-u 2. naglašeno, da se u zavod za izvršenje mjera sigurnosti smještaju osobe »obće opasne« sa svrhom, da se zaprieči njihovo bježanje, da se odvrate od vršenja novih kažnjivih djela i da se strogošću, redom, stalnim nadzorom, a u pravilu i privikavanjem na rad, poprave odn. čuvaju i izliječe i na taj način osposobe za samostalan i uredan način života u slobodi. U §-u 30. Uredbe kaže se »zbog koga bi semoglo posumnjati da je opasan za javnu sigurnost«, u §-u 41. »kad prieti opasnost da neubrojiva osoba ili ona s umanjenom ubrojivošću pokuša ili izvrši kakvo nasilje«, u §-u 43. »kada prieti velika opasnost, da će neubrojiva osoba ili ona s umanjenom ubrojivošću počiniti kakvo nasilje«, dok je u §-u 50. naglašeno, da je svrha mjera sigurnosti, da se zaštite interesi družtva, da se osobe,

[4]) Vidi Dr. Kulaš: Dolus i kulpa u našem KZ., Arhiv za siečanj 1936., str. 46—47. Načelno shvaćanje našeg zakonodavca o opasnosti kao osnovi kaznene odgovornosti djelomično je došlo do izražaja u §-u 166. KZ., vidi: Dr. Kulaš: Zloporaba opojnih sredstava savezno s §-om 166. Hkz., Mjesečnik za svibanj i lipanj 1944.

kojima su te mjere naređene, odvrate od vršenja novih kažnjivih djela i da se priviknu na uredan i čestit način života.

Pojam opasnosti počinitelja kažnjivog djela prilično je neodređen, širok i nesiguran, pa mu se ti prigovori najviše i stavljaju u znanosti kaznenog prava. Da li je neka osoba opasna za pravni poredak, određuje se na temeljub njenog prijašnjeg života i vladanja, da bi se tako mogla staviti prognoza za budućnost. Takvo određivanje pojma opasnosti svakako da ima u sebi u velikoj mjeri subjektivni značaj, kud i kamo subjektivniji, nego onaj kod određivanja pojma krivnje. Najjači objektivni momenat kod određivanja pojma opasnosti ležao bi u činjenici, da je dotična osoba već jednom ili možda i više puta počinila neko kažnjivo djelo. Naš KZ. npr. u §-u 51. uzima kao kriterij, da je dotična osoba bila najmanje tri puta osuđena za dolozan zločin na težku tamnicu, dalje da je četvrti zločin počinila u roku od 5 godina računajući od dana izdržane posljednje kazne. Tek kada se steknu ovi objektivni momenti, može sud cieniti, da li je dotična osoba opasna za javnu sigurnost ili nije i prema tome i narediti odn. ne narediti primjenu ove mjere sigurnosti. Za osobe zatečene u skitanju, prosjačenju, obavljanju bluda traži se po §-u 52. KZ., da su počinile u povratu ma koje kažnjivo djelo, za koje se progoni po službenoj dužnosti, nadalje da su sklone počinjanju kažnjivih djela i da su sposobne za rad. Za neubrojive i umanjeno ubrojive osobe traži se u §-u 53. KZ., da su počinile neko kažnjivo djelo i to je sudu dovoljno za procjenjivanje, da li su opasne za javnu sigurnost ili ne, što uostalom sliedi iz naravi same stvari. Činjenica, da su takve osobe počinile neko kažnjivo djelo u savezu sa činjenicom njihove bolesti odn. psihičke anomalnosti u dovoljnoj mjeri pobuđuje sumnju na opasnost takvih osoba. Time smo uglavnom prešli najvažnije odredbe našeg KZ. u pitanju pojma opasnosti.[5])

Smatramo, da je naš zakonodavac u dovoljnoj mjeri uzeo u obzir pojam opasnosti počinitelja određujući mu ono mjesto u zakonskim odredbama, koje bi mu prema našem mišljenju najviše odgovaralo. Kazali smo napried, da su prognoze u tom pogledu prilično nesigurne, a one mogu kadkada dovesti i do velikih zabluda, pogotovu kada bi se opasnost počinitelja uzela kao temelj kaznene odgovornosti. Postoje mnogi slučajevi ubojstva, iz kojih ne samo što se ne može zaključivati na opasnost ubojice, nego možda još i protivno t. j. takav ubojica uobće nije opasan. Isto tako postoje slučajevi takvih počinitelja, čija su djela razmjerno lahke prirode, pa bi svakako bilo nezgodno zauviek ih lišiti slobode, a to ne bi odgovaralo ni našim osjećajima pravednosti ni narodnom pravnom shvaćanju. Prema tome najzgodnije je ipak kao temelj kaznene odgovornosti zadržati krivnju, ali ju kumulirati uglavnom na način, kako je to učinio naš zakonodavac tako, da sudci mogu u svakom konkretnom slučaju na temelju prednjih kriterija donieti odgovarajuću odluku. Vriedno je ovdje spomenuti, da se u kazneno-pravnoj književnosti pokušalo izvršiti sintezu odgovornosti za krivnju i odgovornosti za

[5]) Pobliže vidi kod Maklecov: Kriterijum opasnosti izvršioca u suvremenom kaznenom pravu, 1934.

opasnost na taj način, što se stvorilo »pojam krivnje po karakteru« (Charakterschuld), koja bi se sastojala u tome, da kod nje ne bi dolazila u obzir krivnja, koja proizticе iz konkretnog djela počinitelja, nego koja je sastavni dio njegovoga karaktera. Prosuđivanje takve krivnje obuhvaća cielu osobnost krivca i mi mu prigovaramo radi toga, što on ima svoju vlastitu ocjenu vriednosti i snagu motiva, uslied čega iz njegovoga karaktera kao takvog izilazi i njegova krivnja.[6]) Ali krivnja i opasnost su u osnovi dva različita pojma, koje se ne može ni izjednačavati ni spajati u jedan, nego samo kombinirati i koristno upotriebiti i jedan i drugi u većem ili manjem obsegu. Krivnja je psihološki odnos krivca prema počinjenom djelu, radi koga se počinitelju može predbaciti, što je to djelo počinio; ona dakle ima i svoj socialno-etički temelj, što kod pojma opasnosti nije slučaj. Posljedica toga je, da neubrojive osobe ne mogu biti krive, dok opasne mogu biti kako ubrojive tako i neubrojive osobe. S praktičnog stanovišta važno je naglasiti, da se i u pogledu intenziteta krivnja i opasnost u vrlo mnogo slučajeva ne podudaraju. Čovjek, koji je u pijanstvu ubio drugoga, ali koji inače nije notorni pijanica, iako je u velikoj mjeri kriv, ne može se reći, da je u isto takvoj mjeri i opasan. Ili osobe, koje vrše krađe radi svoga siromaštva, a koje mogu tokom vremena doći do nekog imetka i tada će vjerojatno prestati vršenjem krađa. Pa i sama opasnost kao takva može biti akutna i kronična. Kod akutne opasnosti radi se o nečem prolaznom, što se dogodilo i vjerojatno se više nikada ne će ponoviti, dok bi kronična opasnost predstavljala nešto protivno, dakle jedno trajno stanje. O akutnoj opasnosti govori se u §§-ima 37.—41. Zakona o izvršenju mjera sigurnosti, jer se tu spominju slučajevi, kada prieti opasnost da zatvorenik »pokuša ili izvrši kakvo nasilje« (§ 41.) ili »dok se takva osoba ne primiri odn. dok se sigurnost i red ne povrati« (§ 44.). Tako i u §-u 113. toč. 4. KSP: »kad osobite okolnosti opravdavaju bojazan, da će osumnjičenik ponoviti kažnjivo djelo ili da će počiniti pokušano ili djelo kojim prieti.« Na kroničnu opasnost mislilo se npr. u § 52. KZ. (»ako nađe da je sklono vršenju kažnjivih djela«), § 55. (a u piću je sklon izgredima) ili § 58.: (ako postoji opasnost od ponovnih zloupotreba ili povreda).[7])

[6]) Liszt-Schmidt: Lehrbuch des Deutschen Strafrechts 26. izd. 1932, 230—231. Kritiku toga stanovišta kod Mezgera: Strafrecht, II. Aufl. 1933, 257 i sl., gdje su navedena mišljenja i ostalih pristaša ovoga stanovišta odn. slična mišljenja (Grünhut, Gleispach, Kadečka, Kohlrausch, Seelig (teorija tzv. dispozicione krivnje); vidi i Maklecov: Vračunljivost, krivda in nevarnost, 1940.

[7]) Prieporno je, što je zakonodavac mislio u §-u 70. pod riečima »zbog zločinačke naklonosti«, naime, da li je tu u pitanju neka trajna zločinačka naklonost ili samo ona, koja proizlazi iz dotičnog kažnjivog djela. Motivi uz Projekat skz. od 1910. str. 217. kažu: »Zločinačka naklonost, koju ovdje projekat spominje, ne znači stalnu naklonost već samo takvu, koja se objelodanjuje izvršenim djelom, koja se u ovome ogleda. Stoga nije potreban naročiti dokaz o tome, da je učinilac stalno naklonjen vršenju zločina.« Odgovarajući § 58. s. projekta glasi: ».... naročito zločinačka naklonost, koja se ogleda u izvršenom djelu.« Karajovanović (Komentar 1930. str. 86) unio je i za § 70. našeg KZ. isto tumačenje kao što je uobće iz motiva s projekta kz. unosio tumačenja ne vodeći računa o razlici zakonskih tekstova; Urošević (Komentar 1929. str. 140) je nejasan, jer najprije kaže »koja se ogleda u samom djelu«, a odmah dalje nadovezuje »zato što je u njemu postojao prirodni nagon, težnja ili sklo-

Družtvovni činbenici kriminaliteta jasno su izraženi u našem KZ. na više mjesta kako u općem tako i u posebnom dielu zakona. U §-u 70. KZ. izriekom su navedene osobne i priradne prilike počinitelja, a kod novčane kazne imovinsko stanje njegovo i ostale životne prilike, koje su od upliva na njegovu moć plaćanja. To bi bili priradni činbenici, o kojima se vodi računa npr. i u §-u 320. KZ., gdje su posebno predvidjene lakše krađe počinjene u nevolji, krađa živežnih namirnica za neposrednu uporabu svoju ili svoje obitelji, pri čemu sud može u osobito lahkim slučajevima počinitelja osloboditi i svake kazne. U §-u 43. st. 3. i 4. zakonodavac je otišao i dalje, pa je kod novčane kazne predvidio, da osuđeni može istu plaćati i u djelomičnim obrocima, a siromašnom osudjeniku čak dozvoliti, da novčanu kaznu odradi radeći kakav posao u korist Fonda za podizanje i popravak kaznenih zavoda za odgoj, popravak odnosno izvršenje mjera sigurnosti. Ali i prilikom ocjene prijašnjeg života osuđenikovog nesumnjivo iztraživanje družtvovnih činbenika dolazi u obzir, a to je sredina u kojoj je živio, družtvo u kome se kretao, stupanj naobrazbe itd.

Od kriminalno-političkih mjera, koje vuku više ili manje korien iz učenja modernih škola, treba spomenuti odredbe o malodobnicima, uvjetnu osudu, uvjetno odpuštanje, uzporedne kazne, opraštanje kazne i rehabilitaciju. Prema malodobnicima zakonodavac ima osobiti obzir i radi toga na njih primjenjuje mjere, koje se u izvjestnom pogledu razlikuju od mjera, koje se primjenjuju na punoljetne. Tako on razlikuje djecu t. j. osobe koje nisu navršile 14 godina, mlađe malodobnike t. j. osobe koje imaju 14, a nisu navršile 17 godina, starije malodobnike, među koje spadaju oni, koji su navršili i 17, ali nemaju još 21 godinu. Djecu se ne može kazniti za djelo, za koje zakon propisuje kaznu niti se ova mogu goniti. Njih se predaje rodi-

nost za vršenjem zločina, kome zločinačka djela čine u neku ruku zadovoljstvo«; Šilović-Frank: Komentar 1929, očevidno smatraju da je u pitanju kronična opasnost: »kada počinitelj djeluje protupravno i ovo njegovo djelovanje pokazuje redoviti način reagiranja na motive, kada je djelo plod njegovog značaja, karaktera.« Maklecov (Osebnost zločinca, op. c. 153) smatra, da je u pitanju kronična opasnost. Ovo mišljenje smatramo i mi točnim. Ono sliedi poviestno iz razlike teksta § 58. projekta skz. i §-a 70. našeg KZ., a i činjenica, da zakonodavac govori uobće o opasnosti za pravni poredak, koja postoji uslied naklonosti zločinca, a onda moramo predpostaviti, da se tu mislilo na zločinačku naklonost krivca u trajnom smislu, jer bi se u protivnom i zakonodavac drugačije izrazio.

Maklecov je upozorio na to, da je u tekstu našeg kz. nesretno preveden njemački izraz »Gesinnung« s naklonost umjesto s mišljenje, razpoloženje (Maklecov) op. c. 154). Subotić (Šest osnovnih problema, str. 50) prevodi tu rieč s »volja, duševno razpoloženje«, dok jedan mlađi pisac (Dr. S. Subotić: Motiv i njegov značaj, 1938, 58—59, primj. 1) smatra, da ta rieč znači naklonost, što želi podkriepiti s malo čudnim dokazima (»jer je § 70. u stvari prievod odgovarajućeg projekta njem. kz. od 1909; § 110.- a oba govore o odmjeravanju kazne«). Doslovan prievod rieči »Gesinnung« bio bi mišljenje, razpoloženje, ali smatramo, da u konkretnom slučaju izraz zločinačka naklonost odgovara onom smislu, koji on ima u dotičnom slučaju, jer je tu u pitanju zločinačka naklonost, koja proiztiče iz psihičke dispozicije počinitelja kažnjivog djela činiti zločine, iz čega sliedi opasnost počinitelja za družtveni poredak. Dakako da se u svakom posebnom slučaju mora tu rieč prevoditi u onom smislu, kakav ima u dotičnom slučaju.

teljima, skrbnicima ili školskim vlastima na kažnjavanje i radi vođenja nadzora. Samo ako je diete napušteno ili moralno pokvareno, predaje se zavodu za uzgoj ili nekoj zgodnoj porodici radi popravka. (§ 26. KZ.). Mlađi malodobnik ne može se kazniti, ako nije mogao shvatiti prirodu i značaj svoga djela i prema tome shvaćanju raditi, a samo ako je napušten ili moralno pokvaren predaje se zavodu za odgoj ili nekoj zgodnoj porodici (§ 27. KZ.) Ali ako je mlađi malodobnik toliko zreo, da je mogao shvatiti prirodu i značaj svoga djela i prema tome shvaćanju raditi, izriče se protiv njega ukor ili odpuštanje na prokušavanje ili upućivanje u zavod za odgoj ili u zavod za popravak mlađih malodobnika. Iznimno kažnjava se mlađi malodobnik po §-u 30. KZ. u slučajevima, ako je navršio 15 godina, pa u zavodu za odgoj ili popravak odn. izvan toga zavoda počini neki zločin, a sud nađe, da je toliko zreo, da je mogao shvatiti prirodu i značaj svoga djela i prema tome shvaćanju raditi (§ 28.). Osim toga zakon u §-u 29. predvidja, da s mjerama određenim protiv mlađeg malodobnika nisu skopčane nikakve druge pravne posljedice i da ga se smatra neporočnim. Konačno za starije malodobnike predvidjeno je olakšano kažnjavanje (§ 30. KZ.) utoliko, što se umjesto smrtne kazne ili vječite težke tamnice predvidja težka tamnica odn. zatočenje najmanje sedam godina, a i za ostale slučajeve znatna ublaženja. Osim toga stariji malodobnik ne može biti osuđen na gubitak častnih prava, a sve do navršene 21. godine izdržava kaznu odvojeno od odraslih u posebnim zavodima.

Uvjetna osuda je institucija modernog kaznenog prava, kojoj je trebalo dosta vremena, dok se udomaćila u pozitivnim kaznenim zakonima. Njezina valjana primjena često je isto toliko stvar osjećanja koliko i razuma. Naš KZ. je uvjetnu osudu predvidio u prilično širokoj mjeri i po našem mišljenju sudovi je u praksi razmjernh dosta loše provode i primjenjuju, radi čega su se protiv ove ustanove i kod nas često dizali glasovi. Ipak ona u prvom redu koristno služi za suzbijanje zla, koje za sobom povlače kratkoročne kazne lišenja slobode. Jedino je nezgodno, što izvjestni sudovi uvode prosto kao pravilo primjenu uvjetne osude za neka kažnjiva djela ne vodeći računa, da li joj u konkretnom slučaju ima mjesta ili ne, prosto kao da je zakon za takva kažnjiva djela izričito predvidio jedino i izključivo uvjetnu osudu. Međutim ako se sami zakonski propisi o uvjetnoj osudi preinače i ona već po samom zakonu svede na pravu mjeru onda će nesumnjivo ova ustanova u punoj mjeri postići onu svrhu, kojoj je i određena.[8])

Uzporedne kazne idu za tim, da se kazna dovede u što veću suglasnost s krivčevom individualnošću, pa je naš zakonodavac i o tome vodio računa. Tako je u §-u 45. KZ. predvidjena za kažnjiva djela počinjena iz koristoljublja uz težku tamnicu ili strogi zatvor i novčana kazna, i to je odredba od općeg značaja. U §-u 35. KZ. predvidjene su težka tamnica, strogi zatvor, zatvor i novčana kazna, koje se u pojedinim odredbama posebnog diela KZ. redovito uzpo-

[8]) Dr. Kulaš: Razmatranja o uvjetnoj osudi, 1938., gdje smo iznieli i priedlog sloga budućeg zakona, kako smo smatrali da bi trebao glasiti (57).

redno predvidjaju. Uvjetni odpust predvidjen je u §-u 40. KZ., a predvidjen je kao posljednja faza u izvršenju kazne lišenja slobode. Konačno u §-u 90. KZ. predvidja se povraćaj prava i poništaj osude, koji može sud dozvoliti na podlozi molbe osudjenoga nakon što su protekle tri godine od izdržane, zastarjele ili oproštene kazne. Kao daljnji uvjet za povraćaj traži se, da se osudjenik kroz vrieme od tri godine poslije izdržane, zastarjele odn. oproštene kazne kao i za vrieme izdržavanja kazne dobro vladao kao i da je oštećenome po mogućnosti nadoknadio nanesenu štetu.

U pogledu tipologije zločinaca nalazimo u našem KZ. odredbe, koje, istina, ne predstavljaju sustavnu formulnu tipologiju zločinaca, ali ipak pokazuju da se je pošlo tim putem. Tako postoji razlikovanje akutnih i kroničnih počinitelja kažnjivih djela. Odredbe o uvjetnoj osudi, iako ne spominju akutne počinitelje kažnjivih djela, ipak se u stvari odnose na njih, jer su tu u pitanju osobe, za koje se s razlogom može očekivati, da više ne će činiti kažnjiva djela, kod kojih dakle ne postoji neka trajna psihička dispozicija za vršenje kažnjivih djela. S druge strane opet poznaje zakon više vrsta kroničnih zločinaca, a to su: a) opasni povratnici označeni u §-u 51. KZ; b) tzv. parasiti t. j. osobe koje žive na račun družtva izbjegavajući rad, što ih odvodi u kriminal (§ 52. KZ.); c) opasni duševni bolestnici i psihopati (§ 53. KZ.); d) pijanice (§ 54. KZ.); e) zločinci iz navike (§ 280. KZ.); f) zločinci po zanatu (§ 222. posljed. st.: »tko ove radnje vrši u vidu zanata«, § 333. st. 3.: »tko učini djelo .... u vidu zanata« itd.) .

Jedno te isto djelo počinjeno od strane raznih osoba ne povlači istu kaznu u konkretnom slučaju s obzirom da se ne može ni smatrati istim u pogledu svoje težine, kada se uzme u obzir veličina krivnje i opasnosti počinitelja savezno s činbenicima kriminaliteta. Zbog toga vidimo, da zakon govori o osobito lahkim i osobito težkim slučajevima. Osobito lak slučaj postoji (§ 73.), kada su krivnja počinitelja i posljedice djela tako neznatne, da nema potrebe za kažnjavanje, dok je osobito težak slučaj (§ 75.),kada se pokazalo, da je zločinačka volja počinitelja »neobično jaka i ružna« i da djelo, zbog osobitih okolnosti pod kojima je počinjeno ili zbog njegovih težih posljedica osobito zaslužuje težu kaznu. Isto tako po §-u 74. KZ., gdje se dopušta izbor između dviju ili više vrsta kazna, stroža kazna ima se odmjeriti, kada je kažnjivo djelo poteklo iz nečastnih pobuda ili ako pokazuje zao karakter počinitelja.

Prosvjetno-pravni momenti u starom Zagrebu pod kraj srednjega vieka s posebnim obzirom na oporuke

Napisao dr. Nikša Škarica, odvjetnik u aZgrebu.

Zaslužni hrvatski povjestnik Ivan Krst. Tkalčić izdao je poznata »Documenta historica Liberae Regiae Civitatis Zagrabiae.« Iz tu sabranih listina pokušao je on — kako sâm kaže u »Zaključcima« te

knjige — običnom građaninu Zagreba dati podatke da nešto više sazna o prošlosti »Liberae Regiae Civitatis de Monte Graci« i pružiti mogućnost također drugima, a napose pravnicima da proučavanjem tih listina iztraže prosvjetnu prošlost našega Zagreba. Iz množtva tu sabranih listina izabrao sam si baš oporuke kao osobito zanimljivu i bogatu građu za upoznavanje prosvjetnog i družtvovnog stanja tadanjeg — naime srednjevjekovnog — Zagreba.

Hrvatsko-ugarsko privatno pravo, ili kasnije nazvano »Privatno pravo Tripartita s osobitim obzirom na razvitak u hrvatskim i srbskim zemljama« bilo je sve do uvedenja građanskoga zakonika od 29. XI. 1852. na snazi u ovim zemljama, pa je takovo pravo poznavalo, što se tiče osoba, koje oporuju prave: oporuku duhovničku (testamentum ecclesiasticum), plemićku (testamentum nobilitare), građansku (testamentum civium), te kmetsku ili seljačku (testamentum coloniale seu rusticum), a pravile se one, kao uobće svi pravni poslovi u Zagrebu, pred samom gradskom občinom (coram magistratu comunitatis civit, montis grécensis), pred kaptolom zagrebačkim (coram capitulo ecclesiae zagrebiensi) i pred javnim bilježnicima.

Međutim pretežna većina oporuka pravila se, kao što je to i razumljivo, ustmeno pred svjedocima, i to pred svećenikom odn. izpovjednikom, kada bi ovaj bio zvan bolestnoj osobi radi podieljivanja posljednje pomasti. Svećenik dao bi onda izjavu o toj oporuci pred gradskim poglavarstvom. Ali imamo podataka, da se je u ostavinskim stvarima i posrednim putem dokazivao sadržaj oporuke učinjene pred izpovjednikom, i to sa svjedocima, koji su imali posvjedočiti, da je pred njima odnosni svećenik izjavio, da je stanovita osoba takovu oporuku učinila.

»Item octavo die Martinis Faber producet testimonium per Stefanum Pundich, Gregorium Angelib et Nikolam Odolas quo Barnabas sacerdos asseruisset coram ipsis diversa bona Grigorij Scortha filiis fratris sui dimississet in suis extremis et legasset« (Tkalčić sv. V. str. 3).

Samo je po sebi razumljivo, da je zbog ovakova načina dokazivanja dolazilo, a i moralo dolaziti do sporova, jer opet imamo podataka, da su zanimane osobe protiv ovoga svećenika Barnabe nudile dokaz po drugim svjedocima, da je isti taj svećenik Barnaba pred ovim svjedocima drugačije se izjavio o sadržaju oporuke.

A sad o tome, što je i kakav je sadržaj tih oporuka?

Kaže se: kako čovjek živi, tako i umire. Primienjeno na konkretni predmet, znači, da te oporuke mogu biti samo odraz svega onoga, u čemu je dotični ostavitelj živio, jer ni umirući na pr. ne može misliti drugačije, nego je mislio živ, pa tako i ove oporuke osvjetljuju kulturni, vjerski, pravni, socijalni i t. d. život.

A što je tadanji stanovnik Zagreba mislio i radio? Mislio je, radio je i vjerovao je mutandis mutandis kao i više manje svaki čovjek srednjega vieka. Sv. Augustin, Dante Alighieri, Martin Schongauer i posljednji veliki pobornik srednjevjekovštine, Girolamo Savanarola živjeli su i morali su živjeti i u Zagrebu, a sve to znači najprije, prvo i zadnje: »Bog i duša«. To treba željeti, to treba shvatiti,

a sve ostalo nije važno, a ako i jest, ono će samo po sebi doći, pa zato i u tim našim oporukama, još i pod kraj srednjega vieka, nalazimo izraženu ovu brigu »za spas duše« i drugog života. Da čovjek na drugome svietu bude mogao liepo živjeti, morao se na ovome patiti (tip pustinjaka) ili ako to nije htio, onda je do toga istoga mogao doći odkupom, što se je činilo zapisima za mise, crkve, oltare, samostane, župnike, ubožnice, sirote itd. itd., a što je i sama crkva odredila, dapače sistemom opraštanja grieha pogodovala. Tako na pr. izdale su Zagrebačke crkvene oblasti 3. XI. 1347. oproštenje grieha odn. vremenitih kazni svima onima:

»qui in eorum testamento vel extra, aurum, argentum, vestimenta, libros, calices, oleum, ceram, lampadem, aut quivis alia dictae ecllesiae necesaria donaverint, legaverint aut donari vel legari procuraverint« (razumije se: za crkvu i samostan bl. Marije u Zagrebu). (Tkalčić sv. I. Dok. 213.)

Sad ćemo vidjeti, kako se je ova briga i skrb za spas duše odn. za drugi život očitovala i izražavala u našim oporukama. (tz. testamenta pia.)

U jednoj oporučnoj odredbi nalazimo, da je ostavitelj odredio,, da nasljednik mora na prvu korizmenu nedjelju svake godine dati župnoj crkvi sv. Marka 50 funti ulja, da gori u uljanici pred svetotajstvom uz daljnju odredbu, ako nasljednici to zanemare, da u tome slučaju gube ostavljeni imetak i da kuća s posjedom prelazi u ruke obćine.

U drugoj pak ralazimo, da je ostavitelj odredio, da mu se imade čitati za pokoj duše 30 misa (»sub conditione triginta missarrum pro anima sua«), dok je treći na pr. ostavio nekom svom vinograd uz uvjet, da imade pogodovnik svake godine o berbi dati bolnici 15 kabala vina (»quindecim kubulos vini super hospitale«).

Četvrti pak određuje, da nasljednik imade svake godine dati remetskom samostanu (Conventus Heremitarum) 3 i pol funte debelih voštanica uz sankciju, ako ma samo i jedan svetak ovo zaboravi, da imade izgubiti oporukom mu namienjeni posjed. Razumljivo je, da je zato ovakav nasljednik mogao nasliedeni imetak prodati ili inače otuđiti samo ako je na to privolio odnosni samostan, a dalo saglasnost i gradsko poglavarstvo.

Peti pak nalaže, da mu nasljednik imade hodočastiti u Rim (»et post mortem eius pro anima sua Romam peregre proficisci debebit«). Šesti obvezuje pogodovnika, da mu kako najbolje zna i može služi mise. (»memorias et celebrationes faciat fieri salutares«). i t. d.

Ne samo ovakovi obični posebnici, nego i sama zagrebačka gradska obćina znala je ovakove zapise crkvi činiti. ako na pr. pojednu klaonicu (macellum), ali uz uvjet, da ovi župnici svake godine drže mise i to: cum colectis quatuor solemniter debeant decantare«, i uz daljnju sankciju, u koliko župnici budu ma i jednom propustili, da se onda klaonica vraća u vlastničtvo grada.

klanja župnoj crkvi odn. njezinim župnicima sadanjim i budućim

Ovršitelji oporuke, ako ih je oporučitelj imenovao i u tu svrhu postavio, predavali bi kuću ili drugi koji imetak župniku, da se s

njime služi, ali opet uz uvjet, da ovaj župnik svake nedjelje čita misu za dušu pokojnoga, dapače, ako bi se nečije nekretnine prodale zbog neplaćenih dugova, onda je kupac uz kupovninu morao dati čitati više misa, obično 30 za dušu dotičnog umrlog vlastnika.

O ovim posebničkim oporukama, bilo gradskim bilo seljačkim, (testamenta civium, testamenta colonialia seu rustica) reći ću još nešto više, kada budem govorio o razpoložbama ovih staleža uobće, napose u obiteljskom pravcu, a sada radi preglednosti pozabaviti ću se sa nekoliko oporuka crkvenih dostojanstvenika, napose biskupa zagrebačkih (testamenta ecclesiastica), jer nam ove oporuke u kulturno-pravno-poviestnom pogledu pružaju svakako više građe.

Godine 1433. na 14. ožujka napravio je svoju oporuku Ivan Albenski, biskup zagrebački, »in stubella parva in palatio chori in castro quinqueeclesiensi«, u kojoj najprije određuje, da se hoće dati pokopati u Zagrebu u katedrali pred svojim oltarom u koru. Od svojega imetka jedan dio, i to polovicu sveukupne srebrnine, zapisuje crkvi zagrebačkoj, dočim od druge polovice jedan dio zapisuje svojem rođenom bratu Rudolfu de Alben et de Medva, neka se ovaj brine, da se vrše molitve za njegovu dušu, kao i za dušu njegova brata Ebehardta, isto biskupa zagrebačkoga, a drugi dio zapisuje katedrali sv. Petra »ad emendas capas et ornatus eclesiae«. Svoje knjige i buskupsku odjeću zapisuje opet crkvi zagrebačkoj. Svoj brevijar crkvi dumbreškoj, uz uvjet, da njezini rektori mole za njega. Svoje odielo i tri kočije i jedan hintov s konjima (et quartum pendentem) zapisuje prebendarima crkve zagrebačke i čazmanske. Grad na brdu Grič blizu Zagreba, kojega je posjedovao od Sigismunda kralja s naslova zaloga, zapisuje natrag kralju Sigismundu odpuštajući mu podjedno dug (»eidem pecuniam super inde concessam relaksando«). Što se tiče drugih gradova, koje mu je isti kralj Sigismund založio, kao dvorac Kuvar, grad Koprivnicu sa pripadnostima kao i Sent Petar blizu Drave, i to za 10.000 forinti i 300 kmetova, odredio je ovako:

Od danih u zajam 10.000 kralju Sigismundu odpušta ovome 3000, dok ostatak od 7.000 i 300 kmetova zapisuje svojem gore spomenutom bratu. Nakon ovoga određuje više zapisa, pa tako 315 zlatnih forinta primljenih od svojega vikara za misu sv. Stjepana, da se u katedrali uviek služi. Za gradnju zagrebačke crkve zapisuje 1.500 forinta, u svrhu da se ova može nastaviti. Svoje prstenje zapisuje kćerima Antonija župana Blagajskoga od Magdalene sestre njegove. Svoj pulvijar nasljedniku biskupa zagrebačkoga, jedan drugi pulvijar u tvrđavi Medve svojem bratu Rudolfu, dočim u istoj tvrđavi nalazeća se dva velika pokrivača, obično zvana »poplun«, crkvi za ures oltara.

Za sve ostale njegove pulviare, gdje god se nalaze, određuje, da se imaju prodati, a iz utržka da se obuku siromasi. Henriku Plombergu, zapovjedniku tvrđave Kemlek, odpušta 114 forinta, dočim svoju tvrđavu Nađikemlek sa svim posjedom i područjem zapisuje crkvi zagrebačkoj. Za gradnju crkve sv. Margarete Dombrežke zapisuje dva dobro osedlana konja. Izvršiteljima svoje oporuke nalaže,

da izdadu 500 forinta za izgradnju i popravak oltara sv. Kuzme i Damjana. Ladislavu, nećaku, 1.000 forinta, dočim prebendarima crkve zagrebačke za mise 26 for., a drugim izvan konfraterniteta prebendara 24 for., da bi ovi molili za njega. Sve svoje kuće i palače Bude zapisuje nasljednicima zagrebačkoga biskupa. Određuje jednu kuću s potrebitim objektima u gradu Dombru, i to na mjestu, koje će se učiniti najzgodnije za ukonačivanje putnika. Nadalje 500 forinta određuje za sprovod, mise i ostalo, kako mora biti po običaju. Istu ovoliku svotu zapisuje siromašnim djevojkama za miraz, kada se budu udavale. Isto toliko i siromašnim svećenicima, neka čitaju mise za dušu njegovu, njegova brata, sestre i njegove rodbine. Sad sliede zapisi za samostane, pa tako ostavlja samostanu zagrebačkom sv. Franje 50 for., Propovjednicima sv. Nikole 50 for., Čazmanskim dominikancima 50 for., Pavlinima 50 for., Ubožnici sv. Elizabete u Zagrebu 25 for., siromasima bolujućim od gube (leprosis) 25 for., za gradnju samostana u Topuskom 100 for., samostanu Pavlina 50, za gradnju crkve Vesprijenske 100, kaptolu zagrebačkom 150, da bi se ovaj za njega molio, za gradnju kolegijata sv. Duha čazmanskog 100, pa završuje, ako bi što preostalo, da se dade za milostinju, dočim svoj dio tributa u Trsiću, koji mu pripada po zalogu, da odpušta županu Nikoli i njegovu bratu.

Izvršiteljima ove svoje oporuke imenuje biskupa Henrika, Ivana vikara Eberhardta lektora kanonika zagrebačkog i Henrika de Plomberga, zapovjednika u Kemleku, dočim se kao svjedoci ove oporuke pojavljuju braća kanonici zagrebačke crkve, Toma župnik od Dombra i Ivan Rakonog. (Tkalčić sv. II. str. 72).

Pola vieka kasnije ili točno 15. travnja 1499. pravi oporuku biskup zagrebački Osvald, u kojoj uvodno kaže, da je tielom slab, ali dušom zdrav, pa znajući, veli on, da je život čovječji kratak i brzo propadljiv i da je smrtna sudbina čovječja, a jer se ne zna dan ni čas u koji će doći Gospodin, to on za slučaj da nenadano dođe, a da ga ne bi našao, gdje spava, glede svojih dobara, koje je dobio od Gospodina Boga (a domine deo collatis), čini svoju oporuku.

I on izabire grob u svojoj crkvi zagrebačkoj, i to pred malim oltarom, dočim dušu predaje Bogu, blaženoj djevici Mariji i svim svetcima.

Glede svojega novca i stvari, neka bude ovako razdieljeno, veli on:

U prvom redu zapisuje preuzvišenom gospodinu Ladislavu kralju Ugarskome 10.000 for., a osim toga istome prepuštam daljnih 3.500, što imam dobiti od nekog Paula Dekenis, kao što zapisujem »Njegovu Veličanstvu« dvie velike čaše srebrene pozlaćene i druge dvie nove sa slikom sv. Kristofora, kao i dvie velike sa zmajevima i naoružanim ljudima, sve pozlaćene, kao i dvie velike kante (cantaros). Ostavlja mu nadalje srebrenu amphoru u cielosti pozlaćenu, koja se upotrebljava za umivanje, kao i drugu kristalnu amphoru zlatom i srebrom okićenu. I sada nastavlja: »I radi toga, što sam rođen u kraljevstvu i ona dobra, koja imam od kraljevstva, to radi toga ne ću, da budem nezahvalan domovini«, to radi toga ostavlja 32.000 for. za izgradnju tvrđava »ad labores castrorum finitimorum«,

poimence Jajca, bielog Nandora Sabaza i Zevrina« (ita tamen quod penunia illa non vadat neque dispensetur per manus thesaurarii, sed domini prelati et barones ac nobiles regnicolae deputent aliquem vel aliquos homines idoneos, qui fideliter dispensent pecuniam ipsam ad opes praefatum«.) Isto tako, pošto je zagrebačka crkva od početka svog utemeljenja bila zanemarena i nikada u radu svojem dovršena, u čemu koliko mogoh sazidati, učinih,« te radi njezina nastavka i dovršenja ostavlja 10.000 for. zagrebačkoj crkvi. Nadalje zapisuje »srebrenu amphoru«, jednu drugu pozlaćenu i druge dvie manje srebrene pozlaćene, 12 srebrenih diska, od kojih su 4 pozlaćena, 12 srebrenih plitica velikih sa trima malima za balzam (pro balzamentis). Nadalje 2 velika srebrena pozlaćena sviećnjaka i to »juxta informationem executoribus datam«.

Za gradnju crkve sv. Duha u Čazmi, za koju veli, da je također od početka bila dosta zanemarena, zapisuje 500 for., a daljnjih 500 for. zapisuje istoj crkvi za buduće potrebe, koje mogu nastati radi provale Turaka (per combustionem Turcorum), ili radi toga što bi se krov rušio od starosti ili bi se što trebalo popravljati. Nadalje joj zapisuje »casulu« od bieloga zlatnoga damaska sa križem i raznim cviećem. Nadalje »conservatorij gematum« sa Isusom i stol sa slikom razpeća.

Presvietlom gosp. Tomi, nadbiskupu strigonskom, zapisuje veliku pozlaćenu čašu i šest plitica srebrenih talijanskih, od kojih su tri pozlaćene.

Biskupu varaždinskom Dominiku novu čašu pozlaćenu i »salserium« zlatni dvostruki.

Nakon toga nabraja razne svoje prijatelje, kojima ostavlja isto tako zlatnine i srebrenine. Sada dolaze samostani na red, pa tako ostavlja samostanu fratara Kartuzijanaca u Leveldu za njegove potrebe 1.000 for. Toliko isto braći samostana u Remetama, pa onda braći Maloga reda za potrebe samostana. Za krov i popravak crkve sv. Ivana i druge potrebe u »Novoj Vili« 100 forinta. Nadalje za popravak i gradnju bolnice sv. Elizabete 100 forinta. Za bolnicu sv. Antona 50, za crkvu bl. dj. Marije za popravak krova 50, za potrebe crkve sv. Leonarda 25, za potrebe crkve sv. Emerika 25, za zidanje crkve i samostana sv. Nikole reda propovjednika zagrebačkih (Dominikanaca) 50 forinta, za crkvu sv. Franje 50 forinta, za gradnju i potrebe crkve sv. Marije u Remetama kraj Zagreba 50 forinta. Osim toga za gradnju i potrebe crkve i samostana bl. Magdalene reda propovjednika čazmanskih 200 for., za potrebe bolnice sv. Kuzme i Damjana 32 forinta, za crkvu bl. djevice Marije u Polju blizu Čazme za jedan dobar nakit i mapu za oltar 25 forinta. Isto ovoliko za crkvu i samostan blizu tvrđave Garig. Za crkvu u Glogovnici 50 forinta, te još drugim raznim crkvama manje iznose. Na koncu zapisuje svojem bratu Alfonsu 1000 forinta, dok svojoj trojici sestara zapisuje svakoj po 100 forinta, a o preostalim svojim stvarima ovlašćuje ovršitelje oporuke, da odrede po svojoj diskretnoj mudrosti i savjesti. U oporuci razlikuje »executores testamenti« i »tutores et defensores testamenti«, pa kao ove potonje postavlja biskupa

strigonskog i biskupa varaždinskog, te još Nikolu Banfija, Josana Desu, župana temeškog.

Navodim još oporuku prepozita zagrebačkog i golgozenskog Andrije Alphonza Tuz de Lak, koju je on načinio 5. travnja 1500. pred javnim bilježnikom.

Njega ova javno-bilježnička izprava naziva »venerabilis et magnificus dominus« (častan i velemožan gospodin), dočim se zagrebački biskupi nazivaju »reverendissimi«. I ovome crkvenom dostojanstveniku duguje kralj 300 forinta, te od ove svote odpušta kralju 100 forinta, dočim ostalih 200 forinta ostavlja svojoj sestri, koju naziva »generosa domina Sophia, soror scilicet sua uterina«, te njoj ostavlja dio svoje tvrđave Peč, dok »castellum golgocense« ostavlja opet kralju. Isto tako zapisuje kralju nešto srebrenog pozlaćenog posuđa, dok prebendarima kora zagrebačkoga zapisuje razne odjevne predmete, o kojima će biti pobliže govora, kad budem govorio o odjevnim predmetima i dragocienostima, koje je Ursula, udova krojača Tome, dala u pohranu godine 1500. (Tkalčić sv. III. Dok. 21.).

Kada smo već kod crkvenih oporuka, spomenuti ćemo još i to, da se iz nadgrobnoga nadpisa kanonika Đure vidi, da je ovaj oporučno ostavio oltaru bl.Djevice 2 dobre prebende (»Hic obiit dominicus Georgius, canonicus Zagrebiensis, qui ordinavit ad missam beate Virginis duas bonas prebendas«), dočim je Paul arcidjakom ostavio prebendarima zagrebačke crkve jedno zidano kupalište i jedan dobar vinograd (»legavit Prebendariis chori eclassiae zagrebiensis, balneum muratum et unam bonam vineam«). Iz izprave pok. Antona biskupa zagrebačkoga od 6. X. 1287. vidi se, da je ovih darovanja i oporučnih zapisa i ostava bilo od strane kanonika priličan broj, koji su ovaj imetak kao zgrade, vinograde i posjede u istu svrhu ostavljali »nonulli ex fratribus nostris canonicis, dum vixerent, aliquid etiam in sua ultima voluntate ect. ... de bonis a deo sibi collatis prebendarios seu mansionarios sacerdotes ad continuum officium chori et misse beate Virginis disposuerunt et ordinaverunt«. (Tkalčić sv. I. Dok. 67.)

Zanimljiva je oporučna odredba nekog kanonika Buze, koji je ostavio svoj posjed zajedno s vinogradom udruženju prebendara (Colendinum prebendarium), ali uz uvjet, da njegovi članovi svećenici svaki dan odpjevaju misu u korist trgovaca i nadničara. Utemeljenje prebenda osnivalo se je na shvaćanju, koje nalazimo označeno u reskriptu Stjepana, ugarskoga kralja, od 27. V. 1272., a koje glasi: Qui altari servit debet vivere de altari.«

Što nam u prvi mah upada u oči kod ovih crkvenih oporuka, a što bi bilo od kulturnopoviestnog značenja? Svakako slabo gospodarsko novčano stanje ugarskih kraljeva s jedne strane, a s druge visok položaj i ugled zagrebačkih biskupa i crkvenih dostojanstvenika kao i same crkve zagrebačke, za koju ugarski kralj Karlo u svojem reskriptu od 25. VI. 1326. piše, da ova nije manje cienjena od ostalih drugih crkava u njegovom kraljevstvu (»quam inter cetteras regni nostri ecclesias affectione non minori veneramur«. Tkalčić sv. I. dok. 134).

Ugarski kralj se zadužuje kod njih uz zalaganje svojih posjeda i gradova, i to bez razlike, radi li se o većim svotama ili sasvim malim, kao što je to kod prepozita Tuz de Laka za samih 300 for. To je feudno doba, koje znači podpunu negativnost za kraljevsku vlast, koja u to vrieme nema ni forme ni sadržaja.

Druga stvar, koja odskače, je pomaganje i podovanje vlastite crkve zagrebačke, kao i uobće crkava, samostana, kaptola, prebenda. Sve je to u stilu doba Nikole V. Aleksandra VI. Julija II. Leona X. ili Klementa VII., gdje je vanjski sjaj i veličina crkve imala da pokrije njezinu tadanju unutarnju slabost i opadanje.

Skrb za siromahe, bolnice, ubožnice dolazi čisto sporedno do izražaja, više toliko, da izpuni broj nego sadržaj. Svakako je zanimljiva spomenuta odredba, da se u gradu Dombru kuća upotriebi za ukonačivanje stranaca. Neki zametak putničarstva, što je svakako simpatično za ove krajeve i ono vrieme. Simpatična je i spomena vriedna oporučna odredba o davanju miraza siromašnim djevojkama prigodom udaje, kao što i pomoć za siromašne i bolestne od gube, i ako je to izraženo u dosta maloj novčanoj svoti. Pošto oporuka biskupa Ivana ostavlja 100 for. za gradnju samostana u Topuskom, znači, da je u to vrieme već Topuski samostan bio oštećen i napušten od Cistercita. Ukratko: zagrebački biskupi, kao velika feudalna gospoda, niesu htjeli zaostajati za ostalim svjetskim knezovima, koji su se u to doba za sve ove stvari brinuli. (Vidi: Jakob Burckhardt, Renaissance str. 7—8; Das Damalige Ideal des Herrschers).

Iz oporuke biskupa Osvalda vidimo neobičnu stvar, da se pristupa utvrđenju granica kraljevstva ili, kako on kaže »domovine«, u koju svrhu ostavlja ogromnu svotu od 32.000 for. za utvrđivanje pojedinih gradova, kao što je po imence Jajce, Bieli Nandor, Sabaz i Zevrin. Znači. da je u to vrieme pogibelj od Turaka bila vrlo velika i da se je radi očuvanja feudnog sustava počelo ovaj feudni probitak pojedinog vlastelina poistovjetati s domovinom. (1 forint bio je $^1/_3$ marke, a jedna marka iznašala je 6 unca čista srebra, iz kojeg se srebra kovalo 200 Dinara, tako da je 1 for. ug. iznosio nešto manje od 70 Dinara. Ova svota od 32.000 for. predstavljala je dakle oko 720 kg. čista srebra). S toga razloga i ova oporučna odredba može raztumačiti, kakve i kolike novčane mogućnosti imađahu zagrebački biskupi i kakav su prema tome i ugled posjedovali, pa će biti razumljivo, da su se ugarski kraljevi njima kao nekim novčanim zavodima obraćali za novčane pomoći, koje su im stalno bile potrebne.

Sva ova materijalna dobra smatrali su ovi oporučitelji kao ona, koja su »a domino deo colata« (od Boga dana), a ta opet stvar razjašnjuje, zašto i kako se je na pr. desetina, koja se je imala crkvi dati, opravdavala. Budući da sve, što imamo, imamo od Boga, onda je pravo, da i čovjek Bogu da samo onoliko, koliko je Bog za sebe zadržao, kao znak svojega univerzalnoga vlastničtva. U reskriptu kralja Karla Ugarskoga od 13. VII. 1327. to se obrazlaže ovako:

»Cum enim ipsas creator universorum deus, decimas in signum universalis dominii pro tribubus animarum egentium sibi reserva-

verit et eius nomine ministris ecclesiarum offeri voluerit« (Tkalčić svez. I. Dok. 139), to je onda opravdano, da čovjek od 10 dielova 1 dio dade Bogu odn. njegovim ministrima.

Kako rekoh, glavno je bio drugi sviet, spas duše itd., a sve drugo je bilo sporednijega značenja, pa za postignuće one svrhe ostavljaju i zapisuju pojedinci svoju imovinu, koja je bila razne vrsti. Iz činjenice, da je na pr. kanonik Đuro zapisao prebendarima crkve zagrebačke svoje zidano kupalište, znamo da u zdravstvenom pogledu ni Zagreb nije zaostajao za drugim zapadnim gradovima. U to vrieme kupališta se po zapadnoj Europi gradila ne toliko iz težnje za čistoćom i njegovanjem tiela, kao što je to bilo na pr. za rimsko doba, već iz uvjerenja, da će na taj način čovjek lakše izbjeći zarazama, kao što su i nošnjom ondašnjeg doba uobće ravnali ova težnja i nastojanje. To je vrieme inkubacije svih mogućih zaraza, kuge, gube itd., kad se čovjek za najkraće vrieme bez ikakovih predhodnih i vidljivih znakova rušio na zemlju, da se više ne digne. Ples smrti (danse macabre) je psihološki odraz tadanjih životnih prilika, pa je tako vrlo vjerojatno bilo i u Zagrebu. U kupalištima nije se samo kupalo, već se tu dotjerivalo i toaletu, kao što je brijanje, češljanje, a osim toga tu se puštala i krv iz žila te se vršilo neke vrsti poliklinički liečenje, jer se je vjerovalo, da puštanje krvi koristi organizmu i zdravlju.

Iz činjenice nadalje, da je drugi već spomenuti kanonik Buza zapisao svoj posjed istim prebendarima u svrhu čitanja mise za korist trgovaca i nadničara, može se zaključiti, da se je Zagreb u to vrieme i u trgovačkom i u obrtnom pogledu razvijao, i da ni u tome pogledu nije Zagreb bio nazadan te da je trgovačko-obrtnički duh bio znatan i da se smatralo probitačnim, da bude što veći i napredniji.

Nije ovo nikakovo čudo, kad se zna, da je svaki stalež (udružen u cehovima) bio prisiljen sâm se brinuti za svoje probitke i promicati ih. Nekog državnog uplitanja u tom pogledu nije bilo, pa je prama tome svaki ceh (colendinum) štitio najprije svoje probitke i nastojao, da ih što bolje ojača i umnoži. Svakako, mislim, da je u tome pogledu najdalje dotjerao sam zagrebački kaptol, koji je išao tako daleko, da je samo one oporuke, koje bi učinili njegovi kmetovi, koji su živjeli i radili na kaptolskim zemljištima i posjedima kao predijalisti, priznavao valjanim jedino u onim slučajevima, ako se je dotični kmet oporučitelj u toj svojoj oporuci sjetio materijalno samog kaptola i njemu također nešto ostavio.

Nu kad smo već kod ovoga, mora se iztaknuti, da su sve ostave i zapisi, učinjeni oporučno crkvama ili samostanima u Zagrebu, u smislu onda važećih kanonskih propisa bili podvrženi tako zvanoj »quarta seu canonica portio« quarta testamentariae dispositionis, quarta funeralis, koju su ove crkve ili samostani u Zagrebu morali plaćati župnicima crkve sv. Marka, izuzevši jedino one crkve, prebendarske zborove ili samostane, koji su bili posebno papinskom ili biskupskom povlasticom od toga oslobođeni, te je u tome pogledu u Zagrebu jedino zbor prebendara povlasticom zagrebačkoga biskupa

bio od toga oprošten, tako da kor zagrebačkih prebendara od njemu učinjenih ostava i zapisa nije davao ništa župnicima crkve sv. Marka, dočim drugi jesu.

Iz poviestnih podataka možemo sa sigurnošću uztvrditi, da sve do godine 1454. nisu zagrebačka crkva i zagrebački kaptol u pogledu oporučnih ostava i zapisa bili smatrani kao pravni subjekti, već su ovakove oporučne odredbe i zapisi učinjeni njima bili smatrani kao zapisi učinjeni posebničkim osobama i prama tome bili štićeni, jer inače ne bi Fredericus, knez celjski i hrvatski ban, izdao 4. VIII. 1454. povelju, u kojoj izričito veli, da on svojim banskim auktoritetom milostivo dopušta napose plemićima, da mogu crkvi zagrebačkoj odn. kaptolu zapisati ili ostaviti bilo čitave bilo samo dielove svojih nekretnina za korist ove crkve.

(»id auctoritate nostra banali concedimus gratiose quod quicumque nobilium in pretactis crisiensi et zagrebiensi comitatibus aut in regno Slavoniae ubicumque fuerit constitutus, voluerit omnes possesiones seu portiones ipsorum possesionarias cum eorundem utilitatibus et pertinentiis universis pretactis canonicis nec non ecclesiae et eius capitulo liberam et omnimodam de nostro consensu pariter et asensu donandi. dandi, legandi, fatendi et in perpetuam alemosinam ascribendi ac perpetuandi pro libito voluntatis eorum habeant facultatem, auctoritate nostra eidem atributa mediante«.)*

Neizvršivanje i nepoštivanje ovih oporučnih razpoložbi sa strane nasljednika biti će vrlo vjerojatno potaklo kneza i bana Fridricha, da se posluži ovakovom formom i da to posebno na ovaj način u kriepost stavi i zaštiti. Da pak nasljednici zaista niesu izvršivali uobće, a napose ne pravovremeno ove njima nametnute legate za korist, crkava, samostana i kaptola, imademo dokaza u raznim dokumentima, od kojih primjerice navađam Dok. 63, gdje brat biskupa Ivana zagrebačkoga Rudolf nije htio izručiti polovicu prihoda grada Kuvara i Koprivnice, koje je prihode ovaj biskup prama već spomenutoj oporuci namienio za korist stolne crkve zagrebačke, tako da je u tome pogledu zagrebački kaptol morao tražiti posredovanje kralja Sigismunda, pa i samog basilejskoga crkvenoga sabora i sve to bez ikakova uspjeha, pa da nije bilo mirnog posredovanja biskupa kninskog Ivana i nekih plemića, vrlo vjerojatno da na silu iz svega ovoga ne bi bilo ništa i da bi crkva zagrebačka ostala bez ovih dohodaka.

Ovoliko ukratko kazuju nam ove c r k v e n e oporuke.

(Nastavit će se.)

* Upozorujem, da su svi latinski navodi u ovoj razpravi transkribiran doslovno prema pravopisu tadanjeg vremena, dakle i sa svim pogrješkama Op. pisca.

Vjeresija za riečno brodarstvo*)

(Prilog kodifikaciji riečno-plovitbenog prava)

Napisao dr. Mihovil Vuković, nadsavjetnik u ministarstvu za ovt.

(Nastavak)

a) Individualnost broda

Sa gospodarskog stanovišta brod je objekt, koji služi za osiguranje vjeresije. Sa organizacijskog stanovišta on je opet sredstvo, kojim se određuju granice hipotekarne sigurnosti. Pošto se hipotekarna sigurnost može ostvariti samo onda, ako je objekt hipoteke točno određen, to će takvo određenje broda biti potrebno i za konstituiranje hipoteke na riečnom brodu.

— — —

Određenje broda u tu svrhu predstavljeno je njegovom individualnošću. Kad brod ne bi imao svoje individualnosti, ne bi mogao biti sposoban za hipotekarno osiguranje, jer bi se mogao lako zamieniti sa nekim drugim brodom i na taj način onemogućiti izpunjenje kreditne svrhe, kojoj ima da služi. Kad je tako potreba određivanja individualnosti postala očiglednom, preostaje još odgovor na pitanje, može li se i kod riečnog broda odrediti individualnost i na koji način.

Individualnost zemljišta određena je njegovim položajem, koji već sam po sebi ima karakteristiku individualnosti. Za razliku od toga riečni brod je pokretnost, koja ni izdaleka nema ona položajna svojstva, koja ima zemljište. Zato se njegova individualnost neće moći odrediti jednako kao kod zemljišta, t. j. prema položaju i katastru, već na sasvim drugi način.

U pojedinim organizacijama pomorskog i riečnog prometa usvojeno je, da se individualnost broda određuje:

1. prema njegovoj pravnoj pripadnosti stanovitoj osobi;
2. prema oznakama, koje mu se daju u svrhu razpoznavanja i
3. prema stanovitim tehničkim svojstvima broda.

ad 1. Ako se individualnost broda određuje prema njegovoj pravnoj pripadnosti stanovitoj osobi, mogu odatle nastati dvie vrste nesigurnosti: jedna je nesigurnost u pogledu individualnosti same osobe, a druga se sastoji u tome, da li između broda i stanovite osobe postoji uobće pravni odnos i kakve je prirode taj odnos. Jedna i druga nesigurnost prelaziti će eo ipso i na brod, čija se individualnost ima pomoću toga da odredi. Nesigurnost u pogledu individualnosti neke osobe može se uviek javiti, a isto tako i nesigurnost u pogledu pravne pripadnosti.[29]) Prema tome ovaj način određivanja neće biti svagda najsigurnije sredstvo, da se pomoću njega odredi individualnost broda.

ad 2. U prometu je uobičajeno, da vlastnik daje svome brodu razne oznake kao na pr. ime, broj ili drugo, sa ciljem, da se on po tome razlikuje od drugih brodova. Takav način određivanja individualnosti također je nesiguran, jer dva različita broda mogu sticajem prilika dobiti jednu te istu oznaku. Poznato je, da na Srednjem Dunavu prometu dva broda, od kojih jedan i drugi nosi naziv »Zagreb«, a to najbolje pokazuje, kako naziv nije nikakav način za individualizaciju. Nesigurnost u pogledu ovog načina određivanja individualnosti postaje to veća, što se više proširuje područje, na kojem brodovi plove.

ad 3. Određivanje individualnosti broda prema njegovim tehničkim svojstvima je pomagalo, koje može sasvim podbaciti, jer svi brodovi, koji su proizvod serijske fabrikacije, imaju obično jedna te ista tehnička svojstva.

Iz ovoga se vidi, da ove tri karakteristike nisu same po sebi u stanju, da nekom brodu osiguraju potrebnu individualnost, jer je jedan dio tih karakteristika subjektivan i jer se njihov drugi dio, koji je objektivan, može javiti u jednom te istom obliku na više mjesta.

Da se popune nedostatci individualnosti, koja bi se na ovaj način određivala, uzima se u pomoć upis u brodski registar, jer je on između ostaloga utemeljen i na tom zahtjevu, da jedan te isti brod može biti upisan samo na jednom mjestu. Obzirom na ovaj zahtjev, postaje i upis u registar jedno od pomagala, koje mnogo doprinosi određivanju individualnosti broda.[30])

Međutim upis u registar nije sam po sebi nikakvo samostalno pomagalo za određivanje individualnosti broda. On odaje svoj pozitivni učinak u tom pogledu samo onda, ako se u njega upišu ona tri već spomenuta pomagala za određivanje individualnosti. Na taj način tek kad se ova četiri pomagala slože, dobije se dosta sigurno sredstvo za određivanje individualnosti broda. To sredstvo sastoji se ukratko u tome, da se kumuliraju sva pravna, razpoznavajuća i tehnička svojstva broda te da se upišu u jedan registar, koji se vodi samo na jednom mjestu. Na taj način dobije se individualnost, koja je približno jednaka onoj, koja je moguća kod zemljišta.

Kao što je već poznato, individualnost broda je predpostavka za stjecanje hipoteke na njemu. Pošto je individualnost broda konačno određena tek upisom u registar, to se samo po sebi razumije, da upis u registar mora biti predpostavka i za stjecanje hipoteke. Odavde se može izvesti i jedno drugo pravilo, a to glasi, da će se hipoteka moći steći samo na onom brodu, koji je upisan u registar. Ako brod nije upisan, moći će se na njemu steći samo založno pravo u smislu građanskog zakonika.[31])

Da bi ove konsekvencije individualnosti, koje su toliko bitne za postanak hipoteke, bile i obvezne, moraju se izraziti u propisima, kojima se uređuje hipoteka. Za uzor u tom pogledu može se uzeti njemački zakon o pravima na upisanim brodovima i brodovima u gradnji

*) Vidi brojeve 7—8 i 9.

[29]) Odnos, na koji se ovdje misli, je vlastničtvo, jer je ono najskranjiji izraz pravne pripadnosti stvari jednoj osobi.

[30]) Osim za određivanje individualnosti broda služi registar i za druge svrhe. O tim svrhama govori se u poglavlju o brodskim registrima.

[31]) Iznimka od ovog pravila postoji samo u pogledu zemljišta. Kod broda ne dolazi u obzir.

od 15. studenoga 1940., gdje se u §-u 1 kaže, da se zakon o upisanim pravima odnosi samo na one brodove, koji su upisani u registar jednog njemačkog suda.

U §-u 1. Osnove kaže se o tome, da »ova zakonska odredba vriedi za sve brodove i plovila, koji se upisuju u Upisnik«. Prema tome njezina stilizacija u tom pogledu mnog zaostaje za spomenutim njemačkim zakonom. Ova stilizacija ne pokazuje dovoljno jasno, da individualnost broda, koja se određuje pomoću upisa, mora biti formalna predpostavka za sticanje hipoteke na njemu.

b) Vriednost broda

Svaki riečni brod ima stanovitu vriednost, koja spada među predpostavke za ostvarenje hipotekarne vjeresije. Za razliku od individualnosti broda, vriednost je samo gospodarska predpostavka za ostvarenje vjeresije. Odatle potječe i tvrdnja, da je davanje vjeresije vezano uviek na stanovitu vriednost broda.

Vriednost riečnih brodova mienjala se prije rata dosta osjetljivo. Danas u vrieme rata nalazi se ona u smjeru abnormalnog porasta. Međutim taj je porast samo privremen. Uzevši još u obzir razne tehničke, organizacijske i pravne rizike, kojima je založeni brod izložen, biti će visina hipotekarne vjeresije uviek manja, no što je prosječna vriednost broda.

Određivanje kriterija za ustanovljavanje vriednosti broda kao i određivanje razmjera između vriednosti i visine kredita, spadali bi također u organizaciju hipoteke. Ali kako kod nas nema još vjeresijskih zavoda, koji bi određivali ove kriterije po unapried utvrđenim pravilima, određivat će se oni sporazumom stranaka od slučaja do slučaja. Prema tome za organizaciju hipoteke nije ni potrebno, da se pobliže govori o vriednosti broda.

c) Stalnost vriednosti broda

Za stalnost vriednosti riečnog broda odlučne su dvie okolnosti; normalno trajanje upotrebljivosti i veličina pogibelji njegovog prijevremenog gubitka. Stalnost vriednosti broda ovisna je također i o prilikama na tržištu. Ali kako to ne spada u organizaciju hipoteke, neće se o tome ovdje ni govoriti.

aa) Normalno trajanje upotrebljivosti

Normalno trajanje upotrebljivosti morskih brodova računa se na vrieme od 25—30 godina.[32]) Što se tiče riečnih brodova, utvrđeno je statističkčim podatcima u Njemačkom Reichu iz 1926 godine, da je u njemačkom riečnom brodarstvu, čija se hipotekarna organizacija pokazala naprednijom od pomorske, bilo skoro tri četvrtine brodova, koji su bili stariji od 15 godina. Napose od njemačkih brodova, koji su bili stariji od 30 godina, bilo je na Rajni svega jedna trećina, dok ih je na Labi i Odri bila samo jedna petina. Iako se riečni brodovi mogu dulje upotrebljavati od morskih, predviđa se prema stečenim izkustvi-

[32]) Izp. Sven Helander: Die internationale Schiffahrtskrise und ihre weltwirtschaftliche Bedeutung, Jena 1928.

ma, da se njihova vriednost već poslije 20 godina umanjuje za 50%.[33]) schen Binnenschiffe am 31. Dezember 1926.«, Berlin 1927.

U granicama ovih promjena vriednosti mora se sasvim prirodno kretati i visina hipotekarne vjeresije. Uzevši još u obzir i stanoviti koeficient sigurnosti, svakako da će ta granica morati biti manja od 20 godina. U glavnom se uzima, da hipotekarno obterećenje kod broda ne bi trebalo ići dalje od 60% procjenbene vriednosti.

Međutim trajanje upotrebljivosti broda, a prema tome i razmjerno smanjivanje njegove vriednosti, nije od važnosti samo za hipotekarno obterećenje, već ono dolazi u obzir i kod amortizacije hipoteke. Kod zemljišne hipoteke računa se trajanje upotrebljivosti samo za stanovite vrsti građevina, dok kod čistih zemljišta ne dolazi uobće u obzir. Obratno kod brodske hipoteke, biti će trajanje upotrebljivosti najglavniji faktor za računanje amortizacije hipoteke.[34])

Kako je trošenje kod morskih brodova nešto jače, nego kod riečnih, traži se u hipotekarnom prometu, da hipoteka na morskom brodu bude izplaćena najviše za 10 godina, a hipoteka na riečnom brodu najviše za 10—15 godina.[35]) Po članu 21 francuzkog zakona o riečnoj plovitbi od 5. srpnja 1917 ograničena je hipoteka samo na trajanje od 10 godina.

Međutim ni ovaj način računanja hipotekarne sigurnosti u svrhu amortizacije hipoteke ne može se sa matematičnom točnošću primieniti na svaki pojedini brod, jer mnogi brod i za vrieme trajanja svoje normalne upotrebljivosti nije više podpuno sposoban objekt za hipotekarno osiguranje. Zbog toga ne može se baš podpuno odbaciti mišljenje Motiva njemačkog građanskog zakonika, gdje se kaže, »dass ein Schiffspfandrecht nicht zu einer dauernden Belastung geeignet ist, sondern unr ein vorübergehendes Kreditbedürfnis befriedigen soll.[36]) Kod zemljišta je sasvim drugi slučaj, pa će se zato amortizacija zemljišne hipoteke uveliko razlikovati od amortizacije brodarstvene hipoteke.

Kao što je već spomenuto, stavljena je amortizacija brodske hipotek u francuzkom pravu pod pravni režim i vremenski ograničena. Razlozi za ovo stanovište os.ali su nam nepoznati. Moglo bi se tek predpostaviti, da je to učinjeno zbog pretjeranog favoriziranja kredita u Francuzkoj. Naprotiv u našoj Osnovi nije pitanje amortizacije brodarske vjeresije uobće ni spomenuto.

Kad bi brodska hipoteka imala oblik prometne hipoteke te se na temelju toga izdavale i založnice, koje bi cirkulirale sa punim povjerenjem u promet, bilo bi razumljivo, da se zbog zaštite imalaca ovih založnica vodi u zakonodavstvu računa i o amortizaciji hipoteke.

Međutim zbog skromnijih vremenskih prilika prihvaćena je u sustavu našeg prava samo konstrukcija sigurnostne hipoteke, koja je, kao što je već kazano, najobičniji accessorium tražbine. Kako ova kon-

[33]) Izp. Statistik des Deutschen Reiches, sv. 343: »Der Bestand der deut-
[34]) Izp. Sven Helander: isto djelo.
[35]) Amortizaciju u svrhu odplatne hipoteke treba razlikovati od amortizacije, koja se vrši u svrhu odpisivanja investicione glavnice.
[36]) Izp. Motive zum Sachenrecht (Entwurf eines bürgerlichen Gesetzbuches für das Deutsche Reich), Berlin 1928.

strukcija hipoteke nije uobće predvidjena za cirkulaciju, to odpada i potreba, da se vjerovnik u pogledu amortizacije hipoteke stavi pod neku posebnu zaštitu zakona.

Amortizacija hipoteke je jedno čisto financijalno pitanje, a kao takvo shvaćeno je ono i u našoj legislativi. Zato se ova amortizacija može sa puno opravdanja prepustiti slobodnoj razpoložbi ugovornih stranaka. Sporazum, koji će stranke zaključiti o tome, treba izključivo smatrati kao uzgredno utanačenje uz zajamsku pogodbu, a za takvo utanačenje ne treba donositi nikakvih posebnih propisa u zakonu.

bb) Prijevremeni gubitak broda

Sa osiguranjem hipotekarnog kredita vezano je također i pitanje, da li je hipotekarni vjerovnik i koliko za vriemé trajanja hipotekarnog obterećnja zaštićen protiv pogibelji prijevremenog gubitka broda.

Prijevremeni gubitak broda, koji može snaći hipotekarnog vjerovnika, dieli se na fizički i pravni gubitak. Prema ovoj diobi mora se promatrati i postavljeno pitanje osiguranja.

bb) 1) Fizički gubitak broda

U redovnim, mirnodobskim prilikama iznosila je prijevremena propast morskih brodova: obzirom na brojno stanje 1,06%, a obzirom na tonažu 0,91%.[37]) Pošto se riečni brodovi manje troše od morskih, ali se zato za vrieme rata smanjuje njihovo konzerviranje, to se može uzeti, da gornji podatci o morskim brodovima odgovaraju u glavnom i stanju riečnih brodova.

Bilo bi zanimljivo ove konstatacije uzporediti sa podatcima iz jugoslavenskog prometa, koji su za ovdje postavljeno pitanje najmjerodavniji. Ali se na žalost u Jugoslaviji nisu vodili statistički podatci o fizičkom gubitku riečnih brodova.[38])

[38]) Izp. Joso Lakatoš: Jugoslavenska privreda, jubilarno izdanje »Jug. Lloyda«, Zagreb 1933.

Međutim podatci o tome, koliki postotak brodova propada, prije vremena, važni su za hipotekarno osiguranje samo djelomično, jer hipotekarnog vjerovnika ne zanima mnogo, koliko je brodova prije njihove normalne dotrajalosti bilo povučeno iz prometa. Naprotiv za onoga, koji daje hipotekarni zajam na brod, može biti od važnosti samo to, koliko brodova ostaje bez sigurnostnog pokrića, bez razlike, da li je do toga došlo uslied prijevremene fizičke propasti broda ili uslied nekih drugih uzroka.

Za fizički gubitak broda predviđeno je u prometu, da se on redovito naknađuje sa osiguranjem. Povodom toga javlja se odmah i pitanje, da li je osiguranje dovoljno pokriće i za hipoteku u slučaju fizičkog gubitka broda. Ovo pitanje treba posebno promatrati sa stanovišta ugovornog, a posebno sa stanovišta vlastitog osiguranja.

Naknada kod ugovornog osiguranja

Ugovorno osiguranje je ono, koje se postizava na temelju ugovora sa osigurateljem. Prema prilikama, pod kojima se ovo osiguranje

[37]) Izp. Sven Helander: isto tako.

razvija„ vrlo je malo vjerojatno, da će se naknada za fizički gubitak broda ostvariti u svojoj podpunosti. Osiguranje brodova, a osobito onih, koji plove u međunarodnom prometu, još je dosta neustaljena grana osiguranja. Zato se njegovi uvjeti, koji su i inače toliko raznovrstni, stalno mienjaju.

Posljedica je toga, da će hipotekarnom vjerovniku, sve kad bi se i nalazio u detenciji police, biti skoro nemoguće upoznati sve one slučajeve, u kojima bi on mogao ostati bez osigurnine. Tih nepredvidivih slučajeva ima u prometu toliko, da je i na temelju onoga, što je o tome predviđeno u uvjetima osiguranja, vrlo težko dobiti neki zadovoljavajući pregled.

U uvjetima pojedinih osiguravajućih družtava predviđen je cieli niz šteta, za koje se ne dobiva osigurnina. Takve su na pr. sve štete, koje su nastale uslied ratnih događaja, pobune, štrajka, pljačke, sabotaže, zapljene, represalija i drugoga. Ovamo spadaju također i mnoge transportne štete, a također i one, koje su nastale uslied unutarnjih pogrješaka broda, njegovog preobterećenja ili nehata osoblja. Sve ove štete, uslied kojih može brod preopasti ili biti oštećen bez prava na osigurninu, sačinjavaju u prometu veliki minus za hipotekarnu sigurnost.

Spomenute okolnosti pokazuju da ugovorno osiguranje nije u stanju, da hipotekarnom vjerovniku dade punu naknadu za svaki slučaj fizičkog gubitka broda. Ipak se zato ovo osiguranje ne smije podcieniti, jer ono za hipotekarnog vjerovnika ima stanovitu supletornu vriednost. Zato će sa organizacijskog stanovišta biti potrebno, da se založno pravo protegne i na osigurninu.

Međutim sa pravnog stanovišta osigurnina je stvar, koja je podpuno odvojena od predmeta, koji se osigurava, jer ona nije tome predmetu ni dio ni pripadnost. Zato u privatnom pravu nema konstrukcije, pomoću koje bi se založno pravo na nekoj stvari protezalo i na osigurninu, koja se dobiva za tu stvar u slučaju njezine propasti.

Praksa građanskog zakonika također stoji na stanovištu, da se založno pravo proteže na osigurninu propale stvari. To se stanovište opravdava time, da osigurnina, koju daje osiguravajuće družtvo za propalu stvar, nije ciena te stvari, već protučinitba za premiju, koju je platio osiguravatelj.[39]) Njemačko pravo stoji također na stanovištu, da osigurnina ne spada u sadržaj založnog prava.[40])

Kako u privatnom pravu nema konstrukcije, pomoću koje bi se založno pravo proteglo i na osigurninu, trebati će, da se o tome donese izričan zakonski propis. Osnova je tako i postupila, ali je u tom pogledu napravila razliku između prvenstvenog prava i ugovorne hipoteke. Tako je u §-u 13 Osnove određeno, da se prvenstveno pravo ne proteže na osigurninu. Što se tiče ugovorne hipoteke, ona po §-u 31 Osnove obuhvata i osigurninu. Međutim vezana je ova konstrukcija za toliko predpostavki, da ona neće moći postići svoju pravu svrhu. Pre-

[39]) Izp. rješidbu Vrh. suda u Beču od 2. svibnja 1886. br. 4539 (Geller: Zentralblatt. V. 100.

[40]) Izp. Könige: Kommentar zum Privat-Versicherungsrecht.

ma tome može se reći, da je ugovorna hipoteka u pogledu osigurnine pogodovana na račun prvenstvenih prava samo djelomično, a to nije u podpunom suglasju sa ciljevima hipotekarne organizacije.

Međutim propis, da se založno pravo proteže i na osigurninu riečnog broda, bit će podpun samo onda, ako je osiguranje broda obvezatno. Osiguranje može biti obvezatno samo onda, ako se to naredi posebnim zakonskim propisom. Osnova, kad je donosila propis o protezanju ugovorne hipoteke na osigurninu, smetnula je s uma obvezatnost osiguranja, iako je ona toliko važna za organizaciju hipoteke na riečnom brodu. Pravne konstrukcije, koje bi se u tu svrhu upotrebile, dovoljno su poznate u našem zakonodavstvu.

rPema ovome, da bi se sigurnost hipotekarne vjeresije, sa kojom se bavi Osnova, pojačala do svoje maksimalne granice, bilo bi potrebno, da se uradi sliedeće:

1. Uvesti obvezatnost osiguranja za svaki riečni brod, koji je upisan u jednom hrvatskom registru,

2 propisati, da se založno pravo hipotekarnog vjerovnika eo ipso proteže i na osigurninu, ali bez predpostavki, navedenih u §-u 31 Osnove.[41])

Da bi ovo statuiranje dobilo i svoju gospodarsku podlogu, trebalo bi još posebno izpitati, ukoliko je obvezatnost ugovornog osiguranja i bezgranično protezanje hipoteke na osigurninu protivno rentabilitetu brodarskih poduzeća.

Naknada kod vlastitog osiguranja

Kod nas još nije uvedeno obvezatno osiguranje riečnih brodova. To je razlog, da brodarska poduzeća postupaju u tom pogledu dvojako: jedna osiguravaju svoje brodove kod osiguravajućih družtava, a druga oblikuju u svom kapitalu posebne pričuve, iz kojih zatim u danom slučaju pokrivaju nastale štete na brodovima. Oblikovanje ovih pričuva predstavlja jednu vrst osiguranja, koja se u prometu naziva vlastitim osiguranjem.

Pričuve vlastitog osiguranja nisu nikakva posebna imovina. Ta imovina pripada pravno vlastniku brodarskog poduzeća te je sastavni dio njegove imovine. Ona se samo iz upravnoračunskih razloga posebno upravlja. Prema tome to je vlastita imovina vlastnika poduzeća, kojoj je on iz stanovitih organizacijskih razloga dao posebnu svrhu.

Posebna svrha ove imovine sastoji se u tome, da je vlastnik poduzeća izričnim ili prešutnim očitovanjem opredielio, da ona ima služiti za pokriće možebitnih šteta na njegovim brodovima. U tom očitovanju sadržan je dakle jednostrani pravni posao. Njegova svrha podpuno je jednaka onoj, koja je sadržana u osiguranju na temelju dvostranog pravnog posla.

Kako se hipoteka proteže na osigurninu ugovornog osiguranja baš obzirom na njezinu svrhu, nema zapreke, da se hipoteka protegne i na pričuvu vlastitog osiguranja, koje ima podpuno jednaku svrhu kao i ugovorno osiguranje.

[41]) O protezanju hipoteke na osigurninu govori se pobliže u poglavlju o objektima založnog prava na brodu.

Imovina fonda nastaje iz dohodaka od brodova, za čije odštećenje on i služi. Na taj način dobiva pričuva značaj civilnog ploda, koji u pravilu dieli istu pravnu sudbinu kao i stvar, od koje je nastao.

Osim toga protezanje hipoteke na pričuvu vlastitog osiguranja ima i svoje organizacijske ciljeve, jer pojačava sigurnost hipotekarnog vjerovnika.

Ovi razlozi, koji su dielom organizacijske, a dielom pravni, dovoljno jasno govore za to, da se založno pravo, bez razlike je li prvenstveno ili ugovorno, protegne i na pričuvu vlastitog osiguranja.

U tu svrhu nije potrebna i neka posebna pravna konstrukcija. Dovoljno je, u tu svrhu donieti izričan zakonski propis, koji će to statuirati.

Pričuva vlastitog osiguranja nastaje jednostranim očitovanjem, koje vlastnik poduzeća može i izmieniti. Stoga nastaje pitanje, kada je hipotekarni vjerovnik stekao založno pravo na pričuvu vlastitog osiguranja. Pravilno je, da se o postanku založnog prava odluči prema istim mjerilima, kao i o postanku založnog prava na osigurninu. Kod brodarskih poduzeća bit će fond vlastitog osiguranja kartiran u trgovačkim knjigama. Kad trgovačke knjige mogu služiti za ustanovljenje tolikih obveza vlastnika poduzeća, ima mogućnosti, da se na temelju njih ustanovi i postanak založnog prava na pričuvi vlastitog osiguranja.

Protezanje hipoteke na vlastitom osiguranju prema obvezatnom osiguranju je sa organizacijskog stanovišta alternativno. To znači, da u pojedinim poduzećima neće redovito ni dolaziti do oblikovanja vlastitog osiguranja, ukoliko se bude uvelo obvezatno ugovorno osiguranje riečnih brodova.

Međutim sa pravnog stanovišta ne može se govoriti o altenativnosti, jer se mora predpostaviti, da će poneko poduzeće osigurati svoje brodove i ugovorno i vlastito, dakle na kumulativan način. Prema tome kad se hipoteka može kumlativno protezati na više ugovornih osiguranja, nema razloga, da se u jednaku svrhu ne kumulira i ugovorno osiguranje sa vlastitim. Samo se po sebi razumije, da ova kumulacija treba da ide samo do granica podpunog namirenja hipoteke.

Osnova se doduše, bavi sa pitanjem osiguranja. Ali se iz tumačenja njezinog sloga vidi, da se pri tome misli samo na ugovorno osiguranje. Time što Osnova nije uzela u obzir i vlastito osiguranje, ona je pustila iz vida jednu stvar, koja je od dosta velike važnosti za ostvarenje ciljeva hipotekarne organizacije.

(Svršit će se)

»Uz signaturu«

Napisao Dr. Ivan Starević, sudac u m., Sušak.

Više puta se pred zbornim sudovima pojavljuju pripremni podnesci, napose tužbe, na kojima se uz podpis odvjetnika nalazi dodatak »uz signaturu« ili »signirao«. Time dotični odvjetnik hoće reći, da je podnesak samo podpisao, signirao, ali da ga nije i sastavio, što se podkrepljuje i time, da podnesku nije priložena punomoć stranke podnositeljice za odvjetnika. Sudovi malne redovito prihvaćaju ovakove podneske bez prigovora baš kao da odgovaraju zakonskim propisima. A ipak to ne bi smjeli, jer ovakvi podnesci niesu valjani, manjkavi su! Sud bi, obzirom na propis §-a 183 grpp., morao u takvim slučajevima po službenoj dužnosti narediti, da se spomenuti formalni nedostatak ukloni tako, da stranka podnositeljica ili odvjetnik za nju naknadno priloži punomoć pa da time dokaže, da je ne samo signirao, podpisao podnesak, nego da ga je i kao zastupnik stranke sastavio.

Opisana pogrješna praksa upire se vjerojatno na § 175. grpp., gdje se u točci 3. drugoga stava govori samo o »podpisu odvjetnika«, ali se previđa, da odmah iza ovih rieči sliede daljnje, koje glase »... u parnicama, u kojima je propisano zastupanje odvjetnikom.« Dakle odvjetnik, koji podpisuje podnesak, mora da je ujedno i zastupnik, punomoćnik stranke podnositeljice, a zastupanje se dokazuje punomoću. Mora, dakle, biti priložena punomoć. O tome postoje još dva izričita zakonska propisa, naime §§ 128. i 131. grpp. Prvi stav §-a 128. glasi: »U postupku pred zbornim sudovima sviju stepena stranke moraju biti zastupane odvjetnikom, bilo da se parnica vodi pred viećem, bilo pred sudcem pojedincem.« A prvi stav §-a 131. veli: »Odvjetnici ili drugi punomoćnici imaju pri prvoj parničnoj radnji, koju preduzmu u parnici, dokazati izvoronom (originalnom) punomoći (§§ 388. do 390.)) ili ovjerenim priepisom, da su ovlašteni na zastupanje.« Tužba je pak skoro uviek prva parnična radnja. Oba propisa tako su jasna, da je jedva potrebno primietiti, kako i Neumann u svome Tumaču (prievod Gregovića, str. 338., I. sv.)) veli: »Nije dovoljno da pismeni podnesci ,ako su isti prvi parnični čini koje je odvjetnik poduzeo, budu snabdjeveni podpisom odvjetnika kao svi pismeni podnesci u parnici gdje je propisano zastupanje odvjetnikom, već se mora pored toga podnieti i dokaz o punomoći odvjetnika.«

Navedeni propisi bitno su popunjeni zadnjim stavom §-a 23. Zakona o odvjetnicima od 18. ožujka 1944., gdje se veli: »Odvjetnik je dužan podpisati svaki spis, predan sudu ili drugoj kojoj oblasti, kao i svaki primjerak tog spisa. Zabranjeno je odvjetniku stavljati svoj podpis na spise, koji nisu iz odvjetničke pisarne.« Podpis, dakle, odvjetnika na pripremnome podnesku nije samo prazna formalnost; on bi imao značiti ne samo, da je odvjetnik dotični podnesak pročitao, odobrio i da potvrđuje njegovu stručnu valjanost, nego i: 1. da je odvjetnik zastupnik stranke podnositeljice, 2. da je baš on podnesak i sastavio.

Navedeni su propisi vrlo važni, jer baš zbog toga, što se kod naših zbornih sudova, nažalost, ne pazi uviek strogo na njihovo održavanje, dolazi često do znatnih neprilika kako za stranke tako i za sudove. Tužba kao uvodni čin za parnicu, kao čin koji ju pokreće, znade biti za parnicu vrlo odlučna; pojedini navodi tužbe, bilo činjenične bilo pravne naravi, mogu biti i nepopravljivi, tako da će stranka zbog njih — makar je inače u pravu — parnicu i izgubiti. A do takvih nepopravljivih pogrješaka može lako doći, kad tužbu sastavlja nestručna osoba, koja nije odvjetnik. (Žalostno je, dakako, što se nađe odvjetnika, koji podpisuju podneske sastavljene po neodvjetnicima). Ali i onda kada su pogrješke popravljene, potreba njihova izpravljanja otežčava i usporuje tok parnice te zadaje suvišnog posla sudcima.

Postoji više razloga, zbog kojih već prvi podnesci sudu, unatoč podpisu odvjetnika, niesu sastavljeni po odvjetniku. Spomenut ću samo neke od tih razloga. U prvome redu nasrtljivost brojnih nadripisara svake vrsti, koji agentskom spretnošću nastoje dobiti što više stranaka u svoje mreže; zatim skoro načelna nesklonost stranaka da traže pomoć od odvjetnika, kojoj nesklonosti (mora se priznati) pogoduju i pojedini pretjerani i upravo nedružtvovni troškovnički zahtjevi izvjestnih pripadnika odvjetničkoga staleža. No bez obzira na to da takvi nesolidni odvjetnici sačinjavaju tek manjinu svog staleža i da nadripisar u pogledu troška nije nipošto bolji od nesolidnog mu odvjetničkog takmaca, — sve to ne umanjuje ni vriednost ni potrebu da stranke — bar pred zbornim sudovima — budu zastupane po odvjetnicima i da dosljedno tome svi podnesci, uključivši dakle i tužbe, budu kako podpisani tako i doista sastavljeni po njima. Nastojalo se u svoje vrieme — a takve težnje niesu ni danas sasvim izčezle — sasvim ukinuti ili bar znatno ograničiti obvezatno zastupanje odvjetnika. Ali nema sudca kotarskog suda — jer kod ovih takva obveza ne postoji, — koji na temelju svog izkustva ne bi potvrdio, kako bi uspjeh takvoga nastojanja bio više na štetu strankama i sudovanju, nego samim odvjetnicima. Svaki sudac osjeća veliku razliku, kad ima posla sa strankom zastupanom po odvjetniku i kada sa strankom samom bez obvjetnika. Sudac ne samo lakše, ne samo sigurnije od pogrješaka, nego i brže rješava parnice stranaka zastupanih po odvjetnicima pak se može s velikom vjerojatnošću uztvrdi, da bez odvjetničke suradnje ne bi svršio ni polovicu onoga posla, što ga svladava uz tu suradnju. Ne mienja mnogo na stvari, ako se i dopusti, da utjecaj pogdjekojeg nespremnog ili nesavjestnog odvjetnika smjera i protivnim pravcem.

Pogotovu naš još uviek formalnostima prilično obterećeni grpp. zahtieva za parnicu suradnju stručne osobe kakva je odvjetnik. No i onda kad se bude — nadamo se — taj postupak oslobodio suvišnih formalnosti te ujednostavio, bit će stručna pomoć odvjetnika ne samo dobro došla, nego i potrebna. Za prozivode bilo kojeg obrta ili struke naći će se mnogi laik, koji će ih znati također sâm izraditi, iako ne uviek tako vješto i brzo kao kvalificirani stručnjak. Ipak to nije bio niti će biti razlogom, da se ukinu stručne škole, kvalifikacije, ovlaštenja, dozvole itd. i da se proizvodnja dozvoli svakome nestručnjaku.

Tako je i s pravničkom strukom. Kod pravničkih radnja, bile one sudske ili upravne, sastojale u građanskom ili kaznenom, parbenom ili izvanparbenom postupku, imaju sudjelovati stručnjaci, pravnici. Iako je zahtjev stranke objekt sudskoga postupka, ali je ona sama subjekt i taj subjekt, nalazeći se usred pravnoga djelovanja, treba i pravne pomoći. Istina, ovu joj pruža sudac, ali ona ne će biti uviek dovoljna, pogotovu ako se uvaži neizbježivu pogrješivost ljudske naravi i prilike, u kojima sudac djeluje. Dobra, o kojima odlučuje sud, često su takve naravi i tako dragocjena, da traže ne samo pojačanu zaštitu, nego baš maksimum zaštite, a ovaj nije postignut sudskim djelovanjem samim po sebi.

Zakon je mislio i na siromaštvo građana; on se pobrinuo da ukloni onaj teret troška, koji je za siromašne stranke skopčan s obvezatnim zastupanjem odvjetnika. Grpp. je predvidio i bezplatno odvjetničko zastupanje, t. j. siromaško pravo, za koje se nipošto ne može reći da sudovi skrtare s njegovim podjeljivanjem. Prije protivno! Uostalom, tu su i odvjetničke tarife, koje — ako stranka dobrovoljno ne pristaje na slobodnu pogodbu — brane odvjetniku da u određivanju svoje nagrade prieđe izvjestne granice. Ove su čak vrlo nizke za današnje prilike i u poredbi s plaćom i cienama, koje danas, iako ne oblastno ali uistinu, postoje za ostale radove ili robu. Napokon je odvjetnik stranci imovinski odgovoran za svaku štetu, koju bi joj prouzrokovao pogrješkama u svome radu (o kojoj odgovornosti nema, dakako, ni govora kod nestručnih osoba, nadripisara). Osim ove građanskopravne odgovornosti postoji za njega i ona kaznena i stegovna. Svaka od ovih odgovornosti može doći do primjene ne samo, kad on uistinu zastupa, nego i onda kad samo signira. Već ovo signiranje, ako nije popraćeno punomoću, koja predstavlja istinsko zastupanje, jest samo po sebi stegovni prestup, a da i ne govorimo o posljedicama postupovne nevaljanosti tako signiranog podneska.

Djelovanje Nadbiskupskog ženitbenog suda u Zagrebu g. 1944.

Napisao dr. Stojan Brajša, viećnik Sudbenog stola u Zagrebu.

Kao što je poznato, prema »Zakonu za ženitbe katolika u carevini Austrijskoj«, koji je priložen kao prvi prilog carskom patentu od 8. listopada 1856., crkveni su sudovi na području bivše Hrvatske i Slavonije nadležni i za građansko područje za rješavanje ženitbenih sporova o valjanosti braka i o razstavi od stola i postelje, u koliko se ti sporovi tiču brakova, u kojima je ma samo jedan bračni drug katolik.

Sigurno će zanimati naše čitaoce osvrt na sudovanje nadbiskupskog ženitbenog suda u Zagrebu u prošloj godini 1944. Ograničujem se na taj ženitbeni sud, jer mi podatci drugih crkvenih sudova gore spomenutog područja zbog ratnih prilika nisu pristupačni.

Dvie su vrste parnica, s kojima se u pravilu bavi crkveni ženitbeni sud. To su: 1. t. zv. vinkularne parnice, t. j. parnice, kojima se pobija valjanost ženitbe, dakle u kojima se radi o ženitbenom vezu (causae matrimoniales de vinculo), te 2. parnice radi razstave od stola i postelje.

Osvrnut ću se najprije na vinkularne parnice. U tim parnicama sudi u prvoj molbi nadbiskupski ženitbeni sud u Zagrebu, u drugoj molbi nadbiskupski ženitbeni sud u Sarajevu, a u trećoj molbi Sv. Rimska Rota (Sacra Rota Romana). Sv. Stolica, naime, nije pristala na molbu zagrebačke nadbiskupije, da za vinkularne parnice delegira kao sud treće molbe ženitbeni sud đakovačke biskupije. Moram tu spomenuti da zagrebački nadbiskupski ženitbeni sud sudi u drugoj molbi u vinkularnim parnicama, u kojima je sudio u prvoj molbi ženitbeni sud biskupije križevačke, đakovačke i senjske, te nadbiskupije sarajevske i beogradske.

G. 1944. bila je podnesena zagrebačkom nadbiskupskom sudu 21 tužba radi nevaljanosti ženitbe, i to: 1. radi sile i straha (vis et metus) sa strane žene 5 tužaba (2 tužbama je konačno već u prvoj molbi udovoljeno, a 3 parnice su viseće); 2. radi neodržavanja propisanog oblika (defectus formae) 4 tužbe (2 tužbama je konačno udovoljno, 1 je konačno odbijena, a 1 parnica visi); 3. radi bludnje u osobi (error in persona) 1 tužba (tužba je odbijena a limine kao očito neosnovana); 4. radi ženitbenog veza sa strane žene (ligamen ex parte mulieris) 4 tužbe (2 je tužbama konačno udovoljeno, jednoj je također udovoljeno, ali visi prizivni postupak, a jedna parnica visi još u prvoj molbi); 5. radi ženitbenog veza sa strane muža (ligamen ex parte viri), 3 tužbe (svim je tim tužbama konačno udovoljeno); 6. radi preljuba s obećanjem ženitbe (crimen neutro patrante V. o toj zapreci zločina »Naputak u ženitbenom pravu prve zagrebačke sinode god. 1925. str. 169. i sl.) 1 tužba (parnica visi); 7. radi spolne nemoći sa strane muža (impotentia ex parte viri) 1 tužba (parnica visi); 8. radi javne ćudorednosti (ex publica honestate) 1 tužba (udovoljeno je tužbi, ali visi prizivni postupak uslied priziva branitelja ženitbenog veza); 9. radi slaboumnosti sa strane žene (amentia ex parte mulieris) 1 tužba (tužba je odbijena, ali visi prizivni postupak).

Pripominjem da se među inim i u slučajevima pobijanja valjanosti ženitbe radi zapreke ženitbenog veza primjenjuje sumarni, skraćeni postupak prema kan. 1990.—1992. i Naputku Kongregacije Sakramenata od 15. VIII. 1936. čl. 226.—320.). Taj je postupak sasvim jednostavan. (V. o tome postupku Gross-Schneller-Novak. Udžbenik crkvenoga prava katoličke crkve. Zagreb 1930. str. 441., A. Curinaldi. Priručnik parbenog postupka kod crkvenih ženitbenih sudova. Split 1930. str. 169. i sl., Dr. A. Odar. Postopnik za ničnostne zakonske pravde pri škofijskih sodiščih. Ljubljana. 1938. str. 56. i sl.), a čl. 226.—230. Naputka Kongreg. Sakr. od 15. VIII. 1936. u Beliću, Zbirka kanonskih propisa o braku. str. 363. i sl.).

G. 1944. bilo je podneseno 295 tužaba za razstavu od stola i postelje. Dozvoljena je bila doživotna razstava, i to radi preljuba u 160 slučajeva, i to u 93 slučaja radi krivnje muža, a u 67 slučajeva radi krivnje žene. Privremena je razstava bila dozvoljena u 77 slučajeva, i to u 9 slučajeva radi krivnje obaju supruga, a u 42 slučaja radi krivnje muža, a u 26 slučajeva radi krivnje žene. Tužba za razstavu bila je odbijena u 58 slučajeva, i to 44 slučaja tužba muža, a u 14 slučajeva tužba žene. Osuda prve molbe u tim razstavnim parnicama postala je izvršna u 262 slučaja, u 31 slučaju bio je podnesen priziv, a 2 su osude stavljene izvan snage i to jedna jer je već prije postojala izvršna osuda, a druga, jer su se stranke pomirile.

Naglasujem da su osude u statusnim parnicama samo izvršne (executivae), a nikada nisu pravomoćne. (Kan. 1903. veli: Nunquam transeunt in rem iudicatam causae de statu personarum. — V. i kan. 1889., koji veli: Cum sententiae (izpravnije nego li »causae« u kan. 1903) in causis matrimonialibus nunquam transeant in rem iudicatam...). Bilo je sporno, da li, osim vinkularnih parnica, i razstavne parnice spadaju među statusne parnice. No »Comissio Pontificia ad Codicis canones authentice interpretandos« odgovorila je 8. IV. 1941., da i te parnice spadaju među statusne parnice. Time je ta komisija autentično i obvezatno protumačila kan. 1903. i 1989. Stoga će u odnosnoj klauzuli sud iztaknuti, da je osuda izvršna, a ne će se spominjati pravomoćnost. (V. o tome razpravu Dr. Fr. Hermana. Pravni značaj parnica o razstavi od stola i postelje u Bogoslovskoj Smotri, 1941. br. 4. str. 215. i sl.).

Postupak za razstavu od stola i postelje je redovito administrativan, a ne sudski. (V. tumačenje kan. 1131, koje je izdala 25. VI. 1932. »Pontificia Commissio ad Codicis canones authentice interpretandos« u Beliću, o. c. str.

125, te dr. J. Haring: Der kirchliche Eheprozess — Eine praktische Anleitung für kirchliche Richter. Graz 1929. str. III.). Zato Kodeks ni nema posebnih postupovnih propisa za razstavne parnice. No na području bivše Hrvatske i Slavonije ima se taj postupak provesti sudbenim putem u smislu § 61. i sl. ženitbenog zakona za katolike i § 215. i sl. Naputka za duhovne sudove u ces. Austrijskoj glede stvari ženitbenih, koji je dodan kao drugi prilog carskom patentu od 8. listopada 1856.

Praktički se i u krupnim crtama postupak kod razstavnih parnica, koje sačinjavaju veliku većinu ženitbenih parnica, razvija u pravilu na sliedeći način. Tužbu, kojoj se prilažu: punomoć odvjetniku, ako stranku zastupa odvjetnik (zastupanje po odvjetniku je fakultativno), vjenčani list i potvrda nadležne porezke vlasti, koliko plaća godišnje izravnog poreza (Ta se potvrda prilaže, jer se prema njoj mora tužba biljegovati s crkvenim biljegovnim markama. Ako je stranka siromašna, priložit će svjedočbu siromaštva), dostavlja ženitbeni sud nadležnom župnom uredu u svrhu, da taj u smislu kan. 1929. C. Z. odn. § 211. Naputka za duhovne sudove u cesarevini Austrijskoj glede stvari ženitbenih provede tri pokušaja pomirenja u razmaku od 8 dana.

Ako crkveni ženitbeni sud, komu je tužba podnesena, nije nadležan, ustupit će ju nadležnom sudu.

Župnik će uručiti tužbu tuženoj stranci. Nakon izvršenih pokušaja pomirenja vratit će župni ured spise sa zapisnikom o uspjelom pokušaju pomirenja, a u slučaju neuspjeha sa svojim izvještajem, te sa svojim mnienjem glede temeljitosti tužbe ženitbenom sudu. Ako pomirenje nije uspjelo, bivaju na to pred sudom preslušane obje stranke.

Nakon preslušanja stranaka određuje sud odlukom (decretum) prelaz u dokazni postupak, pa se istom odlukom pozivaju stranke, da prema odredbama kanona 1761. § 1. C. Z. u roku, određenom po uviđavnosti suda, obično u roku od 15 dana, računajući od primitka te odluke, u posebnom podnesku navedu imena i boravišta svjedoka, za koje traže da budu preslušani. Za svakoga svjedoka valja da se na posebnom arku podnesu upitni članci (positiones seu articuli argumentorum), t. j. upiti, koji se imadu staviti svjedocima. Ako se koja stranka u određenom roku ne odazove tome pozivu, uzima se prema kan. 1761. § 2. C. Z. da odustaje od preslušanja svjedoka, spomenutih u tužbi ili u svojim očitovanjima. U istom roku treba da stranke podnesu i ina dokazala ili dokazne priedloge, ako ih imaju. Protiv te odluke prema kan. 1880 t. 6. C. Z. nema mjesta žalbi (appellatio)) odn. samostalnom pravnom lieku, ali ju se može pobijati prizivom proti konačnoj osudi (sententia definitiva).

Svjedoci bivaju preslušani pred iztražnim povjerenstvom, koje se sastoji od jednoga sudca i zapisničara. Kod vinkularnih parnica mora biti prisutan i branitelj ženitbenog veza.

Nakon preslušanja svjedoka i provedenja ostalih dokazala, sud izdaje odluku, kojom se u smislu kan. 1858. i 1859. C. Z. dopušta strankama i njihovim odvjetnicima pregled i priepis spisa ako im nisu već poznati (publicatio processus), te se prema kan. 1860. C. Z. postupak zaključuje i strankama po kan. 1862. § 1. C. Z. daje rok, obično od 8 dana. računajući od uručenja te odluke, da možebitno iznesu svoju obranu (defensiones). Ni protiv te odluke nema samostalnog pravnog lieka (kan. 1880. t. 6. C. Z.). Odvjetnici ne predlažu sudu pismenu obranu (defensiones), kako bi to mogli učiniti prema kodeksu, no bilo bi uputno da to čine, naročito ako se radi o pravnom pitanju.

Nakon izminuća roka, određenog u netom spomenutoj odluci, izriče se osuda te se strankama dostavlja pismeno. Uobće nema ustmene razprave.

Parničke troškove brojčano obređuje sud na posebni priedlog stranke posebnom odlukom, a u osudi samo izriče, koja je stranka dužna naknaditi parnički trošak. Prema kan. 1910. § 1. pobiedena je stranka dužna naknaditi troškove pobjeditelju. Ako se je koja stranka obiestno parničila, može ju sud osuditi na naknadu štete (kan. 1910. § 2.). Ako je stranka samo djelomice pobiedena ili ako se je parnica vodila među rođacima ili svojacima (affines) ili se je radilo o veoma težkom pitanju, ili bilo s kojeg drugog pravednog i važnog razloga moći će sudac prema svojoj razboritoj uviđavnosti podpuno ili djelomično prebiti (kompenzirati) troškove. Preboj mora iztaknuti u samom tenoru osude (kan. 1911.). Proti odluci o obređenju troška nema samostalnog pravnog lieka. No stranka, koja se odlukom o trošku smatra povriedenom, može kod

istoga suda, koji je obredio trošak, u roku od 10 dana podići oporbu (oppositio) t. j. podići svoje možebitne prigovore. Prvi će sud moći svoju odluku o obređenju troška usslied oporbe preinačiti, te odmjeru troška izpraviti i sniziti. Paricioni rok za platež troškova jest obično 10 dana. Sud naime određuje taj rok prema svojoj uviđavnosti.

Po § 1. kan. 1909. imao bi provincijalni koncil ili sastanak biskupa izdati tarifu za rad odvjetnika, koji fungiraju kao zastupnici stranaka u parnicama pred crkvenim ženitbenim sudovima. Takvu tarifu propisuje i čl. 233. Naputka Sv. Kongregacije Sakramenata o postupku, kojega se imadu držati dijecezanski sudovi u parnicama o ništavosti braka, od g. 1936. No do danas ta tarifa nije izdana.

Zagrebački ženitbeni sud se pri određenju parbenih troškova drži Pravilnika o visini nagrada za odvjetničke poslove od 6. II. 1936. s tarifom sa kasnijim izmjenama i dopunama, naravno, ukoliko to odgovara crkvenom ženitbenom postupku, koji je pismen.

Prema zakonskoj odredbi od 26. studenog 1942. (N. Nov. 26. XI. 1942. br. 269.) pravomoćna su rješenja katoličkih duhovnih ženitbeih sudova o parbenom trošku u onim ženitbenim parnicama, u kojima je tim duhovnim sudovima na temelju državnih zakona povjerena sudbenost i za građansko-pravno područje, ovršni naslovi u smislu § 2. zak. o ovrsi i osiguranju od 9. srpnja 1930. br. 65508 (Službb. Nov. od 23. VII. 1930. br. 165.-LXII.).

P r i z i v (appellatio) najavljuje se kod suda prve molbe u roku od 10 dana od dostave osude, a prizivna se izvedenja imadu podnieti isto tako prvome sudu u roku od mjesec dana, računajući od dana najave priziva, i to u tri primjerka (jedan je za drugu molbu, jedan za protustranku, a jedan za arhiv prve molbe). Rok od 10 dana za najavu priziva ne može se produljiti. Taj rok spada među »fatalia legis« (kan. 1634. § 1.). No rok od mjesec dana za izvedenje priziva može se prije proteka s opravdanih razloga produljiti. Odgovor na priziv imade se podnieti izravno prizivnome sudu u roku od obično 14 dana od dostave priziva. I taj rok određuje sud po svojoj uviđavnosti. Proti dvjema jednakim osudama nema daljnjega pravnoga lieka ni u razstavnim ni u vinkularnim parnicama.

Svi se podnesci, vezani na rok, mogú slati sudu i putem pošte, te se dan predaje pošti smatra kao dan predaje sudu.

Prizivnim izvedenjima valja priložiti p o b i j a n u osudu u izvorniku ili ovjerovljenom prepisu.

U parnicama za razstavu od stola i postelje, u kojima sudi u prvoj molbi zagrebački ženitbeni sud, sudi u drugoj molbi nadbiskupski ženitbeni sud u Sarajevu, a u trećoj molbi prema reskriptu najvišeg sudišta Apoštolske signature u Rimu od 30. prosinca 1941. br. 790/941 C. P. ženitbeni sud biskupije đakovačke u Đakovu. No taj je sud određen kao treća molba samo za vrieme, dok traje rat.

G. 1944. nije bilo pred tim ženitbenim sudom nikakovih sporova o nadležnosti. No tu pripominjem, da se kod naših redovnih sudova tu i tamo ne uzima u obzir, da kan. 1972. C. Z. ne dopušta, da se kao o glavnoj stvari izpituje valjanost braka p o s l i j e s m r t i jednoga ili obaju bračnih drugova. Taj kan. 1972. glasi: »Za brak, proti kojemu nije bila podnesena tužba za života obadvaju bračnih drugova, poslije smrti jednoga ili oboje bračnih drugova, tako se pravno predpostavlja, da je bio valjan, da se proti ovoj predpostavci ne dopušta dokaz osim kada se o tom ima uzgredno rješavati.« (V. prievod tog kan. kod dra. Belića. Zbirka kanonskih propisa o braku, str. 97. U toj zbirci sabrani su među inim propisi materijalnog i procesualnog bračnog prava kodeksa kan. prava, zatim Naputak Sv. Kongregacije za upravljanje Sakramenta od 15. VIII. 1936. o postupku, kojega se imadu držati dijecezanski sudovi u parnicama o ništavosti braka, i to sve u latinskom izvorniku i u hrvatskom prievodu, te »Naputak u ženitbenom pravu« prve zagrebačke sinode g. 1925. Glede materijalnog bračnog prava v. dr. Fra Vitomir Jeličić. Kanonsko ženitbeno prpavo katoličke crkve. Drugo popunjeno i prošireno izdanje. Sarajevo 1942.).

U slučaju dakle, da je ma i jedan bračni drug umro, nije nadležan za izpitivanje valjanosti braka u svrhu ostvarivanja građansko-pravnih zahtjeva crkveni sud, već građanski sud (V. § 55. žen. zak. za katolike. čl. 10. uredbe o

postupku u bračnim parnicama pred redovnim sudovima od 18. V. 1936. Služb. Nov. br. 118-XXVI od 26. V. 1936. i rješ. u »Mjesečniku« br. 1.—2. 1945. str. 45. i sl.).

Dopušta pak pobijanje valjanosti braka i poslije smrti jednoga ili obaju bračnih drugova pravo pravoslavne crkve (V. § 40. Bračnih Pravila)) i pravo evangeličke crkve, kako to proizlazi iz § 28. statuta o materijalnom bračnom pravu njemačke evangeličko-kršćanske crkve augsburžkog vjeroizpoviedanja (V. dr. B. Eisner. Međunarodno međupokrajinsko (interlokalno) i međuvjersko bračno pravo kr. Jugoslavije 1935. str. 148.).

Povišenje iznosa uzdržavanja privremenom naredbom

Napisao dr. Tomislav Herjanić, odvj. pripr., Osiek.

Među pravne propise, kojih se potreba u posljednje vrieme silno osjećala, spada svakako zakonska odredba od 15. ožujka o. g. o privremenoj naredbi o povišenju iznosa uzdržavanja. Kako su prije nje stvari stajale, mogao je obvezanik na uzdržavanje tako dugo zavlačiti proti sebi pokrenuti parbeni ili izvanparbeni postupak, da bi pokretač postupka imao vrlo malo koristi od konačne odluke suda. Uslied, naime, sve naglijeg padanja kupovne vriednosti novca kroz vrieme trajanja postupka, zatražena i dosuđena svota ne bi mu više dostajala, tako da on ne bi postigao svrhu postupka. Spomenuta zakonska odredba osujećuje dilatorne namjere obvezanika i spriečava dosadanje loše posljedice odugovlačenja postupka. Što više, ona oduzima odugovlačenju postupka — bar sa strane obvezanika — dosadanji praktični smisao te ga pače sili na protivno odugovlačenju, na pospješenje postupka. Nema sumnje, da to osim ovlaštenim strankama dolazi dobro i samome sudu.

Navedenom zakonskom odredbom uvedena privremena naredba nije jednaka privremenoj naredbi iz §-a 329 odn. 333. t. 8. Op-a, jer nije vezana na uvjete potonje. S druge strane njoj je potreban uvjet, koji se kod privremene naredbe po Op-u već po njezinoj naravi ne traži. Taj uvjet jest, da već postoji pravomoćna sudska odluka, koja ustanovljuje načelnu, obću obvezu obvezanika na uzdržavanje. Ne radi se, dakle, o tome da se tek ustanovi ova obveza na uzdržavanje, nego o tome da se iznos već utvrđene obveze povisi. Zadatak suda sastoji zato izključivo u tome, da dosadanji iznos povisi. Za koliko i na koliko će ga povisiti, to će ovisiti o slobodnoj razsudi suda. Pri tome valja razlikovati dva slučaja: slučaj kada će se tražiti povišenje samo zato, jer je skupoća porasla. Tu će zadaća suda bili laka i jednostavna, jer svatko, a pogotovu sudac, može danas lako ustanoviti, za koliko je skupoća odprilike porasla. Ustanovljenje, dakle, bit će ovisno o jednoj obće notornoj činjenici, koju zato ne će biti ni potrebno — bar ne u svrhu izdanja privremene naredbe — posebno dokazivati. Drugi slučaj bit će, kad će se tražiti povišenje ne zbog skupoće ili bar ne samo zbog skupoće, nego zbog međutim porasle imovine odn. prihoda obvezanika. U ovome slučaju ne će zadaća sudca biti već tako laka i jednostavna, jer s priedlogom za povišenje nije još dokazan onaj porast, koji će biti potrebno tek u postupku dokazati, tako da bi sud mogao i nepravedno oštetiti obvezanika, kad bi odmah povisio iznos uzdržavanja temeljem još neustanovljenog i zato neizvjestnog i nepoznatog porasta prihoda.

Bit će, doduše, slučajeva, gdje će onaj porast biti manje više i notoran, kao npr. kod državnih činovnika, kod kojih međutomno povišenje skuparinskih doplataka i pomoći nije nikakva tajna. Osim toga može predlagač privremene naredbe doprinieti odmah s priedlogom i uredovnu potvrdu nadležne državne oblasti o porastu obvezanikovih prihoda. No u svakome slučaju morat će sud biti vrlo oprezan i paziti, da prenagljenošću a u dobroj namjeri pomoći predlagaču ne oštheti nepravedno samoga obvezanika.

Zakonska odredba ništa ne govori o tome, može li se priedlog za povišenje staviti samo jedanput ili više puta za vrieme postupka, t. j. može li se i

više puta, postepeno povisivati iznos uzdržavanja. Sudeći po riečima »do pravomoćnog svršetka postupka« moglo bi se povišenje tražiti i izhoditi samo jedanput. Mislimo, da bi se imalo dozvoliti i višekratno predlaganje odn. povišenje, bar za slučaj kad glavni postupak ne bi bio dokončan pravomoćno kroz npr. šest mjeseci. Ako, naime, imamo pred očima dosadanji tempo porasta skupoće, onda je očito da iznos, koji je privremenom naredbom bio povišen pred šest mjeseci, nikako ne će biti više suvremen ni dostatan.

Premda zakonska odredba ne konkretizira, o kakvome se uzdržavanju radi, ipak je jasno, da se radi samo o zakonskome uzdržavanju, dakle o obvezi uzdržavanja muža prema ženi, otca prema zakonitome i nezakonitome djetetu, djece prema roditeljima i obratno. Međutim pojam zakonskog uzdržavanja nije neprieporno razčišćen. Npr. vlastnik samovoza bude osuđen na plaćanje doživotne rente radniku, kojega je pregazio i koji je zbog zadobivenih ozljeda postao trajno nesposoban za zarađivanje. Rentom se radnik uzdržava, a obveza osuđenog vlastnika samovoza temelji se na zakonu (a ne na ugovoru). Iznos rente jest u stvari iznos uzdržavanja. Ne bi li se navedena zakonska odredba mogla jednako opravdano i družtvovno potrebno primieniti i na ovaj slučaj kao što se nesumnjivo ima uporaviti na slučaj uzdržavanja zakonite ili nezakonite djece, supruge itd.? Ovo nas navodi dalje na misao, da bi se (novom dakako zakonskom odredbom) imala privremena naredba dozvoliti i u slučajevima ugovornog uzdržavanja, i to uzdržavanja u najširem smislu rieči. Npr. vlastnik je otuđio svoje nekretnine ugovorivši kao protuuslugu dosmrtno plaćanje određene novčane svote, kojoj je očita svrha da se od nje uzdržava. Ili radnik odn. namještenik traži povišenje plaće na temelju ugovorne valorizacione klauzule. Današnje prilike izazivlju jaku potrebu i takvih privremenih naredbi, u predpostavi, dakako, da bi one bile razumno provađane, što znači, da bi svakako imala biti spriečena njihova zloupotreba na štetu obvezanika.

Zbog današnjih prilika dočekano je odobrenjem uvađanje privremene naredbe sa svrhom povišenja iznosa uzdržavanja. Međutim svi ljudi dobre volje, koje nije zarazilo švercersko blagostanje, žele da što skorije nastupi vrieme, kad ćemo smatrati opravdanom privremenu naredbu sa svrhom sniženja iznosa uzdržavanja.

Toga

Napisao Stanoš Ivo, odvjetnik u Đakovu

Propis § 79. zakona o uređenju redovnih sudova glasi ovako: »Sudci, državni tužioci i počastni sudci nose službenu haljinu pri polaganju svoje zakletve kao i na razpravama i pretresima u građanskim i kaznenim predmetima pred sudom u sudnici. Službene haljine nabavljaju se o državnom trošku. Njihov oblik propisat će ministar pravosuđa«. Propis § 117. noveliranog zakona o odvjetnicima glasi ovako: »Odvjetnici i odvjetnički pripravnici nositi će zastupajući stranke pred sudom službenu haljinu u svim onim slučajevima, u kojima nose službenu haljinu i sudci (§ 79. zakona o uređenju redovnih sudova). Oblik službenih haljina za odvjetnike i odvjetničke pripravnike propisati će ministar pravosuđa i bogoštovlja.«

Cicero kaže: Cedant arma togae, concedant laurea linguae! Jedna talijanska izreka ovako glasi: L'abito non fa il monaco! Kad bismo slušali sve ono, što se uobće govori o haljini, došli bi do zaključka, da su haljine uobće nepotrebne. Neki su proti haljini iz ekonomskih razloga, a drugi su proti haljini radi svog pokvarenog ukusa. Nego, haljina potrebna je i životinji, a kamoli ne odgojenu čovjeku. Vidimo vojnike, svećenike, salonske ljude u finim haljinama, kad imaju obavljati poslove svoga zvanja, pa zašto i pravnici ne bi imali svoju službenu haljinu? Na ovo pitanje ozbiljni je odgovor, da pravnici moraju imati službenu haljinu. Kad kažem »pravnici«, ne mislim na sve pravnike, već na one, koji stricte vrše pravosudnu službu, a to su sudci i odvjetnici. Suđenje ili dieljenje pravde ili krojenje pravde, kako to razni nazivaju, veliki je zadatak. O njemu zavisi sloboda i imetak pojedinaca; o njemu zavisi

božji i prirodni zakon. Sudovi su hramovi božice Pravde. Kad stranke dolaze u ovaj hram, oblače se u bolja odiela. A svećenici (odvjetnici i sudci) ovoga hrama? Kakvi su na ulici, takvi su i u hramu. Seneca liepo kaže: Omnia ex opinione suspensa sunt. Čovjek na ulici šeće, razgovara; pravnik u sudu ima veliku i težku zadaću. Kako će javno mišljenje to točno shvatiti, kad vidi sudce i odvjetnike odjevene kao na ulici? Kako će se sudci i odvjetnici međusobno dužno i ozbiljno poštivati, kad se vide u istoj slici na ulici, u kavani, na sajmištu i u sudu? Kako će odvjetnici imati uvjerenje, da je svećenik Pravde, kad nosi istu haljinu u sudu i na trgu? Kako će sudac imati uvjerenje, da je njegovo uredovanje uzvišeno, kad u istoj haljini sjeda za sudački stol kao pri stolu svoga stana, gdje mu je ponuđen ručak? Koji će to reći, da haljina ne djeluje na razpoloženje duše? Kod kotarskih sudova često u sudnici bude takova gužva, da se jedva razpoznaje, tko je sudac, a tko je odvjetnik. Zar je ovo podesno ugledu sudstva i odvjetničtva?

Prisustvovao sam jednoj kaznenoj razpravi u Italiji. Sudci i odvjetnici bili su u togama. Drž. odvjetnik je nešto predbacio branitelju. Ovaj mu na to ovako odvrati: »Dok nosim ovu svetu haljinu, simbol moje braniteljske dužnosti, ne bojim se bilo čijih zamjeraka.« Sudci i prisutno občinstvo dali su pravo branitelju.

Lamartine izpravno je kazao: »Les details sont la physionomie des caracterees; c' est par eux qui' ils se gravent dans l' imagination.« Službena je haljina oznaka karaktera, pobuđuje zanos i sviest dužnosti. Iako su ratne prilike, pravnici moraju imati zanosa, moraju biti sviestni svoje dužnosti, moraju biti karakterni. Tko povriedi svoju službenu haljinu, povriedio je svoje poštenje. Službena haljina ne smije imati mrlja. Na službenoj haljini pravnika postoji ustrižak ljubičaste boje. Znači, da je pravda blaga, skromna i mirisava kao ljubica u gorskom grmu. Sa službenom haljinom pokazujemo, da ovakvu pravdu volimo, te da ovakovu hoćemo. Dajte nam službenu haljinu i pravosuđu će svanuti bolji dani!

Opazka uredničtva: Ovaj članak poslao nam je g. pisac »sa zamolbom za žurno štampanje«. Ne mislimo da je stvar žurna ni uobće aktuelna, ni da bi samo sa službenom haljinom svanuli pravosuđu bolji dani, ali uvrštujemo zbog načelno u biti izpravnog nazora g. pisca o službenoj haljini, za koju bi bilo poželjno da bude uvedena poslije rata i pošto bude udovoljeno važnijim i žurnijim potrebama.

Tko je otac?

Strindberg u svojoj drami »Otac« veli, da žena uviek pouzdano znade, je li majka djeletu, koje zove svojim, ali da navodni otac ne može nikada biti siguran, je li navodno njegovo diete i uistinu njegovo. To je ona strašna nesigurnost, kojoj je, prema Strindbergovu mišljenju, izložen manje više svaki navodni otac, a koja je junaka Strindbergove drame natjerala u ludilo. Iako se pretjeranost tvrdnje švedskoga pisca ima pripisati silnoj mržnji, koju je gojio prema ženama, ipak se za ono vrieme ta tvrdnja mogla smatrati bar u izvjestnome dielu točnom. Muž, koji se ne bi bio usudio priseći na vjernost svoje žene, ne bi imao hrabrosti priseći ni na svoje otčinstvo za diete, o kojemu bi žena tvrdila da je njegovo. Ali od onoga vremena (Strindberg je napisao spomenutu dramu g. 1900.) znanost biologije i antropologije toliko je napredovala, da je postotak nesigurnosti u pogledu otčinstva svela na vrlo malenu brojku.

Već prvih godina našega stoljeća pronađene su i došle u primjenu metode pretrage krvi. Ustanovljeno je, da krvni serum pojedinog čovjeka sljepljuje crvena krvna tjelešca iz krvi jedinih ljudi, dok iz krvi drugih ljudi njihova krvna tjelešca ne sljepljuje. Ovakvo sljepljivanje sitnih krvnih tjelešca u krvnome serumu dobilo je znastveni naziv aglutinacije, a za krvni serum jednoga čovjeka, koji djeluje sljepljujući na krvna tjelešca drugoga čovjeka, reklo se, da on ta tjelešca aglutinira; obratno, ako ih ne sljepljuje, reklo se, da ne aglutinira. Obzirom na ovu aglutinacionu sposobnost čovječjega krvnoga seruma za krvna tjelešca drugih ljudi i obzirom na sposobnosti krvnih tjelešca da ih serum drugih ljudi aglutinira, podieljeni su ljudi u četiri skupine, u tzv. krvne skupine. Sliedeći načelo Mendelova zakona o nasljeđivanju brojni pokusi doveli su do sigurnog zaključka, da pripadnost majke i djeteta izvjestnim krvnim skupinama dopušta pripadnost pravoga otca opet samo izvjestnim krvnim skupinama. Pok. sveuč. prof. dr. Boris Zarnik, koji je o tome objelodanio obširnu razpravu u broju 4. g. 1928. »Mjesečnika« stilizirao je ovo pravilo ovako: »Ako se krv matere, djeteta i neke mužke osobe pretraži obzirom na isoaglutinaciju, pa se pokaže da krv djeteta pokazuje osebine, kojih nema ni krv matere ni krv dotične mužke osobe, to je time doprinesena s najvećom vjerojatnošću dokaz, da ta mužka osoba nije otac dotičnoga djeteta. Ako se pak krv djeteta podudara obzirom na isoaglutinaciju s krvnim osebinama dotične mužke osobe, ovo niti dokazuje otčinstvo niti govori protiv njega.«

Kako se iz gornjega vidi, s pretragom krvi ne može se nikada dokazati, da označena osoba jest otac dotičnog djeteta; s tom pretragom može se tek u izvjestnim slučajevima dokazati, da označena osoba ili nije ili da može biti otcem dotičnog djeteta. Kad, dakle krvna pretraga djeluje u negativnom pravcu, onda ona koristi osobi označenoj kao otac, jer ju oslobađa te oznake ili, da se tako izrazimo, okrivljenja da je otac. Ali kad djeluje u pozitivnom pravcu, onda osobu označenu kao otac ne može obraniti od te oznake ili okrivljenja (iako ju sama po sebi ne mora nuždno teretiti). Prema tome pretraga krvi djeluje u prilog materialnoj istini tek u nekim slučajevima, i to samo izključujući, braneći. Gdje ona ne pomogne, tu pobieđuje formalna ili presumirana istina, na kojoj se temelji i § 163. ogz.

Međutim je ovaj nedostatak metode pretrage krvi prilično nadoknađen nasljedno-biološkim izpitivanjem podrietla. Ono polazi sa temeljnog stanovišta, da su djeca uviek sličnija svojim roditeljima nego li osobama, s kojima niesu u srodstvu. Djeca nuždno nasljeđuju izvjestan broj tjelesnih oznaka i svojstava svojih roditelja, sad više od otca sad više od majke, ali nikada tako da bi sve oznake nasliedila samo od jednog od njih. Od tjelesnih oznaka dolaze u prvome redu u obzir boja očiju, boja i oblik kose, broj papilarnih linija, oblik glave i lica, obće tjelesno ustrojstvo, a kadkada i patološki nalaz. Ako n. pr. diete ima jako pigmentirane smeđe oči, a majka čisto plave, onda čovjek sa također čisto plavim očima ne može biti otac (jer je diete boju očiju moralo naslieditи svakako od otca, pa zato samo čovjek s takvim očima može doći u obzir kao otac). Ili ako je u djeteta kovrčava kosa, a majka takve nema, onda kao otac ulazi u račun samo čovjek s kovrčavom kosom. Istina, i ovdje djeluje izpitivanje u negativnom pravcu, izključujući naime označene osobe od otčinstva, ali ono proširuje izključenja, koja su ustanovljena već pretragom krvi. Ako je izhod krvne pretrage takav, te dopušta mogućnost otčinstva označene osobe, onda se može dogoditi da nasljedno-biološko izpitivanje tu mogućnost ukine odn. da ju pretvori u nemogućnost. S takvim izpitivanjem nije se još postiglo pozitivno ustanovljenje otčinstva, ali se uspjelo ustanoviti da označeni nije otac, a to je za slučajeve iz »»-a 158. i 163. ogz. glavno i dovoljno. Onome, tko je tužen po §-u 163. ogz. na priznanje otčinstva, a nije u stanju oboriti dokazanu činjenicu spolnog obćenja kroz kritično vrieme, nije ni potrebno dokazivati tko jest otac, nego jedovoljno dokazati da on nije otac, jer da je objektivno nemoguće da je diete bilo baš po njemu začeto. Pogotovu će takvo izključenje vlastitog otčinstva biti dovoljno kod pobijanja zakonitosti djeteta rođenog u zakonitome braku, jer se § 158. ogz. izriekom zadovoljava time, da muž dokaže »nemogućnost da je diete po njemu začeto«. Međutim je nasljedno-biološko izpitivanje kadro često udovoljiti i zahtjevu da se ustanovi tko jest otac, odn. da označena osoba jest otac. To će biti slučaj kad će se kod označene osobe naći veći broj s djetetom zajedničkih tjelesnih oznaka, koje niesu svojstvene majci. Pokusi, izvedeni po Zavodima za nasljednu biologiju i rasnu higienu u Kölnu, Beču i Frankfurtu, doveli su do ustanovljenja, koja se praktički mogu smatrati sigurnim. Kao pravničkome listu nije nam svrha da stručno opišemo te pokuse ili da dademo biološko stručno obrazloženje ustanovljenih posljedaka, pa glede toga upućujemo na razpravu, koju je pod naslovom »Grundlagen und Ergebnisse der erbbiologischen Abstammungsprüfung« izašla u brojevima 7—9/1944 stručnog mjesečnika »Forschungen und Fortschritte«. Naša je namjera da samo upozo-

rimo ovim kratkim prikazom hrvatske sudove i odvjetnike na napredak znanosti, kako bi primjenu §-a 158. i 163. ogz. što više približili materialnoj istini. Naši sudovi su, naime, dosad razmjerno riedko pribjegavali metodi pretrage krvi, a nije nam uobće poznato, da bi se ikada poslužili i nasljedno-biološkim izpitivanjem, čime bi se ipak više puta predusrelo da nekrivi snosi štetne posljedice tuđe krivnje ili čak da bude ucjenjivan po materi nezakonitog djeteta. Ako je i shvatljivo nastojanje zakonodavca u §-u 163. ogz. da djetetu takorekuć pod svaku cienu nađe otca kao onu osobu, koja će se brinuti za uzdržavanje djeteta, ali je i shvatljivo nastojanje onih, koji bi zbog jedne zablude u životu mogli nastradati, da se od toga obrane. Slično vriedi i za muža, koji hoće da se otrese bar jedne od posljedica nevjere sa strane zakonite žene.

Poslije rata imat će ustanovljenje otčinstva još veću praktičnu važnost nego do sada. Poznato je, naime, kolika su djeca za vrieme rata izgubila svoje otčeve i majke: neka za uviek a neka privremeno. Otac je pošao na jednu stranu, majka na drugu, a diete na treću. Mnogu djecu smatranu sirotčadi, uzeše dobri ljudi pod svoje okrilje da se brinbu za njih baš kao da su im roditelji. Mnogi presumirano mrtvi otac ili majka vratit će se iz rata, zarobljeničtva, zatočenja, iz tuđine gdje su bili na radu itd., pa će potražiti svoju djecu, koja su kroz ovo pet šest godina razstavljenog života već ponešto odrasla, nastanila se možda daleko od mjesta roditeljskog doma, a lišena su bilo kakvih izprava. Razpitivanjem naići će otac ili majka na trag djece, za koju će poneka indicia govoriti za to da su njihova, ali sigurnosti ne će uviek biti. Tu će pomoći ponajprije pretraga krvi, a onda pogotovu nasljedno-biološko izpitivanje. Za ovo se traži u prvome redu, da osim djeteta budu i oba roditelja neposredno osobno izpitana, a istom tamo gdje to nije moguće, jer su otac ili majka umrli odn. gdje iz drugih razloga nije moguće osobno izpitivanje jednoga od njih, vršit će se izpitivanje po svjetlopisu i opisu. Vjerojatno bit će slučajeva potonje vrste više nego li onih, kada su oba roditelja osobno prisutna. Zato se ni izhodima izpitivanja kod ovakovih slučajeva ne će moći pridati onaj stupanj sigurnosti, koji je manje više svojstven neposrednom osobnom izpitivanju svih triju zanimanih osoba: otca, majke i djeteta. No unatoč tome predstavljat će nasljedno-biološko izpitivanje veliki napredak i uspješnu metodu, koja će vrlo često pomoći sudovima i upravnim oblastima, da neizvjestnosti i očaju roditelja, kad budu tražili svoju djecu, učine kraj nalazom utješne sigurne istine.

O ovrsi kazni slobode

Možda nijedan europski jezik nije tako zgodno označio naziv mjesta, u kojemu se vrši kazna slobode, kako je to učinio hrvatski jezik. Tamnica! Gdje nema slobode, tamo vlada tama, jer sloboda je svietlo. U tamnici nema ni fizičkog ni duševnog svietla. Pa i kasnije, kad su tamnice premjestili iz podzemlja u katove, i još kasnije kad su sa otvora u njihovim zidovima skinuli kapke te je kroz željezne rešetke prodiralo manje više sunčanog svietla, još uviek je tamnica ostala tamnicom i utamničenik ostao obavijen tamom, jer mu je manjkalo svietlo slobode. Ne vriedi to, doduše, za sve utamničenike; vriedi svakako za one, koji najveće blago čovjeka vide u slobodi, koji smisao života nalaze u slobodnoj djelatnosti. Može zato prema ovakvima postupak u tamnici biti ma kako obziran, — olakšanje, koje iz takvog obzira izvire, bit će daleko manje od težine, s kojom će ih i dalje tištiti pomanjkanje slobode. Zato i humanizacija kaznenih zavoda, koja se bila osobito razmahala u drugoj polovici prošloga stoljeća (da kasnije naglo uztukne), kakogod opravdana i potrebna, nije mogla tamnici oduzeti ono što je kod nje bitno i najteže: neslobodu, koja je jednaka tami.

No kraj svega netom rečenoga postojala je i postoji ipak razlika između tamnice i tamnice. Ova razlika obilježuje viekove, države, narode, režime i kulturu. I u srednjem vieku bilo je država, gdje su tamnice jedva zaostajale za tamnicama koje države u novome i najnovijem vieku. Obratno: i novi viek znao je tu i tamo ugledati se u tamnice srednjega vieka da prema njima preobrazi tzv. moderne kaznione. Zato nije svaka tamnica uviek ono što si na zvuk

te rieči predočujemo: nije svaka tamnica ni američki Sing-Sing ni mletački Piombi ni austrijski Spielberg ni sibirski mrtvi dom ni beogradska Glavnjača. Da dodamo: ni francuzka Bastille? Kad bi se poveli za predrazsudama, morali bi doista staviti i taj dodatak. Ali s nepravom ili bar ne s podpunim pravom. Jer baš parižka Bastille nije bila uviek onakva, kakvom si ju obično predstavljamo. Mi smo ju navikli suditi po glasovitome 14. srpnja 1789., kada su ju pučani u prvome naletu francuzke revolucije razorili kao simbol absolutizma, feudalizma i robstva. Ona je u očima naroda bila protivnost onome, što je utisnuto kao značenje danu, kojega je ona bila srušena. 14. srpanj postao je francuzkim narodnim blagdanom, simbolom jednakosti, slobode i bratstva, svega dakle onoga, čemu je Bastille bila protivnik, što je ona između svojih zidina kažnjavala. Pa ipak, kakogod nevjerojatnim zvučilo, Bastille nije — bar što se tiče p o s t u p k a — zaslužila tako loš glas. Bez obzira na to, da su u času rušenja oslobodioci zatekli u njoj samo sedam utamničenika, od kojih četiri notorna krivotvoritelja, dvojicu luđaka i sedmoga utamničenika, koji se je toliko bio pokazao sklonim prostim zločinima te je bio zatvoren na zahtjev vlastite obitelji, što je sve silno razočaralo revolucionare, koji su, vjerujući tadanjim glasinama, očekivali naći tamo na stotinu izgladnjelih, polumrtvih žrtva tadanjeg režima — bez obzira na to bit će zanimljivo čuti o postupku u njoj kroz izvjestno vrieme.

La Bastille bila je državna tamnica, sagrađena u 14. vieku. U nju se dolazilo na temelju uhitbenih naloga tzv. lettres de cachet, koje je izdavao sâm kralj bez sudbenog postupka, bez osude. Bila je namienjena ponajviše članovima plemstva, onima koji su režimu bili nepoćudni ili ih je on smatrao sebi pogibeljnim (kasnije se zatvaralo u nju i proste zločince, pače ovakve pretežno). Sastojala se od osam tornjeva: svaki toranj imao je 4—5 kata, a u svakome katu tornja po jedna soba. Najviša soba, ona pod krovom, zvala se calotte, a bila je uzka, ljeti vrlo vruća, zimi vrlo studena. Najniža pak soba, zvana cachot, bila je vlažna, nezdrava, i bez svietla. No u ove dvie sobe smještalo se utamničenika samo kad ga se htjelo stegovno kazniti, i to samo na kraće vrieme. Inače su ih zatvarali u sobe ostalih katova, koje su sve bile oktogonalne, zdrave i čiste, razsvietljene kroz veliki prozor. Zimi su bile grijane. Zidovi su bili obieljeni, ali kad je bio jednom zatvoren neki slikar, on je zidove svoje sobe ukrasio freskama. Mudri upravitelj tamnice izkoristio je priliku te ga je premještao iz jedne sobe u drugu, tako da su napokon zidovi sviju soba bili oličeni freskama. Pokućtvo dao bi si dovezti svaki utamničenik vlastito, a kako su to bili većinom plemići, sobe su bile često i vrlo razkošno opremljene. Iznimno, siromašne zatvorenike snabdjela bi pokućtvom sama kazniona na državni odn. kraljev trošak. Uobće je sve išlo na kraljev trošak, pri čemu je kralj bio široke ruke. Ako je utamničenik štedio te nije izcrpio svu »dotaciju«, koja mu je bila namienjena, ostatak bi mu se uručio pri napuštanju Bastille. To pa i čitav postupak znali su na pojedince tako djelovati, te je Renneville, koji je sâm bio neko vrieme zatvoren u Bastilli, zabilježio u svojim zapiscima ovo: »Pogdjekoji dali se namjerice zatvoriti, da bi dobro jeli i dobili novaca; pogdjekoji bio je pače vrlo žalostan, kad se je morao razstati od tamnice.« Dok to malo nevjerojatno zvuči, mnogo je vjerojatnije ono što je Renneville zabilježio, da je dobio u Bastilli prvi put za ručak: Juhu od zelenog graška s kuhanom ločikom i komad pileta, zatim komad sočnog govođeg buta s peršinom, vruću paštetu od teletine i teleći prsnjak sa šparglima, gljivama i gomoljikama, ragout od janjećeg jezika, sve to dobro začinjeno, a za dessert finoga dvopeka i dvie jabuke (reinette). Napokon odličnog burgundca i bieloga kruha. Ovakav jestvenik mogao je pobuditi zavist i u ono vrieme, a kamo li ne bi danas, kad si ga je jedva tko i izvan tamnice kadar priuštiti. U petak se postilo, ali to nije bilo strogo obvezatno. General Dumouriez pripoviedao je, da je jednoga petka, dok je bio zatvoren, zahtievao piletine, čemu se upravitelj Bastille protivio, jer da je grieh u petak mrsiti. »Vama je naloženo — odgovori Dumouriez — da budete čuvar moje osobe, a ne i moje savjesti.« I doista, sat kasnije dobio je utamničeni general pečeno pile. Unutar zidina tamnice zatvorenici uživali su priličnu slobodu: jedni su pisali memoare, drugi se kartali, treći igrali šah itd. Kasnije se, doduše, mnogo toga promienilo ,ali ne ipak toliko, a da poznata književnica Mme de Staël nije mogla još u 18-tome stoljeću zapisati: »U dnu svog srdca nisam si poželjela slobodu.«

No bit će da je to napisala i zato, jer se u tamnici zaplela u ugodnu ljubavnu pustolovinu. Svakako, zanimljivo je da su i takve bile moguće. Funck-Brentano, opisujući poviest Bastille, veli, da bi se za naših dana uzalud tražilo tamnicu, koja bi se, što se tiče zabave i udobnosti, mogla takmiti s Bastillom.

Kako se iz svega vidi, Bastille je dulje vrieme služila kao politički zatvor, neka vrst custodia honesta. Značajno je, da ju je kao takvu podržavao i Le Roi-Soleil, Ljudevit XIV., najabsolutističkiji vladar Francuzke. Unatoč gornjoj istini Bastille je u sjećanju kasnijih naraštaja ostala poznatom samo po svojim zlim stranama.

Tamnice ubijaju duh, ali ga znadu i vježbati, dići, okriepiti. Kako koja i kako koga. Namienjene popravljanju ljudi, one su ih često i kvarile. Imajući svrhu da slabe odpor, one su ga pokadkad još jačale. Mjesto ugušivača pobuna, one su znale postati i njihovo leglo. Koliki su sa vlasti padali u tamnicu,, a koliki se iz tamnice uzpinjali na vlast!. Bi li se zato smjelo reći, da su one neobhodni uvjet uspjeha? Nikako, jer bi se onda moralo kazati, da su one i nuždna posljedica uspjeha. Najidealnije bi bilo, kad bi se popravak ljudi i napredak dali postići i bez tamnicâ.

Ako se tamnice i ne mogu nazvati sredstvom kulture, ipak ova ima štošta i njima zahvaliti. Bez tamnice ne bi n. pr. Dostojevski napisao Zapiske iz mrtvoga doma, a i još koje njegovo djelo ostalo bi bez njih nenapisano. Le mie prigioni Silvia Pellica proslaviše njihova pisca, pribaviše sumnjivu slavu Spielbergu, a Austriji naškodiše više nego li nekoliko izgubljenih bitki.

Tamnica je nadahnula Oscara Wildea, Victor Hugoa (Les Chatiments, Le dernier jour d' un condamné, Les miserables), Dumasa otca itd. za mnoga njihova djela.

Pokojnog vođu hrvatskoga naroda Stjepana Radića, koji je znatan dio svog života bio proveo u zatvoru, potakla je tamnica na pisanje »Uzničkih uspomena«. Budakov »Direktor Križanić« napisan je čitav u zatvoru. Nebrojeni memoari i politički spisi vuku svoju porieklo iz tamnicâ. U zatvoru je Hitleru dano vremena i prilike da napiše »Mein Kampf«.

Nakon ukinuća tjelesnih kazni, koje su kao nedostojne čovjeka udarile žig sramote napose srednjemu vieku, tamnica kao kazna slobode ostala je uz smrtnu i imovinsku kaznu glavna, a neko vrieme — kad se je bio razmahao vrlo jak pokret protiv smrtne kazne — činilo se, da će ostati i jedina u sustavu kazni. Zbog njezina odlučnog utjecaja na posebnički i javni život, na razvoj pojedinaca, narodâ i državâ ona je podvržena stalnome proučavanju i mienjanju, koje se udešava prema svrsi kazne: da čuva ljude i družtvo izvan tamnice i da popravlja one u tamnici, ne zaboravljajući ipak nikada, da je i svaki od utamničenika čovjek, ma kako se po djelima pojedinih činilo da ima i neljudi među njima.

Ocjene i prikazi

ZAKONIK CERKVENEGA PRAVA, prevedel in z novimi odloki priredil Dr. Alojzij Odar. Ljubljana 1944., str. 32-1054.

Vrlo plodni i uvaženi kanonist, profesor na sveučilištu u Ljubljani Dr. Alojzij Odar preveo je na slovenski i prošle godine objelodanio pod gornjim naslovom Zbornik kanonskoga prava.

Možemo reći, da je to uobće prvi prievod čitavoga Zbornika na živući jezik. Već prvo izdanje Zbornika od 28. lipnja 1917. kao i sva kasnija nose zabranu bilo pretiskavanja bilo prevađanja Zbornika bez dozvole Sv. Stolice. Ali dok je Sv. Stolica pojedinim nakladnicima lako davala dozvolu pretiskavanja, nikom još nije dala dozvole prevađanja Zbornika na živući jezik. Stoga ako ovdje imamo jedan prievod, treba reći, da je učinjena iznimka. Razlog toj iznimci vjerojatno se nalazi u tome, što je uz slovenski jezik donesen i latinski izvornik, pa nema bojazni, da nije vjerno doneseno slovo zakona.

U knjizi se, dakle, uz prievod nalazi i izvornik, i to na svakoj stranici na prvom mjestu. Izvornik i prievod poredani su u dva stupca. Na početku knjige, nakon kratkog prevoditeljeva uvoda i kazala sadržaja, koji je donesen u izvorniku i u prievodu, i tumača kratica, donesen je liepi poviestni predgovor glavnog trudbenika oko izradbe Zbornika, stožernika Petra Gasparri-a, motu proprio Benedikta XV. o Povjerenstvu za mjerodavno tumačenje Zbornika, i tekst katoličke vjeroizpoviedi: sve samo u prievodu. Samo u prievodu doneseno je i 9 izprava (Documenta), koje se nalaze na kraju Zbornika. Prevoditelj je ovdje dodao i dva Naputka (Instructiones) Sv. Zbora za Sakramente od 7. V. 1923. i 15. VIII. 1936. Prvi sadrži propise za postupak u parnicama o pravovaljanoj nedovršenoj ženitbi, drugi propise za postupak u parnicama o nevaljanoj ženitbi. Jedan i drugi naputak doneseni su u izvorniku i u prievodu. Prevoditelj je na svršetku donio i popis svih čina (acta) Sv. Stolice, koji se odnose na Zbornik, kao i kazalo stvari, o kojima radi Zbornik i ona dva naputka. Jedno i drugo doneseno je samo u prievodu. Prevoditelj je nastojao, da uz slovo zakona donese i odnosne odgovore ili tumačenja Povjerenstva za mjerodavno tumačenje Zbornika, a tako i nove odredbe Sv. OO. Papa, naputke, razjašnjenja i naredbe pojedinih Sv. Zborova, kao i mnoge rješitbe Sudišta Sv. Stolice. Tu i tamo dodao je svoje bilježke i napomene, pa se ta knjiga ne može promatrati kao običan prievod.

Kako veli Dr. Odar u svom uvodu, čitav rukopis pregledao mu je Dr. Ales Ušeničnik, prelat i sveuč. profesor, a pojedine dielove pregledali su sveuč. prof Dr. Viktor Korošec i profesori Dr. Franc Jeré i Pavlin Jernej. S jezične strane bio mu je u pomoći urednik Ludvik Klakočer. Knjigu je opremio arhitekt Vlado Gajšek, a tiskala Ljudska tiskarna. Stoga se može slobodno reći, da je knjiga uspjela u svakom pogledu.

Listajući knjigu čitatelj na prvi pogled opaža, da u slovenskom jeziku nema ustaljenoga crkvenopravnog nazivlja. Radi toga prevoditelj nije mogao dati svakoj latinskoj pravnoj rieči ili izrazu odgovarajući slovenski naziv i izraz. On kadšto upotrebljava rieč sa sličnim značenjem, kadšto se izrazuje opisno, kadšto prevodi samo po smislu, a kadšto zadržaje i latinsku rieč sa slovenskim oblikom. Tako na pr. već naslov knjige »Codex iuris canonici« prevodi: »Zakonik c e r k v e n e g a prava«, a kasnije (str. 16, 17, kan. 1) te iste rieči prevodi: »Zakonik k a n o n s k e g a prava«. Rieči: »incardinatio« i »excardinatio« jedan put prevodi: »sprejem« ili »sprejetje« (v škofijo) i »odpustitev« (iz škofije); drugi put ostavlja rieči: »inkardinacija« i »ekskardinacija« ili upotrebljava glagole i glagolske pridjeve od tih latinskh naziva, kao: inkardinirati, ekskardinirati, inkardiniran, ekskardiniran (kan. 111-117), dok opet na drugom mjestu (kan. 641 § 2) glagolski pridjev: »incardinatus« prevodi sa: »v č l a n j e n« (škofiji). Rieč: »delegatus« prevodi jedan put: »poverjen« (kan. 1666 sl.), drugi put »d e l e g a t« (kan. 267. § 2), treći put veli opisno: »K d o r i m a p o v e r j e n o o b l a s t« (kan. 200 sl.). Naziv: »delictum notorium« prevodi jedan put: »Kaznivo dejanje, k i j e v o b č e z n a n o« (kan. 1741 br. 1, 2191 § 2), drugi put: »Kaznivo dejanje n o t o r i č n o« (kan. 2197 br. 2 i 3). Naslov: »De gratuito patrocinio, aut expensarum iudicialium deminutione« prevodi jednostavno: »S i r o m a š k a p r a v i c a« (str. 677), i t. d

U vrlo mnogo slučajeva prevoditelj zadržava latinske nazive i izraze. To nam svjedoče sliedeći primjeri: interpretacijska komisija, Rimska kurija, Svete kongregacije, Ordinarij, jurisdikcija, reskript, privilegij, komunikacija, hierarhija, klerik, tonzura, kardinal, generalni i kapitularni vikar, kancelar, notar, vizitacija, vizitator, rezidencija, apostolski vikar i prefekt, kanonik, koncil, sinoda, teolog, penitenciarij, rektor, dekan, klauzura, študij, štipendij, postulacija, konstitucije, indult, simonija, sakramentali, kapela, oltar, cenzura, doktorat, patronat, suspenzija, cenzura, depozicija, degradacija i t. d. Za mnoge od tih naziva zaista je nemoguće naći ili stvoriti odgovarajući naziv u domaćem jeziku, a da im se možda ne promieni smisao. Radi toga velik se broj njih udomaćio u svim jezicima, pa se smatraju kao domaći. Ali ipak dobar broj može se lako izraziti i domaćim jezikom, na pr. rieči: študij, teolog, reskript, koncil, vizitator, vizitacija, vikar i t. d. Ako se prevoditelj u drugim slučajevima služi opisnim izrazom, onda je to mogao učiniti i u onima, gdje napola ili u cjelosti zadržaje latinski izraz, na pr. za naziv: Interpretacijska komisija«, »tožba petitorna in tožba posestna« (k. 1670 sl.), »nepristojnost sodnika absolutna in relativna« (kan. 1558 sl.), »štipendiji (masni) manualni), kakor-manualni in ustanovni ali ustanovne maše (kan. 826 §§ 1-3), i t. d.

Ovaj prievod Zbornika kanonskoga prava zaista će vrlo dobro doći svima, koji se budu njime služili.

Dr. O. Ante Crnica, prof. kan. prava

UGOVORI U KORIST TREĆEGA. Napisao dr. Želimir Šmalcelj, sveuč. docent.

Čitateljima »Mjesečnika« bit će pisac gornje knjige već poznat po dvim svojim razpravama izašlim god. 1942. u našem listu. Koncem iste godine dovršio je on svoje dosad najveće djelo, sadržano u rečenoj knjizi, koja je tek nedavno odštampana i predana javnosti. U njoj je dr. Š. izložio gospodarsko značenje pravnog instituta ugovora u korist trećega, temeljna načela takvog ugovora, pitanja koja su s njim u savezu i pokušaje njihovih rješenja. Sve je to učinjeno vrlo opširno i potanko uz pozivanje na brojne pravne pisce, većinom njemačke. Pri svakome detalju pisac se dulje zaustavlja navodeći skoro sva razna mišljenja o njemu da na koncu iznese i svaki put temeljito obrazloži i svoje vlastito mišljenje. Kakogod je ova opširnost, dokazom mara, savjestnosti i spreme samoga pisca, ali nama se čini, da je ona istovremeno na uštrb preglednosti samoga gradiva. Kad čitatelj čita što su neki pravnici mislili i napisali npr. o pitanju, priznaje li naš nenovelirani ogz. ugovore u korist trećih, mora se čuditi invencioznosti, iz koje je proizteklo toliko među njima i dosta neobičnih i na prvi pogled sasvim neosnovanih mišljenja. Zar je vriedno baviti se sa svima njima? O kakovoj vriednosti osim povjestne jedva da se može kod njih govoriti.

Sam institut ugovora u korist trećih nije tako zamršen, kakvim ga uspješe stvoriti neki pravnici svojim najrazličitijim mšljenjima. Napose su §§-i 881, 1019 i 1287 hrvatskog nenoveliranog ogz. tako jasni, da nikako ne opravdavaju ono množtvo tumačenja, kojima ih je pravna književnost obasula.

Zato mislimo, da bi bilo više na uhar privlačivosti knjige dra Š-a, da se je ograničio uglavnome na tzv. vladajuće mišljenje uz možebiti koje još zanimljivo drugo te onda dao i svoje vlastito (što je potonje, kako rekosmo, i učinio).

Dr. Š. u predgovoru svoje knjige veli, da će ona izpuniti svoju svrhu, bude li stručnoj javnosti osvietlila institut ugovora u korist trećih i potakla na razmišljanje. Prva svrha je postignuta, iako je osvjetljenje — kako netom iztakosmo — nešto prejako odn. doprlo je u kuteve, koji će malo koga zanimati, a što se tiče druge svrhe, potaknuto u nama razmišljanje pošlo je donekle i drugim pravcem, naime pravcem pitanja zašto se sposobnosti i sile ne troše u potrebnije i praksi bliže svrhe? Istina, svaka monografija već po svojoj naravi traži veću opširnost, ali u jednoj cjelini nisu svi dielovi potrebni ili vriedni jednake pažnje.

Po naslovu knjige moglo se očekivati da će u njoj biti govora i o skupnim ugovorima kao danas najvažnijem gospodarsko-družtvovnome predstavniku ugovora u korist trećih. Bit će da pisac to očekivanje nije izpunio zbog neizrečene namjere, da to učini naknadno u posebnoj razpravi ili knjizi.

Gornje primjetbe takve su naravi te je jedva potrebno dodati, da one ne umanjuju a pogotovo ne odriču priznanje ovom najnovijem plodu pravno-književne djelatnosti dra. Šmalcelja. Dopuštamo, da govorimo sa stanovišta praktičnih pravnika, s kojim se možda ne će složiti svi teoretičari, profesori, ali knjige se obično pišu radi čitatelja, a među ovima pretežu kod pravnika praktičari.

Knjga dra Šmalcelja ima 254 stranice.

ZBIRKA RJEŠITABA STOLA SEDMORICE kao vrhovnog suda u građanskim pravnim stvarima i u stvarima radničkog i rudarskog osiguranja. Svezak II. Rješitbe br. 389-773. Sabrao i uredio dr. Klement Puharić, tajnik St. sedmorice.

Nema ni godina dana što je izašao I. svezak Zbirke rješitaba Stola sedmorice sabranih i uređenih po dru Puhariću, a eto već sada izlazi i drugi još obimniji. Hronološki nadovezuje ovaj svezak na onaj prvi, jer su se tu skupile rješitbe iz god. 1942.-3. Prevladuju brojem one, koje se odnose — osim na grpp. — na ogz., što dokazuje, koliko taj zakon utječe na svagdanji život i kako je kraj jedan i pol vieka stare judikature još uviek tu i tamo predmetom spornog tumačenja i zato potreban razjašnjenja. Razmjerno su ipak najbrojnije zastupane rješitbe, koje se tiču stanbenih propisa, što bi odgovaralo razmjerno i množini praktičnih slučajeva, koji se danas pojavljuju kod sudova, napose zagrebačkoga. Ima tu dosta i rješitbi, za koje nam se čini da su mogle kao suvišne izostati (npr. br. 519-20, 521, 523, 530, 534, 538, 546, 550, 576, 603, 622, 639, 652, 733) dielom, jer druge rješitbe kažu isto a dielom jer su zastarjele (npr. br. 543), no urednik dr. Puharić i sâm je to predvidio, pa zato u uvodu opravdava sa »melius abundare quam deficere«. Vrlo aktuelne su i rješitbe, koje se bave kućepazitelskim odnosom. Zanimljiva je i bit će u praksi sigurno pozdravljena rješitba br. 468, koja je napokon prekinula sa starom praksom, da ortak ne smije neposredno utužiti svoj dio na dobitku, nego da mora prije tražiti položenje računa. Isto je tako zanimljiva rješitba br. 467, da

ortak može stajati u službenome odnosu prema ortakluku. Osobito je važna rješitba broj 634 o dopustivosti ocjene osnovanosti uvjerenja prvomolbenog suda po prizivnome, o čemu je dosad vladalo drugčije mišljenje, tako da su često ostajale potvrđenim osude s očito pogrješno utvrđenim činjeničnim stanjem. Ima rješitaba, s kojima se ne bi svatko mogao lako složiti kao npr. s onom pod br. 496, koja bi u primjeni mogla spriečiti udovoljenje istinske potrebe stana, iako je to udovoljenje moguće bez štete po stranku, kojoj se odkazuje. Kod tumačenja pod br. 542 je protivan slučaj: tu bi mnogi stanar mogao i prelako i neopravdano izgubiti stan. Inače su sve rješitbe u glavnome temeljito obrazložene, a neke upravo studije (kao npr. pod brojem 615).

Od rješitaba sakupljenih u ovome svezku jedan dio bio je već priobćen u našemu »Mjesečniku«, ali to ni najmanje ne umanjuje vriednost i upotrebivost zbirke, tim više što je veći dio njih bio dosad sasvim nepoznat našem pravničkom svietu. Kad bi se takve zbirke više čitale, pojavljivalo bi se pred našim sudovima manje pogrješnih podnesaka i razlaganja a izlazilo bi iz njih manje pogrješnih rješenja. No bez obzira na praktičnu primjenu ovakve su zbirke i vrlo zgodan repetitorij, pomoću kojega će svaki pravnik moći osvježiti svoje pamćenje glede onoga, što je zaboravio, jer mu već dugo nije dolazilo u praksi a što bi mu ipak svaki čas moglo doći i trebati.

Uz 928 stranica teksta ova zbirka ima 124 stranice uvoda sa 5 kazala. Tvrdo i solidno ukoričena stoji Kn 5.000.—. Sve naručbe izvršuje Hrv. nakladno d. d. Obnova, Zagreb, Šuflajeva ul., a dobiva se i u svim boljim knjižarama.

MJENIČNO PRAVO. Napisao dr. Eugen Sladović, red. prof. Hrv. ekonom. komerc. visoke škole u Zagrebu.

U svibanjskome broju prošle godine pisali smo o prof. dru Sladoviću kao pravno-ekonomskome enciklopedisti i o njegovoj nada sve plodnoj književnoj djelatnosti na tome području. Ono što smo onda bili o njemu kazali, potvrđuje i ovo najnovije njegovo djelo. Istina, ovo izdanje mjeničnog prava nije prvo, jer ih je bilo prije toga već osam, a posljednje osmo, izašlo je godine 1934., no ovo deveto znatno se razlikuje od prijašnjih. Koliko je ono popunjeno, vidi se najbolje iz književnosti, na koju se pisac vrlo često poziva a koja sva pada u vrieme poslije godine 1934., jedan dio seže čak u godinu 1943. Djelo odgovara teoretskim i praktičnim zahtjevima i daleko premašuje potrebe đaka ekonom. kom. visoke škole, kojim đacima ono je inače namienjeno. Poglavlje o vriednostnim papirima samo po sebi jest samostalna razprava, a isto se može reći i o poglavlju o efektima (koje se obično poistovjetuje s vried. papirima, iako postoje među njima razlike). Knjiga je razđieljena u dva diela: u uvod, gdje se govori o općoj nauci o mjenici i mjeničnome pravu te obasiže 202 stranice velikog oktav formata i u II. dio o posebnoj nauci mjeničnog prava, koji sadrži 251 stranicu pa ako tome dodamo sâm slog mjeničnog zakona, izlazi da čitava knjiga sadrži 472 stranice. U obradi privrednog mjeničnog prava uputio je pisac na privredne uzroke i svrhe, koje su u vezi s mjeničnim pravom. Knjiga nije tiskana, nego hektografirana, što pisac opravdava današnjim visokim troškovima tiska i slabom prodajom ovakvih pravničkih djela. Potonje bit će manje dokazom slabe kupovne snage naših pravnika a više dokazom nemara za pravnička djela uobće. Kako rekosmo, djelo osim teorijskim odgovara i praktičkim zahtjevima pak je zato čudo, što ono u svojim prijašnjim izdanjima nije našlo više odziva, bar kod naših priradnika koji imadu dnevno posla s mjenicama i za koje se prosječno nebi moglo reći, da im kupovna snaga nije dorasla cieni knjige. Ovakve su knjige uviek aktuelne, jer je mjenično pravo ne samo svjetski unificirano, nego je i najmanje podvrženo promjenama.

Knjiga se dobiva kod nakladnika, a to je Akademski fond za izdavanje knjiga i skripta za slušače Hrvatske ekonomsko-komercialne visoke škole.

Pravosuđe

a) Građansko

Pravni posao glede umjetnih sladila (saharina) nije ništetan, te poziv na § 878. ogz. nije umjestan, jer se ne radi o pogodbi, čiji osnutak sadržaje kakvo absolutno nedopušteno djelo, a koju sam zakon proglašuje ništetnom.

(Rješitba Stola sedmorice od 23. II. 1945. Prev. 37-1-1945. Ukinuće osude Banskog stola u Zagrebu od 31. VIII. 1944. Pl. 319-44 i osude Sudbenog stola u Zagrebu od 1. X. 1943. Po 652-43.)

U parnici tužiteljice A. protiv tuženog B. radi Kn. 112.000.— Stol sedmorice uvažio je previd tužiteljice, ukinuo obje nižemolbene osude i stvar vratio prvomolbenom sudu na ponovno razpravljanje i odluku s ovih razloga:

»Kako je to vidljivo iz parbenih spisa i prema utvrđenju nižih sudova, tužiteljica traži od tuženika utuženu svotu u ime kupovnine za 2 kg. saharina, koje da mu je prodala. Tuženik priznaje, da je primio od tužiteljice 2 kg. saharina, ali ne iz naslova kupovnine, nego s nalogom, da ga proda u Zagrebu i da joj plati cienu od Kn. 112.000.—, ali da je saharin zaplienjen kod njegovog brata u Zagrebu od dvojice redarstvenih izvidnika. Na temelju ovog činjeničnog stanja oba nižemolbena suda zauzela su pravno gledište, da je prometanje saharinom po postojećim propisima zabranjeno, pa su, neupuštajući se u ocjenu, da li se radi o kupoprodaji saharina (§ 1053. ogz.) ili o nalogu prodaje (§ 1086. ogz.) odbili tužiteljicu s tužbenim zahtjevom, smatrajući, da je kupoprodaja saharina među parbenim strankama nedopušteni pravni posao (§ 878. ogz.).

Ovo pravno gledište nižih sudova nije izpravno.

Istina je, da je zakon o prometu i kontroli vještačkih sladila (među koje spada i saharin) od 18. studenoga 1930., koji je tada bio na snazi, zabranjivao prodaju i kupnju saharina među osobama, koje nemaju za to naročito ovlaštenje od Ministarstva financija. Istu takvu odredbu sadrži i zakonska odredba o prometu umjetnih sladila od 18. kolovoza 1943., koja je sada na snazi. Ali iz te same činjenice, da je nadzor nad ukupnim prometom i upotrebom umjetnih sladila po propisima navedene zakonske odredbe predat u nadležnost Ministarstva državne riznice i što ti propisi predviđaju kazne za one, koji prekrše zabranu o neovlaštenom stavljanju u promet umjetnih sladila, ne sliedi, da je pravni posao sklopljen između stranaka u pogledu saharina ništetan, a to tim manje, kad sam zakon ne proglašuje ništetnim pravni posao pri sklapanju kojega se nije postupalo u skladu s propisima toga zakona.

Pozivanje na propis § 878. ogz. u ovom slučaju nije umjestno, jer se ovdje ne radi o pogodbi, čiji osnutak sadržaje kakvo absolutno nedopušteno djelo, a koju sam zakon proglašuje ništetnom. Prava i obveze koje proizlaze iz takve ništetne pogodbe, ništetne su i smatraju se kao da nisu nastale (§ 879. ogz.). Jer se ovdje ne radi o takvom ništetnom pravnom poslu, to je tužiteljica, koja je izpunila ugovor, ovlaštena tražiti od tuženika kao suugovarača, da i on izpuni od svoje strane obvezu, koja se sastoji u plaćanju ugovorene ciene.

Radi pogrješne pravne ocjene ovoga priepora niži sudovi su propustili

utvrditi, da li je tužiteljica prodala tuženiku saharin (§ 1053. ogz.), ili mu je dala nalog, da ga za određenu cienu proda (§ 1086. ogz.), a koje su činjenice važne za pravilnu pravnu ocjenu prieporne stvari.

Stoga je valjalo — uvažujući previd — obje niže molbene osude ukinuti (§ 604/IV. grpp.) i stvar vratiti prvomolbenom sudu na ponovno razpravljanje i odluku.«

Priobćio: Dr. Ante Kraljić, viećnik Banskog stola u Zagrebu.

Neodlučno je, ako je izprava o dosmrtnom prihodu nazvana »Kupoprodajnim ugovorom«. — Ugovorena renta dosmrtnog prihoda ima se povodom pada vriednosti kupovne snage novca povisiti, kada je to ugovorom predvidjeno.

Osuda Stola Sedmorice u Zagrebu od 22. VI. 1944. Prev. 289-1-1944. — (Osuda Banskog stola u Zagrebu od 15. XII. 1943. broj IV. Pl. 817/43.-1., kojom je djelomično preinačena osuda Sudbenog stola u Karlovcu od 31. VIII. 1943. broj II. a Po. 26-43.-16.)

Činjenično stanje:

Tužiteljica A. je »kupoprodajnom pogodbom« od 7. VIII. 1940. sklopljenom u formi javno-bilježničkog spisa prodala tuženiku B. svoje nekretnine u K. sastojeće od najamne kuće i svoje poljodjelske nekretnine ležeće u selu L. za kupovninu od tadanjih Din. 100.000.—, na račun koje je primila u gotovom izplaćenih Din. 25.000.—, a ostatak imao se je prema pogodbi plaćati u mjesečnim obrocima po Din. 500.— do časa tužiteljičine smrti bez obzira na duljinu trajanja njezinog života. — Ugovorom je bilo predvidjeno, da se mjesečna renta može povisiti ili sniziti razmjerno vriednosti novca.

Tužiteljica tvrdi, da se ovdje radi zapravo o ugovoru o dosmrtnom prihodu, a ne o kupoprodajnoj pogodbi, i kako je uslied nastalih prilika vriednost novca pala, traži tužbom od tuženika povišenje rente na mjesečnih Kn. 7.500.— i to tužbom predanom dne 13. IV. 1943. unatrag počam od 1. IX. 1942.

Tuženi priznaje obstojnost odnosnog ugovora, ali poriče, da bi tužiteljičin zahtjev bio opravdan i na zakonu osnovan. — Tvrdi, da clausula o sniženju odn. povišenju navedena u ugovoru nema pravne obvezatnosti. — Inače priznaje, da iznos od Kn. 500.— u sadanjim prilikama nije dovoljan za život, ali da tužiteljica ima sama snositi riziko promjene vriednosti valute, a zatraženi iznos od Kn. 7.500.— mjesečno da je u svakom slučaju previsok.

Sudbeni stol kao prvomolbeni sud sudio je:

I. Tuženi B. dužan je priznati tužiteljici A., da je kupoprodajnom pogodbom od 7. VIII. 1940. sklopljenom u formi javno-bilježničke izprave osnovan za tužiteljicu dosmrtni prihod, koji se sastoji među inim od plaćanja gotovine u iznosu od 500 Kn. mjesečno time, da se taj iznos za slučaj promjene vriednosti novca ima srazmjerno povisiti ili sniziti.

II. U izvršenju te pogodbe dužan je tuženi tužiteljici počam od 1. rujna 1942. unapried plaćati mjesečno dosmrtni prihod od Kn. 3.000.— i to razliku na obrocima dospjelim od 1. rujna 1942. do pravomoćnosti ove osude na jednom u roku od 15 dana, a daljnje obroke, kako budu dospjevali najkasnije do svakog petog dana u mjesecu unapried, sve to pod prietnjom ovrhe, dočim se tužiteljica sa viškom svog tužbovnog zahtjeva odbija.

III. Tuženi dužan je tužiteljici naknaditi ovom parnicom prouzročeni trošak od Kn..... u roku od 15 dana pod prietnjom ovrhe.

Razlozi: Obzirom na prigovor tuženoga, da je po tužiteljici traženi iznos previsok, proveden je dokaz preslušanjem vještaka, koji je izkazao, da su mu poznate prilike obih stranaka, a naročito i nekretnine, koje su bile predmetom pogodbe između stranaka. Vještak znade, da odnosna kuća ne nosi danas više nego je prije nosila stanarina, a poljodjelske nekretnine u selu L. da bi nosile daleko više, kada bi sigurnostne prilike u onome kraju bile bolje. — Obzirom na te okolnosti drži, da je primjerena svota od Kn. 3.000.— u ime rente i to počam od 1. IX. 1942. — S tim iznosom, da tužiteljica ne bi mogla izlaziti tako dobro, kao prije sa Din. 500.—, ali da bi veća svota za tuženog bila nerazmjerno teretnija obzirom na iztaknuto.

Prigovor tuženog, da odnosni uglavak o povišenju rente nije obvezatan, nije se mogao uvažiti. — Stranke su to povišenje odn. sniženje za slučaj promjene vriednosti novca izričito ugovorile, a da ga i nisu ugovorile, povišenje bi se u slučaju pada vriednosti novca moralo odobriti.

Pogodba je među strankama obzirom na način odplate ostatka kupovnine od Kn. 500.— do konca života tužiteljice bez obzira na vrieme trajanja, prava pogodba na sreću (§ 1269. ogz.) i to pogodba o dosmrtnom prihodu (§ 1284. ogz.).

Ne sastoji se taj prihod u dosmrtnom uzdržavanju, jer takovo uzdržavanje stranke nisu ugovorile. Mogla je svota od Kn. 500.— prigodom sklapanja pogodbe biti veća ili manja, nego svota, koja je tužiteljici bila potrebna za pristojno življenje. Stranke su ali tu svotu fiksirale kao iznos, koji ima tužiteljica do svoje smrti mjesečno primati. S toga je tužiteljicu sa dielom zahtjeva, koji je upravljen na dosmrtno pristojno uzdržavanje, valjalo odbiti.

Ali svotu rente treba u razmjeru sa padom kupovne moći novca povisiti. To povišenje odobreno je u skladu s mišljenjem gospodarskog vještaka, kojemu je sud poklonio punu vjeru. Svakako da tužiteljica s povišenim iznosom ne može danas tako dobro živjeti, kao prije s iznosom od Din. 500.—, no to je nastalo uslied izvanrednih ratnih prilika, u kojima je potrebno, da se svaki pojedinac u razpoložbi s materijalnim dobrima donekle ograniči. Svakako veća svota bila bi za tuženog nerazmjerno tegotnija.

Valjalo je s toga suditi, kako je u dispozitivu navedeno.

Naknada parničnog troška osniva se na § 143. grpp. time, da je visina troška ustanovljena prema visini dosuđenog iznosa.

U povodu po obim strankama protiv prvomolbene osude uloženih priziva sudio je

Banski stol u Zagrebu kao sud prizivni:

I. kao pod I. prvomolbene osude.

II. U izvršenju te pogodbe dužan je tuženi tužiteljici počam od 1. rujna 1942. unapried plaćati mjesečno prihod od Kn. 5.000.— slovom: pet hiljada Kuna odbiv sa toga naslova eventualno primljene iznose i to razliku na obrocima dospjelim od 1. rujna 1942. do pravomoćnosti ovu osude najednom u roku od 15 dana, a daljnje obroke kako budu dospjevali najkasnije do svakog petog dana u mjesecu unapried — sve to pod prietnjom ovrhe, dočim se tužiteljica sa viškom svog tužbenog zahtjeva odbija.

III. Tuženi dužan je tužiteljici naknaditi ovom parnicom prouzročeni trošak prve molbe u iznosu od Kn..... te trošak prizivnog postupka u iznosu od Kuna ..... u roku od 15 dana pod prietnjom ovrhe.

Priziv tužiteljice je djelomično osnovan, dok je priziv tuženoga neosnovan.

U nazočnom slučaju izpravno utvrđuje prvomolbeni sud, da se obzirom na način odplate ostatka kupovnine u mjesečnim obrocima po 500 Kuna do smrti tužiteljice bez obzira na trajanje radi o pogodbi na sreću, i to o pogodbi o dosmrtnom prihodu (§ 1269. i 1284. ogz.), pa je neosnovan zahtjev priziva tuženoga, da je trebalo provadjati dokaz u svrhu utvrđenja prave volje stranaka, jer je ta jasno vidljiva iz same javno-bilježničke izprave od 7. kolovoza 1940. Neosnovano izvodi tuženi, da je eventualni višak, koji bi mogao preći iznos od 100.000 Kuna (kupovnina) darovanje. Naprotiv tome shvaćanju tuženoga postavlja se pitanje: što bi bilo, da je tužiteljica umrla prije izvršene izplate? Bili i onda to bilo darovanje?

Povišeni iznos po prvomolbenom sudu dosuđen je od 1. rujna 1942., a tome datumu nije se tuženi tokom parnice protivio, a u toč. 6. tužbe u ostalom tužiteljica navodi, da iznos od 500 Kuna već dugo vremena ne dostaje za uzdržavanje. Međutim nije odlučno, da li taj iznos dostaje za uzdržavanje ili ne, jer iz gore navedenog ugovora proizlazi, da je kao mjesečna dosmrtna renta ugovoren točno određeni iznos od 500 Kuna, pa je zato neodlučno, da li je taj iznos od 500 Kuna dovoljan za uzdržavanje tužiteljice, kao što je neodlučno, koji bi povećani iznos bio za tuženoga teretniji. Iz toč. XI. ugovora proizlazi, da se za možebitni slučaj promjene vriednosti dinara sada Kuna prema tadašnjoj vriednosti valute imade odplata ugovorene kupovnine u mjesečnim odplatama povisiti ili sniziti u razmjeru današnje vriednosti dinara resp. sada Kune. Iz toga dakle proizlazi, da je mjerodavan iznos vriednosti svote od 500 Din., a ne iznos, koji bi tužiteljici bio potreban za pristojno življenje, jer iz naravi same stvari iznos, što su ga stranke određeno utvrdile kao mjesečnu

svotu, koju ima do smrti primati tužiteljica od tuženoga, mogla je biti veća ili manja, nego ona, što je potrebna bila tužiteljici za pristojno uzdržavanje. Treba dakle utvrditi vrieme, kada je nastupila promjena kupovne vriednosti novca i ekvivalenat svote od tadašnjih 500 Dinara sadašnjoj vriednosti.

Nedvojbeno je, da je promjena kupovne snage valute nastupila već i prije 1. rujna 1942., jer je ta činjenica notorna, pa za pravilno prosuđivanje ovoga pitanja nije potrebno nikakovo preslušavanje vještaka, jer je to i sudu poznato, a napose sudcima, koji žive od mjesečne plaće, kao što im je poznat i ekvivalenat svote od 500 Din. sadanjoj vriednosti, a taj je dosuđeni iznos od 5.000 Kuna mjesečno već od 1. rujna 1942. prema prije ugovorenim ustanovljenih 500 Din. mjesečno.

Prigovor klauzule zlatnog pariteta nije na zakonu osnovan, jer momenat sreće ne leži u mogućnosti porasta ili pada vriednosti valute odn. kupovne snage, jer je takav izključen toč. XI. ugovora, već u tome, koliko će obzirom na trajanje života tužiteljice zapravo tuženi tužiteljici platiti. Ni ostali navodi priziva tuženoga nisu osnovani na zakonu, kao ni navod priziva tužiteljice napose ne obzirom na trošak.«

Protiv prizivne osude podniele su obje stranke previde, na koje je Stol sedmorice sudio:

I. Previdi se ne uvažuju.

II. Troškovi previdnog postupka prebijaju se između parbenih stranaka.

Opazka: Kada je tužiteljica uslied daljnjeg pada vriednosti i kupovne snage novca podniela protiv tuženika novu tužbu radi povišenja dosuđene joj gornjim osudama rente od Kn. 5.000.— mjesečnih, nagodile su se stranke izvansudbeno i tuženi plaća sada tužiteljici počam od 1. XI. 1944. (sa ugovorenim rokom do 1. VII. 1945.) mjesečno po Kn. 10.000.—. Poslije 1. VII. 1945. pridržale su si stranke pravo tražiti opet povišenje ili eventualno sniženje rente!

Priobćio: Dr. Nikola Passek, odvjetnik u Karlovcu.

Ako je zakupoprimac zaštićen po zak. odredbi o ograničenju prava uporabodavca na odkaz najmova i zakupa, onda se iztekli zakupni ugovor produljuje i ne može se tražiti predaja uzakupljenog zemljišta tužbom po § 664. grpp. pozivom na § 1113. ogz.

(Osuda Stola Sedmorice u Zagrebu od 16. XI. 1944. broj Prev. 637-1/1944., kojom su preinačene osuda Sudbenog stola u Karlovcu od 28. VIII. 1944. Pl. 90/3-1944. i osuda Kotarskog suda u Karlovcu od 15. V. 1944. VII. P. 10/1944-8)

Činjenično stanje:

Tužiteljica A. je u mjesecu ožujku 1943. dala tuženiku B. do konca godine 1943. u zakup svoje zemljište uz ugovorenu zakupninu, a pošto je taj zakup s danom 31. XII. 1943. iztekao i tužiteljica ga nije htjela produljiti, podniela je protiv tuženika dne 14. I. 1944. — dakle u roku propisanom u § 664. grpp. — tužbu radi povratka zakupnog zemljišta.

U vođenoj parnici je tuženik između ostalog prigovorio, da je on — jer je to isto zemljište imao i prije 1943. u zakupu kroz nekoliko godina — na istome podigao stanbene i gospodarske zgrade, pa da je uslied toga zaštićen po zak. odredbi o ograničenju prava uporabodavca na odkaz najmova i zakupa i da je tužba po § 664. grpp.nedopustiva, jer da se spor ima riešiti po propisima cit. zak. odredbe.

Kotarski sud udovoljio je tužbi u cielosti uz dužnost naknade parbenih troškova iz ovih razloga:

»Neprieporno je među strankama, da je tuženik primio u zakup od tužiteljice utuženo zemljište kako prijašnjih godina t. j. još od godine 1935. pa dalje, tako i godine 1943., koji je zakup prema posljednjoj pogodbi od 17. III. 1943. iztekao koncem godine 1943. Neprieporno je nadalje među strankama i to, da u vrieme davanja priepornih nekretnina u zakup tuženiku nije bilo na prieporu nikakovih ni stanbenih ni gospodarskih zgrada. Neprieporno je nadalje, da je tuženom s protekom godine 1943. iztekao i zakup na utuženim nekretninama i to s danom 31. XII. 1943. te da novi zakupni ugovor za sliedeću godinu 1944. nije uobće sklopljen.

Prieporno je ostalo među strankama, da li je tuženi iztekom zakupnog roka izgubio pravo dalje se zadržati na priepornim nekretninama te da li se

imade smatrati, da je zakupni ugovor »muče produljen« i na sliedeću godinu ili ne. Napokon je ostalo među strankama prieporno, da li se i na tuženika u nazočnom slučaju imade primieniti zak. odredba od 4. XII. 1941. br. 196. o ograničenju prava uporabodavca na odkazivanje, na koju se tuženi poziva radi toga, što je navodno još godine 1941. na zakupljenom zemljištu podigao neke kolibice za stanovanje — ili se na nj ta zak. odredba nema primieniti.

Odmah valja napomenuti, da navedena zakonska odredba radi o ograničenju prava uporabodavca na odkazivanje najma i zakupa, o čemu se zapravo u nazočnom slučaju ne radi, jer je zakupni rok ovdje već protekao s 31. XII. 1943., te se ovdje radi o tome, da li je taj protekli zakupni rok prećutno obnovljen, kako bi to htio prikazati tuženi, ili je zakupni ugovor ostao neobnovljen, kao što to tvrdi tužitelj. Ovo potonje u nazočnom slučaju i stoji, da protekli zakupni ugovor nije produljen ni muče, pošto je tužitelj u smislu ustanove § 664. grpp. u zakonskom roku od 14 dana nakon proteka uporabnog vremena podigao tužbu na predaju u zakup predanog predmeta odnosno zemljišta.

Naprotiv tome zak .odredba od 4. XII. 1941., na koju se tuženi poziva, ide u prilog više tužitelju, jer ista po § 1. toč. 4. ističe, da uporabodavac može odkazati ugovor, ako uporaboprimac upotrebljava ili izkorišćuje uporabni predmet protivno njegovoj namjeni ili ugovoru. Da je tuženi u nazočnom slučaju protivno namjeni na u zakup danom mu zemljištu i to navodno od godine 1941. pa kasnije podizao neke stanbene prostorijice dižući najprije od pletera, a kasnije umečući i cigle, ponukan na to i vjerojatno poučen po nekome prijašnjim zak. odredbama o odlaganju ovrha kao na pr. zak. odredb. od 30. X. 1941., te još ranijim, koje govore o tome, kada se ovrha ne može obaviti, veš da se takova odlaže, kada su zajedno s nekretninama dane u zakup i zgrade za stanovanje. Ovo je očito imao tuženi u vidu pozivajući se na zak. odredbu, da on stanuje na zakupnom zemljištu i da tamo ima stanbene zgrade — a u stvari navedene kolibice — podigao iza 1941. god. saznavši za navedene zak. odredbe u očitoj namjeri, da bi se na taj način, ako je moguće, zadržao i dalje u zakupu zakupljenog zemljišta, makar bi zakupni rok kada i protekao bez sklapanja novog zakupnog ugovora, kao što je to baš sada i slučaj.

No pozivanje tuženoga na navedene zakonske odredbe ne imade se uzeti u obzir niti ne može imati učinka iz razloga, što njemu u zakup dane nekretnine u vrieme davanja u zakup t. j. godine 1935. i kasnijih godina po priznanju i samoga tuženoga nisu imale nikakovih ni stanbenih ni gospodarskih zgrada.

Istom navodno godine 1941. počeo je tuženi potajno t. j. ne samo bez znanja i odobrenja tužiteljice, nego i bez znanja i dozvole nadležne građanske oblasti grad. poglavarstva u K. dizati neke male nastanbe, kakovih imade danas na zakupljenom zemljištu dvie, i to jedna, koja služi za kuhinju i za spavanje, te druga novija do ove od istoga za spavanje, a uz ove je jedna štala za konje — sve bez propisanog nacrta i dozvole, nizke 2 metra, te po svom vanjskom i nutarnjem izgledu ne spada niti u planski građeno selo, a kamo li u grad K., jer iznakažuje izgled istome, što je sve očevidom na licu mjesta ustanovljeno.

Na taj način ne može si tuženi po zakonu stvoriti neko pravo daljnjeg zadržavanja na ranijem zakupljenom zemljištu, kada je zakupni rok protekao i kada tužiteljica traži predaju zakupnog zemljišta.

Obzirom na te činjenice je neodlučno i ne može se uvažiti prigovor tuženoga, da on nema od čega živjeti, jer tužiteljica nije dužna da tuženom omogućuje življenje na svom zemljištu i pošto dakle — kako je gore rečeno — u nazočnom slučaju nisu nikada dane u zakup sa zemljištem i zgrade za stanovanje, to je i pozivanje tuženoga na zak. odredbu o ograničenju prava uporabodavca na odkazivanje neodlučno i neumjestno, a sama tužba naprotiv opravdana i na zakonu utemeljena, pak je s toga valjalo istoj u cielosti udovoljiti.

Prizivni sud nije uvažio tuženički priziv, nego je potvrdio prvomolbenu osudu u cielosti naloživši tuženiku i platež troška prizivnog postupka.

Stol Sedmorice je povodom tuženičkog previda izrekao sliedeću osudu:

»Previd se uvažuje, obje nižemolbene osude preinačuju i tužiteljica sa svojim tužbenim zahtjevom odbija.

Tužiteljica dužna je nadoknaditi tuženom parbeni, prizivni i previdni trošak u iznosu od..... Kn. u roku od 15 dana pod prietnjom ovrhe.

Razlozi: I ako nema u postupku prvomolbenog suda one po žalitelju navedene ništine iz § 571. toč. 4. grpp. iz razloga u tom pravcu u pobijanoj osudi navedenih, kao ni one po njemu iztaknute u previdu iz § 571. toč. 6. i 9. grpp., jer je za rješenje ovoga spora dopušten put redovite pravde, a pobijana osuda može se sa sigurnošću izpitati, to je ipak previd osnovan.

U nazočnom slučaju radi se o zakupu zemljišta, kojega se predaja tužbom traži, jer je ugovoreno zakupno vrieme prošlo.

Zakupi zemljišta podpadaju pod ograničenja prava zakupodavca za odkazivanje u smislu zak. odr. od 4. XII. 1941. br. CDXLV-2160-Z-1941. i njezinih kasnijih promjena i nadopuna. Ako na njemu nema nikakovih zgrada, to se i odkazi takovih zemljišta imadu prosuđivati po propisima ogz. Ako su pako na zemljištu izgrađene zgrade stanbene, poslovne ili kakove druge, onda oni spadaju pod ograničenja i ugovor o zakupu takovog zemljišta može se razriešiti samo u slučajevima poimence nabrojenima u § 1. navedene zak. odr. Zakon ne pravi nikakove razlike kod toga, da li su te zgrade sagrađene prije davanja zemljišta u zakup ili kasnije i tko ih je sagradio, već je dovoljno, da se u času odkaza nalaze na zemljištu, a niti ne pravi razlike u tom, kakovog su pravnog obilježja te zgrade, da li su zgrade u smislu § 297. ogz. ili ne, već se samo traži, da su te zgrade bilo stanbene, poslovne ili kakove druge.

Nižemolbeni su sudovi ustanovili, da je tuženik na zemljištu, kojeg u zakupu drži i predaja kojega se tužbom traži, podigao prije podnešenja tužbe male zgradice (sobu i kuhinju), u kojima sa obitelju stanuje, te štalu i svinjac. Obzirom na ovo utvrđenje i prije rečeno, ne može se ova zakupna pogodba među parbenim strankama prosuditi po propisima ogz., kako to pogrješno čini pobijana osuda, već se imadu na isti primieniti propisi rečene zak. odredbe o ograničenju prava uporabodavca pri odkazu najma i zakupa.

Istina, nižemolbeni sudovi su se bavili prigovorom tuženoga, da je on zaštićen rečenom zak. odredbom, te prvomolbena osuda ocienjuje samu stvar i s gledišta § 1. toč. 1. i 4. navedene zak. odredbe, a prizivni sud utvrđuje, da se je tuženi dobrovoljno odrekao blagodati iste, što je protivno § 2. iste zak. odredbe, nu te činjenice nisu bile ni predmet nazočne tužbe.

Tužba je podignuta u smislu § 664. grpp. i osniva se na § 1113. ogz., jer da je ugovoreno vrieme zakupa prošlo. Ti zak. propisi, dok je u krieposti zak. odredba o ograničenju uporabodavca na odkazivanje najma i zakupa, ne dolaze do primjene (§ 5. Z. o.) te se ni predaja zakupnog objekta, ako je zakupoprimac zaštićen prema propisima iste, kao što je u nazočnom slučaju, ne može tražiti po tim zakonskim propisima. Uporabodavac može zakupnu pogodbu razriešiti odn. odkazati u nazočnom slučaju samo po propisima te zak. odredbe, i iz razloga u § 1. iste navedenih.

Kako tužiteljica nije tako postupala, to su i nižemolbeni sudovi uslied svog pogrješnog pravnog shvaćanja, pogrješno pravno ocienili samu stvar, kada su tužbi udovoljili.

Radi toga i bez obzira na ostale previdne razloge valjalo je previd tuženoga uvažiti i odlučiti, kako je to u izreci ove osude navedeno.«

Priobćio: Dr. Nikola Passek, odvjetnik u Karlovcu.

Proti zaključku utočnog suda, s kojim je preinačio zaključak prvomolbenog suda i s potonjim oduzeto stranci siromaško pravo opet dao, nije dopušten pravni liek.

Zaključak Stola sedmorice od 23. III. 1945., Ut 33-45.

(Zaključak Sudb. stola u Zagrebu od 31. X. 1944., Po 304-44; Zaključak Banskog stola od 17. I. 1945., Pl 611-44).

Sudbeni stol priznao je tužiteljici, ostavini iza pok. A. K., siromaško pravo u parnici na njezinu tužbu protiv F. M., ali joj ga je kasnijim zaključkom (od 31. X. 1944.) iz vlastite pobude, po službenoj dužnosti, oduzeo, jer — kako vele razlozi zaključka — »u smislu § 164. grpp. može se dozvoliti siromaško pravo stranci samo fizičkoj, a ne može se dozvoliti juridičkoj osobi.« Banski stol udovoljio je utoku tužiteljice ostavine protiv rečenog zaključka i tužiteljici priznao siromaško pravo iz ovih razloga:

»Pobijanim zaključkom oduzeo je prvomolbeni sud tužiteljici tokom parnice siromaško pravo iz razloga, što ju smatra juristićkom osobom. Utok je

osnovan. Po §-u 164. grpp. sud može, brižljivo ocienjujući sve okolnosti, priznati siromaško pravo onoj stranci, koja ne može parbene troškove snositi bez štete po nuždno uzdržavanje svoje i svoje porodice. Iz rieči »uzdržavanje« i »porodice« vidi se, da se taj propis ne odnosi na juristićke osobe.

U tužbi je označena kao tužiteljska stranka ostavina pok. A. K. iz Z. po očitovanim nasljednicima J. I. i D. K. Iz zaključka kot. suda I. u Zagrebu od 14. III. 1944., broj O-759-43 vidljivo je, da su se J. I. i D. K. već nasljedno očitovali na ostavinu svog pok. otca A. K. i da je njihovo nasljedno očitovanje po sudu primljeno i izkazanim proglašeno, a čim to stoji, onda se više ne može opravdano uzeti, da je tužiteljica juristička osoba, jer su prema § 547. ogz. očitovani nasljednici od prihvata nasljedstva do uručbe zastupnici ostavitelja. Što više, ni sama ležeća ostavina (hereditas jacens)) ne može se pravilno smatrati juristićkom osobom, jer je i ona sposobna za razvijanje i sticanje u gospodarskom i pravnom pogledu, ukoliko je to moguće kod imovine same po sebi bez posebnog sudjelovanja njezina subjekta.«

Proti ovome drugomolbenome zaključku uložio je tuženi F. M. utok, u kojem razlaže, da je prije svega odlučno, što ostavina nije, a ostavina nije fizička osoba, zbog čega prema izpravnome stanovištu Banskoga stola, da sa samo fizičkim osobama može priznati siromaško pravo, ne može ostavini biti priznato to pravo. Međutim ostavina jest pravna osoba. Ostavina i ostaje takvom sve do uručenja, kojim časom nje nestaje te ostavinska imovina prelazi na nasljednike. Nasljednici su samo zastupnici ostavine, koja je samo po njima zastupana, tako da je ona tužiteljica, a ne oni. Oni tuže u njezino ime, a ne u svoje. U konkretnom slučaju oni su se nasljedno očitovali, što im daje tek pravo zastupanja ostavine, ali ne i aktivnu legitimaciju za tužbu. Još uviek se može dogoditi da im ostavina ne bude uručena, tako da je prije uručenja — a do ovoga u konkretnom slučaju nije došlo — još uviek ostavina tužiteljica, a ne oni. Dakle je utočni sud pogriešio, kad je ipak ostavini kao tužiteljici priznao siromaško pravo.

Stol sedmorice odbacio je utok tuženika kao nedopušten, ne osvrnuvši se na gornje razlaganje, nego jedino iz ovih razloga:

»Prvomolbeni sud svojim zaključkom oduzeo je tužiteljici tokom parnice siromaško pravo. Povodom utoka tužiteljice protiv ovoga zaključka Banski stol kao utočni sud u Zagrebu preinačio je ovaj zaključak prvomolbenog suda i pobijanim zaključkom odlučio, da se tužiteljici i nadalje priznaje siromaško pravo. Time je on stvarno ponovno priznao tužiteljici siromaško pravo. Kako se pako prema propisu § 173. od. 2. grpp. zaključak suda, kojim je kojoj stranci priznato siromaško pravo, ne može pobijati pravnim liekom, to se u nazočnom slučaju, i ako je taj zaključak donio utočni sud, preinačivši prvomolbeni zaključak, taj njegov zaključak ne može pobijati pravnim liekom. Radi toga trebao je već prvomolbeni sud u smislu § 622. od. 2. grpp. taj utok tuženikov ureda radi odbaciti, a jer to on učinio nije, morao je to učiniti ovaj Stol sedmorice.«

Opazka priobćitelja: Kako se vidi, Stol sedmorice, zbog naravi sadržaja dispozitiva svog zaključka, nije se u razlozima upustio u rješavanje pitanja, je li ostavina pravna osoba i može li joj se kao takvoj priznati siromaško pravo, nego se ograničio samo na formalnopravni momenat nedopuštenosti utoka uobće protiv zaključka, kojim se priznaje siromaško pravo. Ovome stanovištu Stola sedmorice moglo bi se suprotstaviti ovo mišljenje: 1. da se nedopuštenost pravnoga lieka, o kojoj govori § 173. grpp., odnosi samo na zaključke prvomolbenog suda, jer u pravilu samo ovaj odlučuje o siromaškome pravu. 2. da se nedopuštenost utoka odnosi samo na ocjenu suda o okolnostima, o imovinskome stanju, a nipošto ne na glavni uvjet, pod kojim stranci smije uobće biti priznato siromaško pravo — neovisno o imovinskim okolnostima — naime da je ona fizička osoba. Jer inače bi priznanje siromaškoga prava bilo prepušteno podpuno samovolji suda, koji bi mogao tada priznati siromaško pravo i stranci, koja očito nije fizička osoba, nego je neosporno pravna. Ocjena imovinskih okolnosti ovisi (što kaže i sama rieč) o slobodnome uvjerenju suda, ali zakonom određeni obći i glavni uvjet da stranka mora biti fizička osoba, ne ovisi o ocjeni, nego je činjenica, koju je kao zakonom propisani uvjet sud dužan uvažiti. a povriedi li ovu dužnost, onda je tu viši sud, da povredu povodom dopuštenog pravnog lieka popravi.

Ako su stranke sklopile ugovor ili nagodbu uslied obostrane bludnje, koju nijedna od njih nije skrivila, onda svaka od stranaka može ugovor odn. nagodbu pobijati kao ništetnu.

(Osuda Stola sedmorice od 14. X. 1944., Prev. 418-1944; Osuda Kotarskog suda u Samoboru od 13. XII. 1943., P 345-194; Osuda Sudbenog stola u Zagrebu kao prizivnog od 14. IV. 1944., Pl 261-44).

U parnici, koju je bio poveo Franjo N. protiv Katice N. na priznanje prava doživotnog uživanja polovice nekretnina, sklopile su obje stranke nagodbu, po kojoj je Franju dopala čitava kat. čestica 2226/1-a od 1 rali i 111 čhv. i polovica kat. čest. 2708 od ukupno 2 rali i 206 čhv., dok je Katicu dopala druga polovica potonje čestice i čitava čestica 2226/2-a od 1 rali i 165 čhv. Prema tome svaka stranka imala je dobiti odprilike jednaku površinu. No kod ovršnog uvedenja u posjed nije mogla Katica N. biti uvedena u posjed čestice 2226/2-a, jer se izpostavilo da tu česticu već davno (možebiti i kroz vrieme dosjelosti) posjeduje treća osoba. Budući da je Katica N. time bila prikraćena, tužila je ona Franju N. na priznanje ništetnosti onog diela nagodbe, koji se odnosi na spomenute čestice i 2226/1-a i 2226/2-a. Tuženi se u toj parnici zametnutoj po Katici N. branio, da je i on bio u bludnji glede rečene čestice baš kao i ona i da on nije njezinu bludnju izazvao, a ona da je sama kriva vlastitoj bludnji, jer je morala znati, da je čestica 2226/2-a u posjedu treće osobe.

Kotarski sud udovoljio je tužbi Katice N. a i Sudbeni stol kao prizivni sud potvrdio je tu osudu, dok je STOL SEDMORICE također potvrdio prizivnu osudu, ne uvaživši tuženikova previda. Iz razloga osude Stola sedmorice:

»U obrazloženju previdnog razloga iz br. 4. § 597. grpp. ističe previd, da pobijana osuda pogrješno uzima, da se ovdje radi o nagodbi, koju se imade prosuđivati po propisima § 1380. ogz., koju nagodbu da se može pobijati zbog bludnje iz § 1385 ogz., pri čemu da se nema gledati, da li predleže i uvjeti pobijanja iz § 871. ogz. t. j. da li je jedna stranka lažnim izvješćem uvela u bludnju drugu stranku.

Navodi naprotiv da se ovdje ne radi o nagodbi iz § 1380. ogz., jer za takvu nagodbu ne predleže zakonski uvjeti, već o neimenovanoj pogodbi, koju da se može zbog bludnje pobijati samo u slučaju, ako predleže uvjeti iz § 871. i sl. ogz. Ističe konačno, da kada bi se radilo o nagodbi iz § 1380. ogz., da bi se takva nagodba mogla pobijati zbog bludnje samo onda, ako predleže uvjeti iz §-a 1385. ogz. t. j. ako se bludnja tiče sučanstva osobe ili stvari, što ovdje nije slučaj, te ako uzto postoje i uvjeti iz § 871. ogz.

Taj previdni razlog nije osnovan.

Neprieporno je, da je tuženi gruntovni suvlastnik priepornih nekretnina te da je u korist tužiteljice uknjiženo na istim nekretninama pravo doživotnog uživanja u jednoj polovici. Neprieporno je nadalje, da su tužiteljica i tuženik u spisu P 52/41 kotarskog suda u Samoboru sklopili nagodbu, kojom su proveli diobu uživanja tih nekretnina te svoje dotadanje posjedovno stanje uredili na taj način, da svatko od njih dobiva u posjed i uživanje polovicu tih nekretnina. Isto tako je neprieporno, da su tužiteljica i tuženik u tu diobu povukli i česticu kat. br. 2626/2-a, jer su držali da i tu česticu posjeduje tužiteljica te su baš uslied toga podielili česticu kat. br. 2626/1-a i kat. br. 2626/2-a tako, da je tuženiku pripala ciela čestica kat. br. 2626/1-a, a tužiteljici veći dio čestice broj 2626/2-a u površini od 1 rali i 138 čhv., a ostatak te čestice od 27 čhv. tuženiku, jer je ta čestica za 54 čhv. veća od čest. kat. br. 2626/1-a. Neprieporno je konačno, da je tek naknadno, t. j. nakon provedene diobe ustanovljeno, da česticu kat. br. 2626/2-a nije nikada posjedovala tužiteljica, nego da ju ima već mnogo godina občina Samobor, te da se je samo uslied te bludnje dogodilo, da je tužiteljici prigodom diobe pripalo zemljište u površini za 1 ral i 138 čhv. manje nego tuženiku.

Iz gore utvrđenog činjeničnog stanja proizlazi, da je prava volja stranaka prigodom sklapanja nagodbe smjerala onamo, da svaka od njih prigodom diobe dobije točno polovicu priepornog zemljišta, pa pošto je tužiteljica prigodom gornje diobe na svoju štetu prikraćena za 1 ral i 138 čhv. i to samo zbog gore iztaknute bludnje, to je nedvojbeno da ta dioba, ukoliko se tiče diobe čestice

kat. br. 2626/2-a i čest. kat. br. 2626/1-a ne odgovara pravoj volji stranaka, jer stranke nisu ni predviđale a kamo li ugovorile, kako to iz stanja spisa proizlazi, da bi tužiteljica tek tužbom imala ostvariti svoje pravo na tu česticu, koja se nalazi u posjedu občine Samobor.

Radi toga nema pravo previd, kada predbacuje pobijanoj osudi, što smatra, da se je tužiteljica nalazila u bfudnji glede sučanstva stvari.

Postoji suglasna izjava stranaka, da nisu znale, koju površinu stvarno uživaju i da su držale, da gruntovno stanje odgovara faktičnom stanju. S obzirom na to obje su stranke bile u bludnji u pogledu sadržaja posla, jer je njihova volja bila upravljena na diobu nekretnina, koje posjeduju, a jedino uslied bludnje diobom je bila zahvaćena i nekretnina, koju posjeduje treća osoba. Zato je izpravna pravna ocjena pobijane osude, da su se obje stranke nalazile u bludnji glede sučanstva stvari.

Da se poništi ugovor odn. nagodba, sklopljeni uslied zajedničke bludnje u pogledu glavne stvari odn. sučanstva stvari, nije od važnosti, tko je od ugovarajućih stranaka kriv bludnji, te da li je bludnja jedne stranke morala pasti u oči drugoj, nego je dovoljno, da svaka stranka zna ili bi morala znati za mišljenje druge, budući da je i ona sama u jednakoj bludnji pa zbog toga nije ni mogla uočiti bludnju druge.

Pošto je svaka od stranaka znala za mišljenje druge, da dioba zahvaća nekretnine, koje posjeduju stranke, to se gore navedena nagodba. ukoliko se tiče čestice kat. br. 2626/2-a, a s njome u savezu i čest. kat. br. 2626/1-a ne može smatrati tvrdom s obzirom na propise §§ 869., 871., 376. i 1385. ogz.

Za rješenje ovoga spora neodlučno je prema tome, da li se ovdje radi o obnovnoj pogodbi iz § 1380. ogz., kako to izpravno uzima i obrazlaže pobijana osuda ili se radi o neimenovanoj pogodbi, kako to hoće previd. Pobijana je osuda s obzirom na gore iztaknuto posve opravdano udovoljila tužbenom zahtjevu.

Prigovor previda, da je tužiteljica mogla tražiti poništenje čitave nagodbe, a ne samo diela te nagodbe, nedopuštena je novota, te se na taj prigovor ovaj sud ne može osvrnuti. Uostalom taj prigovor nije osnovan s obzirom na § 882. ogz., prema kojemu se moguće činitbe imadu izpuniti.«

Nakon pravomoćne razstave braka ne može žena više tražiti povišenje već prije dosuđenog privremenog uzdržavanja, nego samo konačno i stalno uzdržavanje redovitim putem pravde.

(Zaključak Stola sedmorice od 30. XI. 1944. Ut. 215-44.)

U broju 10/1944 »Mjesečnika« na str. 495. priobćili smo zaključak Sudbenog stola u Zagrebu od 17. VI. 1944., Pl 643-44, pod naslovom »Sve dotle dok nije dosuđeno konačno uzdržavanje, može žena tražiti povišenje privremenog uzdržavanja u izvanparbenom postupku, pa makar brak bio već pravomoćno razstavljen.« Nakon toga je Stol sedmorice povodom utoka protustranke preinačio drugomolbeni zaključak i uzpostavio zaključak kotarskog suda, i to iz ovih razloga:

»Predlagateljica svojim predlogom traži povišenje privremenog uzdržavanja za sebe kao i sina si, koje se je uzdržavanje obvezao njezin zakoniti suprug plaćati na temelju sudbene nagode. U istom spisu predlagateljica svojim priedlogom za privremeno uzdržavanje za sebe i sina tražila je i razlučno boravište do konačnog rješenja brakorazvodne parnice između nje i muža joj o čemu je također među njima sklopljena nagodba.

Prema tome u nazočnom slučaju radi se o privremenom uzdržavanju u smislu §§ 108. i 117. ogz., koje prema samom zakonu traje za vrieme do konačnog rješenja brakorazvodne parnice po nadležnom ženitbenom sudu, koju je predlagateljica bila podigla protiv svoga supruga. Prvomolbeni sud je utvrdio, da je neprieporno, da je nadležni ženitbeni sud pravomoćnom osudom već dovršio tu brakorazvodnu parnicu. Nije utvrdio sadržaj te osude, nu predlagateljica u svojem utoku tvrdi, da je rečenom osudom dozvoljena razstava od stola i postelje krivnjom njezinoga supruga. Kako je prema tome prošlo vrieme, za koje je među strankama ugovoreno privremeno uzdržavanje, to predlagateljica, što se tiče njezine osobe, nema ni pravo tražiti povišenje istoga. Pri-

pada joj pravo, da u smislu § 1264. ogz. traži od svoga supruga konačno i stalno uzdržavanje, koje ali može ostvariti samo redovitim putem pravde. Prema tome je prvomolbeni sud postupao prema zakonu (§ 2. st. 2. t. 1. Vp.), kada je predlagateljicu sa njezinim priedlogom za povišenje nagođenog privremenog uzdržavanja odbio

*

b) Radno

Ugovori o valorizaciji beriva ili mirovine valjani su unatoč zak. odredbi od 18. VIII. 1943. o drž. povjereničtvu za ciene i nadnice, ako su sklopljeni prije nje. Za priepore iz takvih ugovora nadležan je redoviti građanski sud.

Osuda Stola sedmorice od 9. veljače 1945. Prev. 22-1945.; Osuda Banskog stola u Zagrebu od 7. IX. 1944., Pl. 323-44; Osuda Trgovačkog suda u Zagrebu od 30. III. 1944., Po 266-43).

Tužitelj je godane 1924. bio ugovorio sa svojim poslodavcem, jednom zagrebačkom bankom, da mu se beriva imadu sniziti ili povisiti u razmjeru sa fluktuacijom ciena prvotnih životnih potrebština, a uzevši u obzir i na vriednost našega novca, sve to polazeći od prosječnog stanja, kakvo je bilo u prvom četvrtgodištu godine 1924. Ova valorizacija djelatnih beriva bila je istim ugovorom protegnuta izriekom i na buduću mirovinu. Godine 1932. bude tužitelj umirovljen, pri čemu je dobrovoljno pristao na visinu mirovine, koja je bila niža od one, koja bi mu po ugovoru pripadala. No kad je za vrieme rata stala skupoća sve više rasti, on je, pozivajući se na spomenutu klauzulu ugovora o valorizaciji, tražio od banke razmjerno povišenje mirovine. Banka je odklonila povišenje preko granica, koje je Drž. ured za oblikovanje ciena i nadnica bio odredio za sve posebničke umirovljenike. Nato je tužitelj banku tužio radi razlike (viška nad maksimalnom granicom mirovine, određenom po Drž. uredu za oblikovanje ciena i nadnica).

Trgovački sud udovoljio je tužbovnome zahtjevu odbivši prigovore tužene banke o nedopustivosti redovnog pravnog puta, o preuranjenosti tužbe, o protimbi tužbenog zahtjeva sa zakonskim propisima donesenim nakon zaključenja ugovora iz g. 1924. i sa deviznim pravilnikom od 7. X. 1931. Utuženu visinu razlike mirovine odmjerio je sud sâm bez vještaka, jer je obće poznato da je skupoća porasla čak i preko granice, do koje je tužitelj postavio svoj zahtjev.

Banski stol nije uvažio tuženičin priziv.

Stol sedmorice nije uvažio tuženičin previd, uslied čega ostale su konačno potvrđene obje nižemolbene osude. Iz razloga vrhovne osude:

»U ovoj stvari među strankama priepor je o tome, da li tužitelju pripada pravo proizticuće iz ugovora od 30. VI. 1924., a po kojemu je tuženica dužna valorizirati tužitelju mirovinu obzirom na povišenje ciena najnuždnijim životnim potrebštinama. Ova priepor je čisto imovinsko-pravne naravi, u kojem tužitelj traži zaštitu i ostvarenje svog prava utemeljenog na ugovoru s tuženicom, a za rješeje priepora takve naravi nadležni su redoviti građanski sudovi (§ 1. grpp.), jer nikakvim posebnim zakonom priepor ovakve vrsti nije izključen od suđenja redovitih sudova. Pozivanje tuženice na zak. odredbu o Drž. povjereničtvu za ciene i nadnice od 18. VIII. 1943., koja da priepor ovakve vrsti stavlja u izključiv djelokrug drž. povjereničtva za c. i n., nije umjestno, jer tužitelj kao umirovljenik tuženice ne traži da mu se utvrdi mirovina po kakvom prinudnom zakonskom propisu ili da mu se povisi postojeća mirovina u smislu odluke drž. povjereničtva za ciene i nadnice donesenih na temelju zak. odredbe od 18. VIII. 1943. — što bi nesumnjivo spadalo u djelokrug spomenutog povjereničtva — nego on traži valorizaciju ugovorenu između stranaka već povodom umirovljenja utvrđene mirovine, a čija bi visina bila povoljnija od utvrđene odlukama bivšeg drž. ureda za obl. ciena i nadnica i njegova sljednika drž. povjereničtva za c. i n.«

»Da je zak. odredba od 18. VIII. 1943. o drž. povj. za c. i n. priepore ovakve vrsti, kao što je ovaj među parbenim strankama, koji ima svoj temelj u njihovom ugovoru, izuzela iz djelokruga drž. povjereničtva za c. i n., proizlazi iz odluka tog povjereničtva donesenih na temelju spomenute zak. odredbe, u koliko su mirovine proizlazeće iz odredaba ugovora povoljnije od onih, koje određuje mjerodavna javna oblast u smislu te zak. odredbe. Tako odlukom od 31. I. 1944. br. 762-III-1944 i od 15. rujna 1944. br. 8694-C-1-1944 drž. povjereničtvo za c. i n. ne dira u veće mirovine od onih po njemu ustanovljenih, a koje pojedincu pripadaju odn. mu se izplaćuju po mirovinskim statutima. Isto tako te odluke ne diraju u prava i dužnosti po postojećim mirovinskim statutima, u koliko su ta prava povoljnija za pojedinca.

U §-u 6. navedene zak. odredbe od 18. VIII. 1943. izrečena ništetnost utvrđivanja ciena i nadnica od bilo koje oblasti i ustanove bez odobrenja drž. povjereničtva za c. i n. odnosi se na ono utvrđivanje nadnica odn. mirovine, koje usliedi nakon zadobivanja pravne moći te zak. odredbe, a ne na slučajeve valoriziranja mirovine, koje imadu svoj temelj u već prije sklopljenom ugovoru, a koji su povoljniji za pojedinca od onih oblastno ustanovljenih.«

»Niži sudovi utvrdili su, da je među strankama sklopljen ugovor od 30. VI. 1924., koji je još uviek na snazi, jer — kako je to gore obrazloženo — on nije stavljen izvan krieposti zak. odredbom o osnivanju drž. ureda odn. drž. povjer. za obl. c. i n. iz g. 1941. i 1943. Po točci 3. navedenoga ugovora od 30. lipnja 1924. tuženica se obvezala, da će tužitelju valorizirati mirovinu onako, kako je to ustanovljeno u toč. 2. ugovora kod plaća, gdje se kaže da ravnateljstvo ima pravo i dužnost obzirom na valutarne prilike sveukupna beriva sniziti ili povisiti u razmjeru s fluktuacijom ciena prvotnih životnih potrebština. Iz ovog utanačenja jasno se razabire namjera stranaka, da beriva odn. mirovina tuženika ima biti tolika, da mu pokrije izdatke za prvotne životne potrebštine. Drugčije se i ne može shvatiti ugovorena klauzula o valorizaciji mirovine obzirom na fluktuaciju ciena životnim potrebštinama.«

*

c) Zemljištnoknjižno

Uzpostava prijašnjeg gruntovnog stanja na temelju neistinitosti ovjerovljenja prodavaočevoga podpisa na pravno valjanom kupoprodajnom ugovoru, na kome je prodavaočev podpis istinit, nije prekoračenje, već suženje tužbenog zahtjeva.

(Rješitba Stola sedmorice od 16. XI. 1944. Prev. 602-1-1944. — Preinaka osude Banskog stola u Zagrebu od 14. VI. 1944. Pl. 277-1-1944. — Uzpostava osude Sudbenog stola u Zagrebu od 29. II. 1944. Po 511-66/1942.).

Tužiteljica je tužbom zahtievala, da se ustanovi, da je kupoprodajni ugovor, kojim je pok. A. prodao tuženicima svoj suvlastnički dio nekretnina neistinit, lažan i nevaljan i uslied toga ništetan prienos vlastničtva na tuženike s imena pok. A., te da su sliedom toga tuženici dužni dozvoliti uzpostavu prijašnjeg stanja u zem. knjigama u pogledu pok. A.

Taj tužbeni zahtjev temelji tužitelj na činjenici, da pok. A. nije nikada na kupoprodajni ugovor stavio svoj rukoznak, te da njegov rukoznak nije javni bilježnik nikada ovjerovio.

Prvomolbeni sud udovoljio je djelomično tužbi i izrekao, da je kupoprodajni ugovor samo u pogledu ovjerovljenja podpisa pok. A. neistinit time, da su tuženici dužni dozvoliti uzpostavu prijašnjeg stanja u zem. knjigama glede A., dok je tužiteljica odbijena sa zahtjevom, da se ustanovi, da je kupoprodajni ugovor neistinit, lažan i nevaljan u pogledu davanja rukoznaka pok. A., te da je uslied toga ništetan prienos prava vlastničtva na tuženike u zem. knjigama s imena pok. A.

Prvomolbeni sud obrazlaže svoju osudu time što je smatrao dokazanim, da je kupoprodajni ugovor valjano sklopljen, da je podpis odnosno rukoznak pok. A. istinit, a ovjerovljenje rukoznaka neistinito i nevaljano, te da se je zbog toga moralo razlučiti taj zahtjev i udovoljiti mu u pogledu neistinitosti ovjerovljenja rukoznaka i uzpostave prijašnjeg gruntovnog stanja, a s ostalim dielom zahtjev odbiti kako je učinjeno u izreci osude.

Prizivni sud uvažio je priziv tuženika, preinačio prvomolbenu osudu i tužiteljicu u cielosti odbio s tužbom s razloga, da sud nije ovlašten, da sudi na uzpostavu prijašnjeg gruntovnog stanja na temelju ustanovljene činjenice, da ovjerovljenje podpisa nije valjano izvršeno, jer da se to ne traži u tužbenom zahtjevu, uslied čega, da je osuda prekoračila tužbeni zahtjev i predmet pogrješno pravno ocienila.

Stol sedmorice udovoljio je djelomično previdu, pobijanu osudu prizivnoga suda preinačio i uzpostavio osudu prvomolbenog suda uz drugo s ovih razloga:

»Pogrješno je stanovište pobijane osude, da sud nije ovlašten, da sudi na uzpostavu prijašnjeg gruntovnog stanja na temelju utvrđene činjenice, da ovjerovljenje podpisa A. nije valjano, jer da se to u tužbenom zahtjevu ne traži i da je prvomolbena osuda prekoračila tužbeni zahtjev (§ 501. grpp).

Tužitelj u smislu § 321. grpp. imade u tužbi navesti činjenice, na kojima osniva svoj tužbeni zahtjev u glavnim i sporednim stvarima. — U nazočnom slučaja tužiteljica među inim u svojoj tužbi tvrdi, da je ovjerovljenje podpisa A. na utuženom kupoprodajnom ugovoru kao prodavaoca po javnom bilježniku dr. M. nevaljano, jer niti je pok. A. za vrieme svoga života dolazio u pisarnu dr. M., a niti ovaj u njegovu kuću glede ovjere toga podpisa i da je uslied toga i na temelju toga ugovora provedena uknjižba prava vlastničtva u zemljištnim knjigama nevaljana. Kako pak tužiteljica svojom tužbom traži, da su tuženi dužni dozvoliti uzpostavu prijašnjeg gruntovnog stanja, koje je postojalo prije provedbe toga ugovora u zemljištnim knjigama, to prvomolbeni sud svojom osudom nije povriedio propis § 501. grpp. kada je pod točkom I. osude u pogledu neistinitosti podpisa A. udovoljio tužbenom traženju za uzpostavu prijašnjeg gruntovnog stanja, jer i ako je po nižemolbenim sudovima — kako je već prije rečeno — utvrđeno, da je pobijani ugovor pravno valjan, to je ipak obzirom na propis § 89. Zjb u savezu s §§ 26., 36. i sl. Zzk. na temelju istoga provedena uknjižba prava vlastničtva pravno nevaljana.

Prema tomu ne radi se u nazočnom slučaju o prekoračenju tužbenog zahtjeva, već o njegovom suženju, te je i pobijana osuda pogrješno ocienila stvar, kada je tužiteljicu u cielosti s njezinim tužbenim zahtjevom odbila, radi čega žaliteljica također pobija prizivnu osudu.«

Priobćio: Dr. Ante Kraljić, viećnik Banskog stola u Zagrebu.

O zemljištnoknjižnoj zabilježbi.

Jozo je vlastnik čest. 2335 zknj. ul. 2573 Djakova. U ovom zknj. uložku postoje ove zabilježbe:

a) na temelju očitovanja »Djakovo 1. IV. 1939.« ovjerovljena istog dana pod Ov 253/39 suda u Djakovu zabrana otuđivanja i obterećivanja bez privole Marka;

b) na temelju privremene naredbe od 20. VIII. 1941. Pn 3/40 suda u Djakovu privremena zabrana otuđivanja i obterećivanja bez privole Marka.

Propisi § 20. zzk. glase ovako: »Zemljištnoknjižne zabilježbe mogu se učiniti u svrhu: a) da se vidljivim učine osobni odnosi, naročito ograničenje u pogledu upravljanja imovinom. Pravna posljedica ove zabilježbe jeste, da se nitko, koji u dotičnom zemljištnoknjižnom uložku postigne upis, ne može pozvati na to, da mu ovi odnosi nisu bili poznati; n. pr. zabilježba maloljetnosti, skrbničtva, produženja otčinske ili štitničke vlasti, proglašenja punoljetnosti, otvorenja stečaja ili b) da se osnuju izvjestni pravni učinci, koji su sa zabilježbama skopčani prema propisima ovog zakona ili drugih zakona kao n. pr. zabilježba prvestvenog reda, odpisa zemljišta, zajedničke hipoteke, odkaza hipotekarnih tražbina, tekuće parnice, prisilne uprave, prisilne dražbe.«

Propisi § 358. ogz. glase: »Svi ini načini ograničenja po zakonu ili po volji vlastnikovoj ne uništuju podpunosti vlastnosti.«

Iz navedenih zakonskih propisa jasno proizlazi, da zabilježbe u zknj. ul. 2573 Djakova niesu zakonite. Nego, one su tu i s njima treba računati. Kad je sud u Djakovu dozvolio rečene zabilježbe, pogrješno je postupao, neizpravno tumačeći propise § 20. zzk. odn. prijašnje ovome slične. Kad su ove zabilježbe dozvoljene na temelju § 20. zzk., tada za brisanje istih moramo upotriebiti propis § 59. zzk., koji glasi: »Zabilježba odnosa spomenutih u § 20. sl. a) kao i brisanje takve zabilježbe biva na osnovu dokazanih izprava uslied molbe učestnika, njihovih zastupnika ili za to pozvanih sudova.«

Dok su postojale spomenute zabilježbe zabrane, Jozo je bez učestvovanja Marka prodao Juri rečenu česticu redovitim kupoprodajnim ugovorom. Na temelju ovog ugovora Jure je proti Jozi kod suda u Djakovu tražio preuknjižbu na svoje ime, ali mu sud molbi nije udovoljio obzirom na postojeće zabilježbe zabrane otuđivanja i obterećivanja. Jure je propustio, da se proti ovome žali. Ovakva se praksa kod suda i dalje nastavlja. Pod P 58/44 suda u Djakovu Jure je ustao parnicom proti Marku tražeći od Marka »pismenu privolu, kojom će tužitelj moći na temelju iste i kupoprodajnog ugovora od 11. III. 1940. na sebe uknjižiti vlastnost čest. 2335 gr. ul. 2573 Djakova.« Presudom od 26. IX. 1944. sud u Djakovu tražbu je odbio u glavnom iz ovih razloga: »... Obveza jedne stranke, da ne će i da ne može bez privole druge otuđiti neku nekretninu, po svojoj naravi je obvezno pravna za same kontrahnte, te niti upisom u gruntovnicu ne zadobiva stvarnu narav. Iz toga sliedi, da takva obveza uknjižbom u gruntovnici niti po propisima grunt. zakona niti po propisima inog koga zakona ne osniva nikakvog pravnog učinka prema trećoj osobi, te joj time po § 20. zzk. nema mjesta...« Iz ove činjenice pak sliedi daljnja posljedica, a ta je, da tužitelj može kupoprodajni ugovor od 11. III. 1940. provesti neposredno kod gruntovnog suda... Tužba je dakle suvišna.« Presudom od 11. I. 1945. Pl 376/44 Sudbeni stol u Osieku potvrdio je presudu suda u Djakovu u glavnom iz ovih razloga: »... Prvomolbeni je sud stao na pravilno pravno stanovište, da ovakova zabilježba u zemljištnim knjigama ne daje nikakove pravne snage, a naročito ne i onda, ako se ovršno postupa protiv odnosne nekretnine, obterećene upisom ovakove zabilježbe. Prama tome, kada je takova zabilježba zabrane otuđivati bez pravne snage, sliedi, da tužitelj može kupoprodajni ugovor od 11. III. 1940. dati provesti neposredno kod zemljknj. suda, uslied čega je u tom pravcu tužba suvišna...«

U rješenju od 3. VI. 1931. br. 7157/31 Banskog stola u Zagrebu stoji ovo: »... gruntovnom zabilježbom zabrane obterećenja i prodaje ne zadobiva se nikakvo stvarno pravo niti stvarno svojstvo na dotičnim nekretninama i stoga je takova zabrana obligatorne naravi, te imade obveznu moć jedino među kontrahentima, ali ne i prema trećim osobama.«

Sudovi kažu, da je zabrana obterećivanja i otuđivanja obvezno pravna prama kontrahentima. Ova obveza sama po sebi ne dozvoljava i ne opravdava gruntovnu zabilježbu, jer pravne obveze mogu postojati ili ne postojati uz zabilježbu ili bez zabilježbe. Ova pravna obveza, premda nije stvarno i pravno osnovana, daje jedino pravo povriđenome, da traži odštetu. Ovi odštetni zahtjev nastaje ne radi postojeće zabilježbe, već radi prekršene pravne obveze. Dakle, postojeća zabilježba nema ikojeg upliva na pravnu obvezu među kontrahentima i na možebitni odštetni zahtjev povriđenog pogodbenika. Kad nema stvarnog i pravnog učinka na postojeću obvezu, tada je suvišna i za kontrahente, pa sudovi uobće ne smiju dozvoljavati ovakove zabilježbe.

Iztakli smo, da zabilježbe zabrane otuđivanja i obterećivanja nemaju zakonske i praktične vriednosti bilo među kontrahentima bilo prema trećim osobama, pa moramo ukloniti te pogrješno dozvoljene i provedene zabilježbe. Kako da se ove uklone, iz citiranog vidimo stanovište sudova i to će, rekbi, biti u stanovitoj praksi. Ono, kako su sudovi rješili glede brisanja postojećih zabilježaba, može biti praktični skok, ali preko prečke teoretskog prava.

Pribćio: Ivo Stanoš, odvjetnik u Djakovu.

KRATKE OBĆENITE UPUTE

ZA SUDSKU I DJELOMIČNO UPRAVNU PRAKSU O VAŽNIJIM PROMJENAMA ZAKONA I OSTALIH PROPISA ZA VRIEME OD 1. I. do 15. II. 1945.

(Datum u zaporci označuje broj »Narodnih Novina«, u kojemu je dotični pravni propis bio proglašen).

(Nastavak)

428. — Naredba ministarstva zdravstva i udružbe od 26. I. 1945. o izdavanju privremenih poslovnih knjižica radnika i namještenika po Glavnome uredu rada i njegovim područnim mjestnim organima (26. II. 1945.).

429. — Naziv Državnog povjerenika za zaštitu obskrbe i prehrane mienja se u naziv Državno povjereničtvo za zaštitu obskrbe i prehrane, koje je organ Ministarstva unutarnjih poslova te stoji pod izravnim nadzorom ministra unut. poslova. Drž. povereničtvo za zaštitu o. i p. može u probitku obskrbe i prehrane postupati kao prvomolbena redarstvena oblast i kao takva donieti konačnu odluku. Ministar unut. poslova može po pravu nadzora konačnu odluku Povjereničtva za o. i p. ukinuti ili preinačiti ili na priedlog stranke dozvoliti obnovu (9. III.).

430. — Redoviti sud, pred kojim je pokrenut parbeni ili izvanparbeni postupak za povišenje iznosa uzdržavanja, odmjerit će po slobodnoj razsudi na priedlog stranke, koja je postupak pokrenula, privremenom naredbom primjereni iznos uzdržavanja (17. III.).

430. — Propisnik o poslovanju Računskog dvora. (24. III.).

431. — Naredba ministra državne riznice od 7. XI. 1944., broj 11119-1944. o provedbi zakonske odredbe od 2. V. 1944. o slobodnim carinskim skladištima. (26. III.).

432. — Sva obradiva zemljišta moraju u obćem prehranbenom probitku biti redovito i pomnjom uredna gospodara obrađivana radi što izdašnije poljodjelske odn., i povrćarske proizvodnje (27. III.).

433. — Oboljenje liečnika i pomoćnog zdravstvenog osoblja, nastalo uslied rentgenskih zraka ili radija pri redovitom radu tih osoba s uređajima za rentgenske zrake ili za liečenje radijem, priznato je nesretnim slučajem u smislu §-a 84. zakona o osiguranju radnika. (28. III.).

434. — Promienjeni su nadnični razredi za osiguranike Središnjice osiguranja radnika i tablica plaćevnih razreda, zakonskih renti i podjele prinosa rentnicima u mirovinskome osiguranju namještenika (29. III.).

Ako je do jemina, naša je krava*)

Humoreska

— E, pa reci, je li pravo?!
— Beli nije...
— I nije.
— A ti gledaj pa podieli.
— K'o kako ti misliš.
— Potuži, recimo polu onog, što on »hopnu«, kaži da si mu zajmio.
— He, he, he, pogađaš mi misli.
— Ja bih na tvom mjestu. I, kad bi se meni vjerovalo, da sam mogao imati da zajmim, ne bi tebe od mene zapalo.
— A ti ćeš mi svjedočiti.
— Što ne ću, jer ne će biti bez fajde.
— Ono on »hopnu« od Medaginih nasljednika šest stoja, pa veliš: tuži polu. Biva tri...?
— Tako nekako.
— Pa što će biti od tvoje zahmedije?
— A znaš, deseti groš.
— Uuu, ti prekardaši!
— Dobro, pa neka bude dvadeset forinti.
— Nemoj, obraza ti, nego deset...
— Ne kuni me obrazom.
— De, Ćabe ti!
— Hm, opet Ćabom. Ali eto, što ne bi drugom, neka bude baš deset...

Zejnil Batlak i Hamid Kaltak pogodiše se. Hrusto Popuzan nedavno, kad ču, da je umro Mehaga Sačak, trknu, kao na sladku, kadiji i reče da mu je Mehaga lani, kad je gradio kuću, ostao dužan od zajma gotovih šest stoja.

Kadija me pita: imaš li svjedoke, ne pita: bi li se zakleo, jer zna svoje ljude. Kaza nasljednicima; oni se zgledaše; jedan reče: — Be, kad ne traži više — i pozvaše Hrustu Popuzana i platiše mu.

Hamid Kaltak čuo isti dan za smrt Mehaginu. — I on bi meni, da me je nadživio — reče u sebi i pođe kadiji. Podsjekoše mu se noge kad vidje Popuzana da izađe od kadije. — Znao je, da mu je ugrabio.

— E, ne ćeš svu fajdu »šorolopnuti«, vjera ti je i Bog, — reče Kaltak u sebi i pozva na savjetovanje Zejnila Batlaka i odlučiše kako napried rekosmo.
— Nego da ti meni dadeš štogod kapare. — Batlak se češe iza uha.
— Ili ćeš ti meni..., da mi ne ćeš slagati.
— E, nemoj tako. Ti dobro znaš, da moj nije nitko i nikad »vrdnuo«.
— Ama ja k'o biva znam, ali opet...
Smisli se i predomisli Kaltak pa potеže Batlaku tri forinte.
— Vala nemoj nego u cielu...
— Misliš »peticu«?
— Beli vala.
Koga je moliti nije ga srditi, i Kaltak potegnu peticu i predade je Batlaku.

*

Hrusto dobi tužbu. I ne kameni se. Hunka, glavom vrti, dok je čita.
— I našao Popuzana! — Samo to reče pa s tužbom za silah...
Iza večere posla Popuzan po Batlaka i ovaj dođe.
Popuzan ga počasti kavom i cigarom. Srčući s njim hvali mu starinu; hvali i njega i njegov obraz, a onda izokola okrenu kamo je upravio.
— Čujem, da te je Kaltak naveo protiv mene za svjedoka.
— Kažu.
— A šta je s fajdom?

---

*) Prenašamo iz sarajevskog »Osvita« ovu zgodnu i za sudske prilike vrlo značajnu humoresku. Op. ur.

— Ama eto, nešto crkavice, onako...
— Koliko ti je dao na dlan?
Zejnil se obazrije ima li tko u sobi, primače se Popuzanu i šapnu: — Peticu.
— A obećao?
— Još toliko.
— Ti znaš da je obećano na vrbi svirala. Nego ja ću ti to namiriti.
— Pa?...
— Pa ti ćeš polu meni, a polu njemu svjedočiti.
— E, do sad ne znadoh, da može tako.
— Može, može. — I Popuzan Batlaku objasni. I pouči ga.
— Vidilo se sa strane, da se to dopalo Batlaku, jer se udari po koljenu, nasmija se i uzkliknu:
— Dobro da prije ne umrije! E, beli to dosad ne čuh.

*

— Razprava će početi...
— Hamid Kaltak, Hrusto Popuzan — napele se zapisničaru žile na vratu od vikanja.
— Ovdje sam — ču se s jedne strane hodnika.
— Evo me! — ču se s protivne strane.
Uniđoše.
— Znate li što vas se tuži? — okrenu se sudac Hrusti.
— Kako ne bi znao, gospodine — gotov Hrusto s odgovorom.
— Je li vam tužitelj zajmio i je li ovoliko koliko tuži?
— Ja kako, ja kako, moj gospodine, zajmio je ne trista... nego dvostruko, šest stotina... i to lani, a ne pred tri mjeseca.
— Koliko ste puta vi davali njemu zajam? — sudac se okrenu tužitelju.
— Vala jednom, svega jednom...
— Pred jednu godinu?
— Ama, sve mi se čini gospodine, da nema toliko.
— I ne trista... nego šest stotina?...
Hamid ne zna šta bi odgovorio. On bi znao: kad Hrusto dvostruko priznaje, zlu sluti.
— Odgovorite — sudac će.
— Eto, kako protivnik veli neka bude.
— E, onda će se danas razpraviti o svih šest stotina, ako ste vi sporazumni — obazrije se sudac opet Hrusti.
— Ja šta nego danas, gospodine, — Hrusto dočeka.
— Pa što mu ne vratite? — opet će sudac.
— Zar ću mu dva puta vraćati?
— Šta to reče, gospodine, da mi je vratio?! — Hamid će zaprepašten.
— Dakako, dakako! — gleda mu Hrusto netremice u oči, a baš taj pogled sudac promatra.
— Pa da? Pred kim? — sudac priupituje Hrustu.
— Neka on kaže, — Hrusto će. —
— Ama šta ću kazati, krv te zalila? — kune Hamid.
— Psss! — sudac čuva red i pristojnost.
— Kada i pred kim ste mu vratili? — opet se sudac obraća Hrusti.
— Ja idem od kadije. Tamo me zovnuli nasljednici rahmetli Mehage Sačaka, da mi vrate zajam od šest stoja, što ga lani dadoh Mehagi. A, jah, kad se sjetih: lani sam upravo tih šest stoja zajmio od Hamida, jer od mene zatraži Mehaga, a ne imadoh pri sebi, pa kako sam zajmio tako i sam i Mehagi dao, ovih mi očiju! — I htjede Hrusto kao dalje, da ne govori.
— Dobro, pa šta je bilo? Eto išli ste od kadije... — sudac to treba da zna.
— ...i kao iz rukava preda me će Hamid, a s njim Zejnil Batlak.
Hamid se udari šakom u glavu.
— Pa? — opet će sudac.
— ... i ja ti Hamidu pred Zejnilom: — Ha, taman si mi ko naručen, drži! — i ja broj a on stoj, ja broj a on stoj i kad izbrojih: je li šest... pitam. — Jest, on odgovara. Tako sam mu ih vratio kako sam ih zajmio, očiju mi, gospodine — završi Hrusto.

Hamid ne može dulje da stoji pa čučnuo. Kada svrši Hrusto on će:
— I sve to Zejnil vidio?
— Beli vala, k'o i ja i ti i k'o što je vidio, da si mi zajmio, duše mi moje!
Hamid izvadi mahramu i otre znoj.
— Imate li svojih svjedoka?
— Vala, imamo, gospodine, ljudi ko ruška čistih. Eno ti Salčin, telal i Dedan, kantardžija. — Onda se obazrije Hamidu:
— Nisu li, de, ruku na srdce, obojica ko ruška, ili kao tvoj Zejnil?
Dok je izgovarao imena svojih svjedoka Hamid je u muci skočio i stigao do vrata.
— Pozvat će sud svu trojicu svjedoka na drugo ročište — objavi sudac.
— Nemojte gospodine, ne treba — digao Hamid ruku kao da hoće da spriječi.
— Mora se — sudac će.
— Zna sudac šta radi — otrese se Hrusto na Hamida.
—Ama nemojte, gospodine, jer je sve onako kako tuženi govori — objasni Hamid ono svoje »ne treba«.
— Dakle platio vam, platio svih šest?...
— Jest, gospodine, i zar prebrojao se bio i htjede mi dati sedam...
— Pa što ste tužili ovako izpravna, poštena čovjeka? — sudac se malo srdnuo.
— Uuh, gospodine, moj gospodine, jest... da ga nema u kasabi.
Zapisničar, domaće diete, samo se podsmjehuje.
Posla sudac Hamida po biljege. Dok Hrusto sastavlja slova„ da izađe podpis na zapisniku, sudac se razgovara tiho sa svojim zapisničarom:
— Izgledaše mi stvar petljava ali eto...
Hrusto odloži pero pa će:
— Eee, moj gospodine, nije samo petljava, nego prepetljava. Vjeru vam dajem, da mi nije ni pred tri ni pred dvanaest mjeseci ni pare zajmio, a niti sam mu je vratio.
— Kakooo? — izobličio se sudac.
— Saula, saula, vi ste istom došli među nas, gospodine. A recite vi meni, da je njegov svjedok Zejnil svjedočio kako je vidio, da mi zajima, a ja, jer mi nije zajmio, bez svjedoka sam, vi biste, preslušavši Zejnila još može biti zakleli Hamida i: dva bez duše i ja treći bez glave.
— I — i — i vi ste? — sudac klonuo. Ne zna bi li bjesnio ili šta drugo činio.
— I ja ti Zejnila, hm ... A da je saglanije nađem još dva »Zejnila«, koji znadu, da se do danas nije nitko lažući udavio.
— I — i — i — opet će sudac i pađe na stolicu, a zapisničar ga zali vodom.
— I. kad je Hamid vidio moja dva topa a i njegov odvugla baruta, šta je mogao drugo. I još gospodine, da mi se bolje vjeruje, priznao sam više no me i tužio. Kod nas ti je, gospodine, tako.

*

Sudac je sjutra poslao molbu da ga se »iz zdravstvenih obzira na vlastiti trošak« premjesti odavle.

Pabirci

Radnik N. tužio je svog bivšeg poslodavca, veleobrtno poduzeće, radi nagrade za prekovremeni rad obavljen kroz zadnje tri godine. Bio je odbijen u svim trim molbama, jer da je redovito radno vrieme od 8 sati na dan u veleobrtu dozvoljeno produljiti najviše za 1 sat, a on da traži nagradu za daljnja 3 sata (10-ti do 12-ti), što da je zakonom zabranjeno, a o onome što je zabranjeno, ne može se učiniti tvrda pogodba, dakle taj zabranjeni rad ne može biti ni nagrađen.
Kad je odvjetnik na temelju svih triju osuda protumačio radniku neuspjeh tužbe, ovaj — inače inteligentan samouk — zamislio se malo i onda reče:

»Vidite, meni je poznato, da je nadripisarenje zabranjeno i kažnjivo, ali znam i to, da država ubire od nadripisara porez na prihod iz njihova zabranjenog rada, dakle da prihod ili nagradu za taj rad ipak priznaje, dopušta. Osim toga nadripisar se sviestno, svojevoljno dao na svoj zabranjeni rad, dok sam ja radio prekovremeno preko volje, na nalog poslodavca, prisiljen po njemu. Ja nisam predvidio, dakle nisam ugovorio prekovremeni rad, nego me je poslodavac stavio jednostavno pred gotov čin: ili ćeš raditi prekovremeno ili ćeš ostati bez namještenja. Zašto se onda meni uzkraćuje plaća za moj rad, dok se nadripisaru priznaje i prepušta?«

Pravnik nije znao odgovoriti radniku.

*

Pred Sudbenim stolom u Hrv. Mitrovici vodila se građanska parnica. Tečajem postupka bilo je zaključeno, da se kao dokaz dobavi jedan kazneni spis istoga suda, koji se spis u onaj čas nalazio kod jednog vanjskoga suda. Odaslana je, dakle, zamolnica potonjem sudu, neka pošalje spis. No spiš je sticajem raznih okolnosti putovao od jednog suda drugome, tako da je svaka zamolnica stizala prekasno, zbog čega se ročišta u građanskoj parnici redom odgađala. Napokon se ipak spis vratio mitrovačkom sudu, što bude na ročištu u građanskoj parnici i ustanovljeno. Ali mjesto da se spis dobavi kratkim putem — jer se je kaznena pismohrana nalazila tek par koraka dalje od sobe, u kojoj se održavala građanska razprava — ročište bude opet odgođeno u svrhu dobave spisa od istoga suda! Jer zašto da bude brzo i jednostavno, kad može da bude polako i zamršeno?!

*

Sudac N. bude premješten iz mjesta A. u mjesto B. Odvjetnike potonjeg mjüesta zanimalo je, kakav je novi sudac, pak se zato jedan od njih obratio kolegi u mjestu A., neka ga obaviesti o izkustvu, što ga tamošnji kolege stekoše s tim sudcem. Odgovor je glasio:

»Nema zalogajnice, u koju nije zavirio; nema utakmice, kojoj nije prisustvovao; nema kavane ni zabave, koju nije posjetio; nema žene, koju nije poželio; nema spisa — koji je riešio!«

*

Zagrebčanin N, stanujući u okolini Zrinjevca, stalno bi na znak uzbune bježao u sklonište Sudbenog stola na Zrinjevcu. Pitali ga znanci, zašto se sklanja tamo, kad imade u svojoj kući i u bližim kućama jednako sigurna skloništa. »Eh — odgovori on — zato, jer ne će grom u koprivu!« — »Kakvog to ima saveza s koprivom — čudili se znanci — ta nije sud kopriva!« — »Pa u neku ruku i jest — razjasni Zagrebčanin —, jer kadgod sam imao sa sudom posla, svaki put sam se opekao!«

*

Ima novela, koje nije izdao zakonodavac, ali postoje i djeluju baš kao da potječu formalno od zakonodavca. Tako je i uzbuna postala novelom za naš grpp. Iako nije predvidjeo u grpp-u, na njezin se znak odmah prekida svaki rad kod sudova. Nekima to dobro dolazi, a nekima ne, ali svakako su najzadovoljniji time tuženici. Moratorij, koji su im i onako doniele ratne prilike, time je još više za njih produljuje. Beati accusati — vae accusatoribus!

Družtvene viesti

Prof. dr. EDO LOVRIČ, predsjednik Hrvatskog pravničkog družtva, odlikovan je po Poglavniku Redom krune Kralja Zvonimira I. stupnja sa zviezdom s pravom na naslov viteza u znak priznanja za osobite zasluge, koje je odlikovani polučio kroz gotovo pol stoljeća podupirajući hrvatsku akademsku mladež u narodnoj borbi te za uspjehe u struci. Visoko odlikovanje predao je prof. dru. Lovriću sâm ministar narodne prosvjete dr. Julije Makanec na svečani način dne 14. ožujka u družtvenim prostorijama Radne službe hrvatskih sveučilištarki. Svečanoj predaji bili su prisutni osim ministra, rektora i profesora sveučilišta, te đaka i brojni uglednici. Predaju odlikovanja popratio je ministar govorom, u kojemu je među ostalim rekao, da je dr. Edo Lovrić jedan od onih prvoboraca, koji je svojim radom i nastojanjem znatno doprinio uspjesima borbe hrvatske akademske mladeži za slobodu naroda. Odlikovani je ne samo intelektualni, nego i nacionalni borac. Prof. dr. Edo Lovrić, duboko ganut, zahvalio je ministru. Nakon predaje odlikovanja sliedio je glasbeni dio ove svečanosti.

UMRO je dr. Stjepan Hild, viećnik Sudbenog stola u Ogulinu i dugogodišnji član Hrvatskog pravničkog družtva. U osmrtnici izašloj u novinama objavljeno je, da je poginuo dne 25. III. na tragičan način. Pokojni dr. Hild služio je dugo vremena u Zagrebu, i to u posljednje vrieme kod Sudbenog stola, gdje je imao najprije kaznenu a onda građansku referadu, u kojim obima iztakao se velikim marom i savjestnošću. Godine 1941. bude premješten Sudbenome stolu u Ogulin. Tu se dao i na pravno-književni rad, te je nekoliko njegovih vrlo temeljitih razprava objelodanjeno u našem MJESEČNIKU. Kratko vrieme prije smrti poslao nam je razpravu o ništavostima u ovršnome postupku, koju, nažalost, jedino zbog prevelikog obsega ne možemo za sada priobćiti. Hrvatski pravnici a napose hrvatsko sudstvo izgubili su u dru. Hildu vrlo vriđenoga trudbenika, kojemu će u našim redovima ostati liepa i trajna uspomena.

DAROVI. — Dr. Juraj Tomljenović, odvjetnik u Zagrebu, poklonio je Hrvatskome pravničkome družtvu Kn 10.000.— u počast uspomene svog pok. otca dra. Tomislava Tomljenovića. — Pokloniše dalje družtvu kao pripomoć »Mjesečniku« dr. Mirko Mesarić, gradski činovnik u Zagrebu, Kuna 1.200.—, Vučić Dalibor iz Zagreba Kn 650.— i Jurak dr. Zvonimir, gradski tajnik, Kn 100.—.

Svima darovateljima srdačna hvala!

*

IZPRAVAK. U dvobroju »Mjesečnika« siečanj-veljača o. g. u razpravi Vj. Maštrovića o udjelu pravnika u hrvatskoj kulturnoj djelatnosti Zadra pogrješkom tiska netočno su navedene neke godine, i to na str. 24. mjesto 1894. ima biti 1844., kada je počela izlaziti »Zora Dalmatinska«; na istoj strani kod imena dra. Božidara Petranovića mjesto god. 1879. ima biti 1875.; na strani 25. kod imena dra. Pere Klaića mjesto 1962. mora biti 1862.

UPRAVNI ODBOR Hrvatskog Pravničkog Družtva u Zagrebu sazivlje odobrenjem Državnog savezničara od 13. III. 1945., broj 1184/45 družtvenu

REDOVITU GLAVNU SKUPŠTINU

za petak 4. svibnja 1945. u 18 sati u prostorijama Odvjetničke Komore u Zagrebu (Boškovićeva ul. 23, II.) s ovim dnevnim redom:

1. Radno i računsko izvješće Upravnog odbora i pregledatelja računa;

2. Izbor predsjednika, članova Upravnog odbora i pregledatelja računa;

3. Ustanovljenje visine članskog prinosa.

4. Slučajnosti (priedlozi članova mogu samo onda doći na dnevni red skupštine, ako budu upravnome odboru podneseni bar 8 dana prije glavne skupštine).

Vlasnik i izdavač: HRVATSKO PRAVNIČKO DRUŽTVO u Zagrebu. Predstavnik njegov predsjednik prof. dr. EDO LOURIĆ, Zagreb, Jurjevska ul. 51. — Odgovorni urednik Dr. IVO POLITEO, Zagreb, Svačićev trg 4. — Uredničtvo i uprava Zagreb, Svačićev trg 4. — Odpravničtvo: Tiskara MERKANTILE (Sedmak i Jutriša), Zagreb, Ilica 35, gdje se list i tiska. — Za tiskaru odgovara Uj. Sedmak, Ilica 35. Tiskanje i razpačavanje dopušteni odlukom Državnog tužiteljstva u Zagrebu od 30. VIII. 1941, Kns 228-1935. rješenjem ministarstva narodne prosvjete od 24. X. 1942, broj 2695-42 i odlukom Državnog izvještajnog i promičbenog ureda od 30. X. 1942, broj 16771/42-II-O-1285/42.

Članarina Hrvatskoga Pravničkoga družtva iznosila je do uključivo:

godine 1941.	za javne činovnike . .	Kn	60.—
	za ostale	„	120.—
godine 1942.	za javne činovnike . .	„	60.—
	za ostale	„	120.—
godine 1943.	za javne činovnike . .	„	100.—
	za ostale	„	160.—
godine 1944.	za javne činovnike . .	„	800.—
	za ostale	„	920.—
godine 1945.	za sve bez razlike privr.	„	1.200.—

Broj družtvenog računa kod Poštanske štedionice Nezavisne Države Hrvatske u Zagrebu

35.515

Po §-u 4. pravila

HRVATSKOGA PRAVNIČKOGA DRUŽTVA

Kao pravi članovi mogu družtvu pristupiti samo oni, koji su absolvirali pravne nauke.

Članarina odn. predplata za godinu 1945. iznosi za sve bez razlike 1.200 kuna time da je pridržano pravo povišenja za slučaj porasta troškova tiskanja.

Tko istom pristupa družtvu kao član, plaća osim jednogodišnje članarine unapried još upisninu od 50 kuna jednom za uviek.

Prijava za pristup u družtvo šalje se tajničtvu (Zagreb, Svačićev trg 4), kamo se šalju i svi dopisi i novčane pošiljke, koje se tiču družtva.

Najjeftinije je i najpraktičnije, te omogućuje svestranu kontrolu, ako se članarina i uobće novac doznačuju putem poštanske štedionice. Broj računa Pravničkoga družtva kod Poštanske štedionice u Zagrebu — 35515.

Pravi članovi dobivaju »Mjesečnik« bezplatno. Nečlanovi plaćaju u ime predplate za godinu 1945. 1.200 kuna uz jednaki pridržaj prava naknadnog povišenja kao i kod članarine.

Pojedini broj stoji 120 kuna.

Reklamacije za »Mjesečnik« moguće je uvažiti samo onda, ako ne stignu prekasno, a valja ih upraviti tajničtvu, Zagreb, Svačićev trg br. 4. Spisi za uredničtvo »Mjesečnika« također na istu adresu.